

ΕΥΑΓΓ. ΜΟΥΤΣΟΠΟΥΛΟΥ

Καθηγητοῦ Φιλοσοφίας

Η ΕΞΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΙΣΙΣ
ΤΗΣ ΣΥΝΕΙΔΗΣΙΑΚΗΣ ΠΡΟΘΕΤΙΚΟΤΗΤΟΣ.
ΠΡΟΣ ΜΙΑΝ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟΛΟΓΙΑΝ ΤΩΝ ΑΞΙΩΝ

Π Ρ Ο Λ Ο Γ Ο Σ

Ἐπὶ τοῦ προβλήματος τῆς συνειδησιακῆς προθετικότητος ὡς μορφῆς τῆς δυναμικότητος τῆς ὑπάρξεως ἔχομεν ἐπανειλημμένως¹ ἐκθέσει τὰς ἡμετέρας ἀπόψεις. Ἐὰν ἐπιανερχόμεθα ἐπ' αὐτοῦ ἐνταῦθα, τοῦτο πράττομεν προκειμένου νὰ χωρήσωμεν εἰς τὴν ἐξέτασιν καὶ εἰς τὴν ἐρμηνείαν τοῦ θέματος ἀπὸ σκοπιᾶς διαφόρου πῶς. Κατὰ τὰς μέχρι τοῦδε ἐρεῦνας ἡμῶν διεπιστώσαμεν ὅτι συνειδήσις καὶ ὑπαρξις, προθετικότης καὶ δυναμικότης, ἀποτελοῦν παράγοντες συναρτησιακῶς πρὸς ἀλλήλους συνδεδεμένους, συνιστῶντας δὲ τὴν ζῶσαν καὶ παντοιοτρόπως δημιουργοῦσαν ὄντοτητα, τὸν ἄνθρωπον. Ἰδιαιτέρως ὁμως ἀνέμενε περαιτέρω ὑφ' ἡμῶν διευκρίνισιν ἡ ἔννοια τῆς προθετικότητος τῆς συνειδήσεως, εἰς τὴν ὁποίαν δὲν παρελείψαμεν ἐνίστε νὰ προσδώσωμεν σημασίαν ἐν τισιν ἀντιτιθεμένην πρὸς τὴν ἐν γένει ὑπὸ τῆς φαινομενολογίας παραδεγεγμένην τοιαύτην, ἀπὸ τῆς πλευρᾶς τῆς δὲ ἤδη εἰς τὴν σχολαστικὴν διανόησιν ἀναγομένην. Ἐχομεν δηλονότι ἀλλαχοῦ ἀναγνωρίσει εἰς τὴν ὡς ἄνω ἔννοιαν τὴν σημασίαν μιᾶς δυναμικῆς ὠθήσεως ἐξασκουμένης ὑπὸ τῆς συνειδήσεως καὶ δὴ πρὸς τὴν κατεύ-

1. Περὶ τοῦ θέματος διελάβομεν πολλαχοῦ, ἰδίᾳ δὲ εἰς τὰ ἀκόλουθα ἡμῶν δημοσιεύματα : « Χρονικαὶ καὶ καιρικαὶ κατηγορίαι », ἐν Ἐπιστ. Ἐπετ. Φίλος. Σχολ. Πανεπ. Ἀθηνῶν, 1962, σσ. 412 - 436, « Ἡ παλαιώσις καὶ τὸ πρόβλημα τῶν χρονικῶν κατηγοριῶν », αὐτόθι, 1963, σσ. 400 - 430, « Ἡ δυναμικὴ τοῦ χρόνου καὶ ἡ νεωτέρα ποίησις », αὐτόθι, 1965, σσ. 310 - 338, « Αἱ νοητικαὶ λειτουργίαι ὡς ἐκδήλωσις τῆς συνειδησιακῆς δυναμικότητος », ἔκδ. πολυγρ., Ἀθῆναι, 1968, καὶ « Αἱ ἡθνοαί. Φαινομενολογικὴ ἔρευνα ἐνίων προνομιοῦχων συνειδησιακῶν καταστάσεων », ἐν Ἐπιστ. Ἐπετ. Φίλος. Σχολ. Πανεπ. Θεσσαλονίκης, τόμ. 10ος, σσ. 5 κ.ἐξ. Εἰς τὰς ἐπομένας σελίδας, τὰς ἀπόψεις ἡμῶν αὐτὰς προσπαθοῦμεν ὅπως διευρύνωμεν καὶ ὀλοκληρώσωμεν.

θυσαν τῆς ἐντάξεώς της ἐν τῷ κόσμῳ, ὅσον καὶ πρὸς τὴν κατεύθυνσιν τῆς ὑπερβάσεως ἐαυτῆς, ἄλλως τῆς ὑπερχειλίσεώς της. Ἡ ὄθησις αὕτη δὲν δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν ὅτι ταυτίζεται πρὸς τὴν ἔννοιαν τῆς ζωτικῆς ὀρμῆς² τὴν ὁποίαν εἰσήγαγεν ἡ μπεργκσονική φιλοσοφία, οὔτε πρὸς ἄλλας συναφεῖς ἐννοίας προβληθείσας πρὸ ταύτης ἢ μετ' αὐτήν, ὡς λ.χ. ἡ τοῦ τυφλοῦ ἐνστίκτου³. Ἡ ἐν λόγῳ ὄθησις διαφέρει ὅλων τῶν ἄλλων διαδικασιῶν πρὸς τὰς ὁποίας εἶναι πιθανὸν νὰ συγχυθῆ κατὰ τὸ ὅτι ἐκφράζει μίαν συνειδησιακὴν καὶ ἐν ταύτῳ ὑπαρξιακὴν ἐνεργητικότητα, σαφῶς καὶ προπάντων δημιουργικὴν κατὰ τοῦτο, ὅτι δὲν ἀπόλλυται, δὲν ἐκφυλίζεται, δὲν ὑπόκειται εἰς «ἀπαγωγικάς» διεργασίας, ἀλλ' ἀντιθέτως, εἶναι συνεκτικὴ ἐαυτῆς καὶ τῆς ὑπάρξεως, συντελοῦσα εἰς τὴν ἐντατικοποίησιν ἀμφοτέρων, ἢ, ἔτι περισσότερον, οὔσα συγχρόνως δυνατότης ἐντατικοποίησεως καὶ πραγματοποιητικῆ δραστηριότητος τῆς ἐντατικοποίησεως ταύτης. Εἰς τὰς σελίδας ποῦ ἀκολουθοῦν προτιθέμεθα νὰ ἀναλύσωμεν μίαν ἰδιαίτεραν ὄψιν τῆς ὅλης αὐτῆς δραστηριότητος, ἵνα οὕτω ἐπανασυνδέσωμεν τὴν ἔννοιαν τῆς προθετικότητος πρὸς τὰ φαινομενολογικά της πρότυπα, ἐπιχειροῦντες ἅμα νὰ χωρήσωμεν εἰς συμπλήρωσιν αὐτῶν, ὥστε νὰ καταδειχθῆ ὅτι, τελικῶς, ἡ σημασία τὴν ὁποίαν ἀναγνωρίζομεν εἰς τὴν συνειδησιακὴν προθετικότητα, χωρὶς ν' ἀντιτίθεται βασικῶς πρὸς τὴν ὑπὸ τῆς φαινομενολογίας σύλληψιν τῆς ἐννοίας, ὑπερβαίνει αὐτήν, ὅτι δηλαδὴ εἶναι γενικῶς εὐρύτερα ἐκείνης. Ἡ ἔρευνα ἡμῶν ἀποβλέπει συνεπῶς εἰς τὴν παρουσίαν τῆς συνειδήσεως ὡς συνειδήσεως τινός, τοῦ τελευταίου πάντως τούτου ὄντος ὄχι ἐνὸς οἰουδήποτε ἀντικειμένου μόνον, ἀλλὰ καί, κυρίως, ἐαυτῆς, ὡς ἀντικειμένου θεωρουμένης. Ἐνταῦθα ὁμως προκύπτει νέα δυσκολία ἀφορῶσα εἰς τὸν κίνδυνον τοῦ νὰ περιπέση ἡ ὄλη ἡμῶν ἔρευνα εἰς ἓνα σολιψιστικὸν ἐντοπισμὸν τοῦ προβλήματος. Ὁ κίνδυνος οὗτος μάλιστα δὲν ἀπειλεῖ μόνον νὰ ἀλλοιώσῃ καὶ νὰ διαστρέψῃ τὴν μεθοδολογικὴν ἡμῶν τοποθέτησιν, ἀλλ' ἐνδέχεται καὶ νὰ γενικευθῆ πρὸς τὴν κατεύθυνσιν τῆς παρανοήσεως αὐτῆς ταύτης τῆς ἐννοίας τοῦ «ἀντικειμένου». Εἶναι λοιπὸν ἀπαραίτητον νὰ διευκρινισθῆ ἀπὸ τοῦδε ὅτι ἡ ὑπερχειλίσις τῆς συνειδήσεως ἐπιτελεῖται ὑπὸ μορφῆν ἐξαντικειμενισέως της, καὶ δὴ χάρις εἰς τὴν προβολὴν της ἐπὶ βίθους «ὑπερβατικῆς», διὰ τῆς ὀρθώσεως ἀξιῶν ἐκπροσωπουσῶν τὰς συγκεκριμένας αὐτῆς ιδιότητας. Διὰ τῆς ἐν συνεχείᾳ προβολῆς τῶν ιδιοτήτων τούτων ἐπὶ βίθους ἤδη καθαρῶς ἀντικειμενικοῦ, ἢ συνειδήσις, μὴ οὔσα «κλειστή», ἐμφανίζεται εἰς τὸ ἔξης ὡς διεπομένη ὑπὸ μιᾶς εἰσέτι «φορᾶς». Ἐπὶ πλέον, δὲν εἶναι ἀνάγκη, τοῦ λοιποῦ,

2. Πβ. Ε. Μουτσοπούλου, Ἡ χριτικὴ τῆς Πλατωνικῆς φιλοσοφίας παρὰ Bergson, περ. Ἀθηνᾶ, τ. 66, 1962, σσ. 192-283, ἰδίᾳ 198-217 καὶ δὴ 216.

3. Πβ. Τοῦ αὐτοῦ, Ἡ διαλεκτικὴ τῆς βουλήσεως ὡς θεμέλιον τῆς Αἰσθητικῆς καὶ τὸ σύστημα τοῦ Schopenhauer, Ἀθῆναι 1958, σσ. 23-27.

προκειμένου να δειχθῇ ὁ «ἀνοικτός» αὐτῆς χαρακτήρ, νὰ περιορισθῶμεν εἰς τὴν δεκτικότητα τὴν ὁποίαν αὕτη ἐμφανίζει ἐπὶ τοῦ ἐπιπέδου τῆς τριβῆς τῆς πρὸς τὸν ἔξωτερικὸν ἀντικειμενικὸν κόσμον τῶν αἰσθήσεων, παρόντα ἐν αὐτῇ μέσῳ τῆς παραστάσεως. Εἰς τὴν ἐν λόγῳ περιπτώσιν, ὁ «ἀνοικτός» οὗτος χαρακτήρ θὰ ἐνεῖχε ποιάν τινα παθητικότητα, ἐνῶ τοιαύτη παθητικότητα, ἀποκλειστικῶς λαμβανομένη, θὰ ἦτο ἀσυμβίβαστος πρὸς οἰονδήποτε συνειδησιακὸν δυναμισμόν. Πέραν τῆς ἀποδοχῆς τῆς ἀπόψεως ὅτι ἡ δεκτικότης τῆς συνειδήσεως ἀποτελεῖ ἀπλῶς μίαν τῶν συνιστωσῶν αὐτῆς εἶναι δυνατόν νὰ ὑποστηρίξωμεν ὅτι ἡ συνειδησιακὴ προθετικότητα δὲν νοεῖται εἰμὴ ὡς μία τάσις πρὸς ἐντατικοποίησιν τῆς ὑπάρξεως διὰ τῆς ἐξαντικειμενίσεως τῆς τελευταίας ταύτης ὑπὸ μορφὴν ἀξιῶν δυνάμει ἐνυπαρχουσῶν ἤδη προηγουμένως ἐν αὐτῇ. Παράστασις τῶν ἀξιῶν τούτων δὲν εἶναι νοητή, καθ' ὅσον αὐταὶ δὲν ἀποτελοῦν ἀντικείμενα δυνάμει, ἔστω, αὐτοτελῆ, ἀλλὰ μόνον ἀντικειμενικὰς προβολὰς τῆς ὑπάρξεως, μὴ ἀφορώσας δὲ εἰς τὰς γνωστικὰς δυνατότητας τῆς συνειδήσεως, ἀλλ' εἰς αὐτὴν ταύτην τὴν ὑπαρξίν, ἀντικατοπτριζομένην ἐν αὐταῖς, προκειμένου, δι' αὐτῶν, νὰ λάβῃ ἐκείνη πληρέστερον συνείδησιν ἑαυτῆς. Μὲ ἄλλους λόγους, πρόκειται περὶ μιᾶς στοχαστικῆς ἀναγωγῆς τῆς συνειδήσεως εἰς ἑαυτήν, κατὰ τρόπον ὅμως ὄχι ἄμεσον, ὡς τοῦτο ὑποτίθεται ὅτι ἐπιτυγχάνεται χάρις εἰς τὸ καρτεσιανὸν *cogito*⁴ καὶ εἰς τὰ πρὸς αὐτὸ ἀνάλογα δυνατὰ *creo*⁵ καὶ *laetor*⁶, ἀλλ' ἔμμεσον, ἦτοι χάρις εἰς τὴν διὰ τῶν διαφορῶν ἀξιῶν, ὡς ἀντικειμενικῶν αὐτῆς ἐκφάνσεων θεωρουμένων, σύλληψιν ἑαυτῆς ὡς αὐταξίας. Ἡ ὡς ἄνω διαδικασία δὲν ἀποτελεῖ συνεπῶς ἀπλῶς θεωρητικὴν καὶ στοχαστικῶς ἄχρουν εἰσδοχὴν εἰς τὴν συνείδησιν οἰουδήποτε, ἀδιαφόρου δι' αὐτήν, ἀντικειμένου, ἀλλὰ γεγονότος βιωματικοῦ διὰ τὸ ὁποῖον ἡ συνείδησις πάλλεται εἰς βᾶθος, καὶ πρὸς τὸ ὁποῖον αὕτη, ὡς ἀποτελοῦν ὄρον ἀναφορᾶς, συγχρόνως δὲ καὶ προέκτασις τῆς ὑπάρξεως οὗτω διευρυνομένης, ἀλλὰ καὶ ἐντεινομένης, καθ' ὃ μέτρον ἐπιθυμεῖ τὴν ἐπιβεβαίωσιν ἑαυτῆς, φέρεται δλόκληρος⁷.

4. Πβ. κατωτ. §§ 21 κ.ἐξ.

5. Πβ. E. Moutsopoulos, Vers une phénoménologie de la création, ἐν Rev. Philosophique, 1961, σσ. 263-291, ἰδίᾳ σ. 298-291.

6. Πβ. Τοῦ αὐτοῦ, Αἱ ἡδοναί, ἐνθ' ἀν., ἰδίᾳ κεφ. Δ'.

7. Πβ. κατωτ. §§ 25-26.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'

ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΑΞΙΑΣ

§ 1. 'Ο ὄρος *ἀξία*, ἐμφανίζεται εἰς τὸ λεξιλόγιον τῆς φιλοσοφίας μὲ τὴν σημασίαν τοῦ πνευματικοῦ, κυρίως, ἀγαθοῦ, ὁμοῦ μὲ τὸν καταρτισμὸν τῆς τεχνικῆς γλώσσης τῶν Στωϊκῶν¹. Ἡδη βεβαίως εἶχε προηγουμένως, ἰδίᾳ παρὰ Πλάτωνι, χρησιμοποιηθῆ μὲ τὴν σημασίαν τοῦ τιμήματος², ἐπὶ προσώπου δέ, τῆς τιμῆς³. Διὰ τῶν Στωϊκῶν ὁμως ἀποβάλλει τὸν προσδιοριστικὸν τοῦ χαρακτήρα, προκειμένον νὰ προσλάβῃ χαρακτήρα ἀπόλυτον. 'Ο λατινικὸς ὄρος *valor*, διὰ τοῦ ὁποίου ἀποδίδεται ὁ ἑλληνικὸς *ἀξία*, ἀνάγεται ἐτυμολογικῶς εἰς τὸ ρῆμα *valere* σημαῖνον τὸ εὔ ἔχειν, τὸ δύνασθαι, τὸ κρατεῖν. 'Ο ὄρος *ἀξία*, ὡς ἐκ τούτου, δύναται, κατὰ τὴν παραδεγεμένην αὐτοῦ ἐκδοχὴν, νὰ σημαίη ὄχι μόνον ἐκεῖνο εἰς τὸ ὁποῖον ἀναγνωρίζεται ποιά τις χρησιμότης, ἀναφορικῶς πρὸς ἓνα σκοπὸν, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον φέρει δυνάμει ἐν ἑαυτῷ, ἀνεξαρτήτως προελεύσεως, τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς ἐπιβολῆς του ἐπὶ τοῦ κόσμου τοῦ πνεύματος⁴. Θὰ ἴδωμεν ὅτι, μὲ τὴν τελευταίαν αὐτὴν σημασίαν, ἡ *ἀξία* εἶναι ἡ κατ' ἐξοχὴν ἔκφρασις τῆς ἐξαντικειμενίσεως τῆς συνειδήσεως. 'Ο Ρ. Foulquié, προσδιορίζων τὸν ὄρον, προσκολλᾶται, ἴσως περισσότερον τοῦ δέοντος, πρὸς τὴν πρώτην ἐκ τῶν δύο τούτων σημασιῶν, ἀναγνωρίζων ὅτι οὗτος ἀναφέρεται εἰς τὴν πραγματοποίησιν « τοῦ σκοποῦ διὰ τὸν ὁποῖον προσδιορίζεται τὸ περὶ οὗ γίνεται λόγος. Δηλητήριον μὴ δηλητηριάζον οὐδεμίαν ἔχει *ἀξία*ν. 'Ωσαύτως, φάρμακον τὸ ὁποῖον, ἀντὶ νὰ συντελέσῃ εἰς ἴασιν, δηλητηριάζει »⁵. Ἀλλαχοῦ πάλιν, ὁ αὐτός, ἀναφέρων τὰ αὐτὰ παραδείγματα, ὀρίζει τὴν συνήθη χρῆσιν τοῦ ὄρου ὡς ἀντα-

§ 1. 1. Πβ. Ἐπικτ., Διατρ., Δ', Ι, 170.

2. Πβ. Νόμ., ΙΑ' 936 d, Η' 845 e καὶ Θ' 876 d. Πβ. Ἀριστοτ., Πολιτ., Ε', 1301 b 31, καὶ Ἡθ. Νικομ., 1122 a 26.

3. Πβ. Πολιτείας, Γ', 496 a, Φαῖδ., 113 e (πβ. τὸν λατ. ὄρον *honestum*). Διὰ μίαν νεωτέραν, συντονιστικὴν τῶν προηγουμένων, σημασίαν πβ. G. Marcel, *Les hommes contre l'humain*, Paris, Ed. du Vieux Colombier, 1951, σ. 135: « Λέγεται (εἰς τὸν Νέον Κόσμον) ὅτι ὁ δεῖνα ἀξίζει τόσα δολλάρια (...). Ἡ οὕτω ὁμως ἐμφανιζομένη *ἀξία* ἀφορᾷ εἰς τὴν ἀπόδοσιν καὶ εἰς τὸ λειτούργημα ». Πβ. καὶ Ρ. Foulquié - R. St. Jean, *Dictionnaire de la langue philosophique*, Paris, P.U.F., 1962, ὑ.τ.λ. *valeur*.

4. Πβ. L. Lavelle, *Traité des valeurs*, τ. Ι, Paris, P.U.F., 1950, σελ. 12: « Le mot valide se rapporte au caractère interne qui fait l'authenticité d'un titre, et le mot valable, à l'usage qu'on peut en faire ».

5. Πβ. ἐνθ' ἀν., σελ. 746.

ποκρινομένην πρὸς τὴν σημασίαν « χαρακτηριστὸν τοῦ πραγματοποιοῦντος τὸν σκοπὸν πρὸς τὸν ὁποῖον τείνει ἐν ὄν »⁶. Ἡ ἰδέα τῆς πραγματοποίησεως ἐνὸς σκοποῦ εἶναι στενῶς συνδεδεμένη πρὸς τὴν ὑπὸ τῆς ἀριστοτελείου μεταφυσικῆς ὑποστηριζομένης μεταβάσεως ἀπὸ τοῦ δυνάμει ὄντος ἐπὶ τὸ ἐνεργεῖα ὄν.

Μία ἀναδρομὴ εἰς τὴν ὡς ἄνω μεταφυσικὴν θὰ καθίστα *mutandis mutatis* εὐχερεστέραν τὴν δι' ἀντιθέσεως διείδουσιν εἰς τὴν καρδίαν τοῦ προβλήματος. Ἀναφερόμενος εἰς τὸ πρῶτον κινοῦν, ὁ Σταγίριτης παρατηρεῖ ὅτι τοῦτο « οὐ κινούμενον κινεῖ... κινεῖ δὲ ὧδε τὸ ὄρεκτον καὶ τὸ νοητόν... ἐπιθυμητόν μὲν γὰρ τὸ φαινόμενον καλόν, βουλητόν δὲ πρῶτον τὸ ὄν καλόν ὄρεγόμεθα δὲ διότι δοκεῖ μᾶλλον ἢ δοκεῖ διότι ὄρεγόμεθα »⁷. Τὸ κείμενον τοῦτο νομίζομεν ὅτι καλεῖ ὠρισμένας παρατηρήσεις τὰς ὁποίας ἐκθέτομεν ἐφεξῆς. Σημασίαν ἔχει ὅτι ἡ διατύπωσις τοῦ Ἀριστοτέλους ἐπιτρέπει νὰ ἀποδώσωμεν εἰς τὸ ἐν λόγῳ χωρίον ἐρμηνεῖαν ἀποκλίνουσάν πως τῆς συνήθους. Πράγματι, ἐν αἴτιον — ἐν προκειμένῳ, τὸ αἴτιον τῆς κινήσεως — δὲν ἐμφανίζεται ὡς ἐνέχον ἐνεργεῖαν κατ' εὐθὴν λόγον βαίνουσαν πρὸς τὴν κατεύθυνσιν τοῦ ἀντικειμένου του, ἀλλ' ἀντιστρόφως, ὡς κινοῦν, μολονότι ἀκίνητον ἐκεῖνο, τὸ ἀντικείμενόν του κατ' ἀντίθετον φοράν, ἐμμέσως, φυσικῶ τῷ λόγῳ, καὶ ὄχι ἀμέσως, χάρις δηλαδὴ εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ εἰς αὐτὸ ἀποβλέποντος θεώρησίν του ὡς ὄρεκτοῦ. Ὀλίγον κατωτέρω λαμβάνεται ὡς ἐρώμενον ὑπὸ τοῦ κινουμένου⁸. Ὁρέγεσθαι καὶ ἐρᾶν εἶναι ἐπομένως ὄχι καταστασιακὰ ἐνεργήματα τοῦ κινουόντος ἐντὸς τῆς κινουμένης οὐσίας, ἀλλ' ἀναπύγματα τῆς φύσεως τῆς τελευταίας ταύτης ἐμφανιζόμενα ὡς ἀνταποκρίσεις τῆς πρὸς τοῦ κινουόντος τὴν φύσιν. Ταῦτα βεβαίως ἔρχονται εἰς ἀντίθεσιν πρὸς τὴν παραδοσιακὴν ἐρμηνεῖαν τῆς ἀριστοτελικῆς μεταφυσικῆς, δὲν εἶναι ὅμως δυνατὸν νὰ μὴ ληφθοῦν ὑπ' ὄψιν ὡς ἐρμηνεῖακὰ ἐνδεχόμενα.

§ 2. Ἡ μόλις ἐκτεθεῖσα « μηχανιστικὴ » ἀριστοτελικὴ θέσις εἰσάγει προηγουμένως τὴν ἔννοιαν τοῦ *χωρισμοῦ*¹. Βεβαίως, παρ' Ἀριστοτέλει ἡ ἔννοια τοῦ πρὸς τι προσδιορίζει τὴν τάσιν πρὸς κατάλυσιν τοῦ χωρισμοῦ τοῦ ὑφισταμένου μεταξὺ τέλους τινὸς καὶ τοῦ ἀντικειμένου τοῦ ὁποίου τέλος εἶναι τὸ τέλος τοῦτο, ὃ δὲ χωρισμὸς θὰ ἠδύνατο νὰ προϋποθέτῃ προηγουμένην ταυτότητα τῶν εἰς αὐτὸν ἀναφερομένων δύο ὄρων, ἀποσπασθέντων

6. Πβ. P. Foulquié, Précis de Philosophie, τόμ. II, Paris, Les Ed. de l'École, 1947 (ἐκδ. 7η). σελ. 138.

7. Μετὰ τὰ Φυσ. Α, 7, 1072 a, 26-29.

8. Πβ. αὐτόθι, 1072 b, 3-4: κινεῖ δὲ ὡς ἐρώμενον, κινουμένῳ δὲ ἄλλα κινεῖ.

§ 2. 1. Πβ. αὐτόθι, Κ, 2, 1060 a, 10-13. Μία εἰδικωτέρα ἔννοια εἶναι εἶναι ἡ τῆς *στερήσεως* (πβ. αὐτόθι, Γ', 1058 b, 27).

ἐκ τῶν ὑστέρων ἀπ' ἀλλήλων, κατὰ τὸ πρότυπον τῶν ὑπὸ τοῦ Ἄριστοφάνους ἐν τῷ Πλατωνικῷ *Συμπόσιῳ* περὶ ἔρωτος ἐκτιθεμένων². Πλήν, ἐνταῦθα ὁ χωρισμὸς δὲν ἀφορᾷ εἰς τὴν λύσιν μιᾶς τελειότητος εἰς δύο ἐπὶ μέρους ἀτελείας, ἀλλ', ἀντιθέτως, εἰς μίαν ἀρχῆθεν ὑφισταμένην διαφορὰν μεταξὺ μιᾶς ἀτελείας καὶ μιᾶς τελειότητος, πραγματικῆς ἢ ὑποτιθεμένης, πρὸς τὴν ὁποίαν τείνει ἡ πρώτη, ἥτοι μιᾶς τελειότητος ἀποτελούσης ὄριον τῆς φορᾶς τῆς ἀτελείας. Ἐπὶ πλεόν, βάσει τῶν προηγουμένων, θὰ ἔδει νὰ δεχθῆ τις ὅτι ἡ τελειοποιήσις τοῦ ἀτελοῦς δὲν νοεῖται ἐπιτεύξιμος καθ' ὀλοκληρίαν, ἀλλ' ὡς δυνατικὴ μᾶλλον ἢ ὡς ὀριστικὴ κατάστασις ἐνέχουσα, ὡς βασικὸν χαρακτηριστικόν, μίαν αὐστηρὰν ἀδυναμίαν ἐπιτεύξεως τοῦ ἐπιδιωκόμενου σκοποῦ, ἀδυναμίαν ἧς ἄνευ ἡ ἐμφάνισις μιᾶς τοιαύτης καταστάσεως θὰ ἦτο ἀδιανόητος ὡς ὀρέγεσθαι καὶ ὡς ἐρᾶν³. Ὑπὸ τὰς συνθήκας ὅμως αὐτάς, αἱ ἔννοιαι ἀξία (ὡς προβολὴ τῆς συνειδήσεως) καὶ σκοπὸς (ὡς ταῦταισι τῆς συνειδήσεως πρὸς τὸ προβληθέν), αἱ ὁποῖαι, ὡς εἶδομεν ἐν ἀρχῇ, ἐμφανίζονται συνήθως διακεκριμέναι ἀλλήλων, εἰς τρόπον ὥστε τὸ ὑπὸ τῆς μιᾶς ἐκπροσωπούμενον ν' ἀποτελῆ τὸν χαρακτήρα τοῦ προσφόρου μέσου δι' οὗ ἐπιτυγχάνεται τὸ ὑπὸ τῆς δευτέρας δηλούμενον, παρουσιάζονται ἐφεξῆς ὡς δύο διαφορετικαὶ ὄψεις τῆς αὐτῆς πραγματικότητος⁴. Ἡ συμπύκνωσις αὕτη ἐπιτρέπει νὰ ἐκφύγῃμεν ἐξ ὀλοκληρίου ἀπὸ τὸν σχετικὸν ἀριστοτελικὸν μεταφυσικὸν καταναγκασμὸν, ὅπως τοῦτο κατέστη δυνατόν ἐν μέρει προηγουμένου, διὰ τῆς ἀναγνωρίσεως εἰς τὸ ὀρέγεσθαι καὶ εἰς τὸ ἐρᾶν μιᾶς ἀρχῆς ἐδρευούσης εἰς αὐτὸ τοῦτο τὸ «κινούμενον», οὐχὶ δὲ εἰς τι «κινούν», ἐξωτερικὸν ὡς πρὸς ἐκεῖνο, καὶ τὸ ὁποῖον, κατὰ ταῦτα, θὰ ἀπετέλει ἀπλοῦν ἀντιδρασιακὸν καταλύτην.

Ἡ ἀνωτέρω παρέκβασις, καθιστᾷ δυνατόν νὰ ἐπανεέλθωμεν, μὲ ἐμπλουτισμένην ἤδη ἐρμηνευτικὴν διάθεσιν, εἰς τὸ ἀριστοτελικὸν κείμενον. Τὴν ὑπαρξιν καταναγκασμοῦ, λοιπόν, προϋποθέτου κατὰ τὴν παραδοσιακὴν ἐρμηνείαν, τὰ ὑπὸ τοῦ Ἄριστοτέλους ἐκτιθέμενα, καταναγκασμοῦ χωροῦντος, ὡς ἐκ τῆς σχέσεως κινουμένου καὶ κινουμένου, ἀπὸ τοῦ πρώτου πρὸς τὸ δεύτερον. Καὶ ἂν ὅμως εἰσέτι δεχθῶμεν τὴν ἐρμηνείαν ταύτην, ὁ καταναγκασμὸς οὗτος ἐξακολουθεῖ ὑφιστάμενος μόνον ἐπὶ τοῦ μεταφυσικοῦ πεδίου ἐπὶ τοῦ ὁποίου κινεῖται ὁ ἀριστοτελικὸς στοχασμὸς. Ἐὰν ἀπὸ τοῦ ἐπιπέδου τούτου μεταβῶμεν ἐπὶ ἐπίπεδον συνειδησιακὸν καὶ ὑπαρξικόν, τότε εἴμεθα ὑποχρεωμένοι ν' ἀντιστρέψωμεν τελείως τὴν φορὰν τῆς σχέσεως ἐρῶντος καὶ ἐρωμένου, ὀρεγομένου καὶ ὀρεκτοῦ, καθ' ὅσον, ἐπὶ τοῦ τελευταίου τούτου

2. Πβ. Συμπόσ., 189 a x. ἐξ.

3. Πβ. καὶ P. Aubenque, *Le problème de l'Être chez Aristote. Essai sur la problématique aristotélicienne*, Paris, P.U.F., 1962, ἰδιq. σελ. 387.

4. Πβ. κατωτ., § 4 καὶ σημ. 1.

επιπέδου, είναι αδιανόητος οιαδήποτε μορφή καταναγκασμού. 'Αλλ' άκριβώς καταναγκασμόν και οὐδὲν ἄλλο σημαίνει ἡ ἔννοια τῆς στερήσεως, τοῦ χωρισμοῦ, ἂν τὴν θεωρήσωμεν ὡς ἐνύπαρκτον κίνητρον ἐπιθυμίας στρεφόμενης πρὸς τὴν κατεύθυνσιν ὑπερβατικῆς τινός. 'Επειδὴ ὁμως, ὡς ἐπανειλημμένως⁵ ἐδείξαμεν, τοιοῦτος καταναγκασμὸς δὲν ὑφίσταται, τοῦλάχιστον καθ' ὃ μέτρον ἡ συνείδησις προβαίνει εἰς ἐλευθέραν ἀναδιάρθρωσιν καὶ αὐτῶν τῶν προϋποθέσεων τῆς ὑπάρξεώς της, θὰ πρέπη νὰ ἐξετασθῇ τὸ ἐνδεχόμενον μὴπως, ἐν προκειμένῳ, ὀρέγασθαι καὶ ἐρᾶν, τείνοντα νὰ καλύψουν τὸ μεταξὺ κινουῦντος καὶ κινουμένου χάσμα, ἀντὶ νὰ εἶναι ἀντίρροπα ἀναπίγματα ὑπέρτερα σχετικῶς πρὸς μίαν ἐκ μέρους τοῦ « κινουῦντος », ὡς ἀντικειμένου των πλέον, ἐξασκουμένην ἔλξιν καὶ γοητεῖαν, θὰ ἀπετέλουν εἰς τὴν πραγματικότητα ἐκδηλώσεις τῆς δυναμικότητος τῆς συνειδήσεως, ἡ ὁποία προβάλλει, ἐξαντικειμενίζουσα αὐτάς, ὠρισμένας ἀπόψεις της προκειμένου, διὰ τῆς πρὸς αὐτάς, ὑπὸ τὴν νέαν των μορφήν θεωρουμένας, φορᾶς της, νὰ προβῇ εἰς ἱεράρχησιν καὶ εἰς ἔλεγχον τῶν συνιστωσῶν τῆς ἰδίας αὐτῆς δυναμικότητος ἀφ' ἐνός, καί, ἀφ' ἑτέρου, εἰς ἐπιβ-βαίωσιν ἑαυτῆς, λαμβάνουσα τελικῶς τὰς τοιαύτας ἐξαντικειμενισθείσης ἀξίας ὡς ἀναποκρινομένης πρὸς τὰς ἐν αὐτῇ διαθέσεις.

§ 3. 'Εὰν τῶρα δεχθῶμεν τὸ ἐνδεχόμενον τοῦτο ὡς αἴτημα βασικὸν μιᾶς συνειδησιολογικῆς θέσεως, δυνάμεθα ν' ἀντιστρέψωμεν τὴν τρέχουσαν περὶ ἀξιῶν ἀντίληψιν πρὸς τὴν ὁποίαν συμφώνως αἱ ἀξία εἶναι, ὡς ἐκ τῆς φύσεώς των, ἀντικειμενικὰ δεδομένα τῆς συνειδήσεως, ὑποστηρίζοντες ὅτι αὐταὶ προέρχονται ἀπὸ μίαν ἐξαντικειμένισιν τείνουσαν νὰ καταλυθῇ μὲ τὴν σειρὰν της, χάρις εἰς τὴν ὑπὸ τῆς συνειδήσεως ἀφομοιώσιν των, ἐμπλουτίζουσαν καὶ αὐτάς καὶ ἐκείνην. Πρόκειται δηλαδή περὶ μιᾶς προσωρινῆς « διαλεκτικῆς » προβολῆς, ὑπὸ τῆς συνειδήσεως, ὠρισμένων στοιχείων, ἵνα ταῦτα συνειδητοποιηθῶν κατόπιν εὐχερέστερον, προκειμένου νὰ συντελέσουν οὕτω εἰς μίαν πληρεστέραν αὐτοσυνειδησίαν τῆς ὑπάρξεως. 'Απὸ μεθοδολογικῆς ἀπόψεως, ἡ τοιαύτη « διαλεκτικὴ » φαίνεται παρουσιάζουσα ὠρισμένα κοινὰ σημεῖα ὡς πρὸς τὴν ἐγγελιανὴν διαλεκτικὴν τῆς ἰδέας: Παρατηρεῖται δηλαδή καὶ ἐδῶ ἡ αὐτὴ κινήτικότης, ἡ αὐτὴ ἀναπτυγματικότης¹. Αἱ διαφοραὶ ὁμως εἶναι περισσότεραι, ἐντονώτεραι καὶ σημαντικώτεραι.

Πρῶτον, ὑπὸ τὰς ὡς ἄνω προϋποθέσεις, ἡ ἀξία δὲν εἶναι τι τὸ αὐθύ-

5. Πβ. ἄνωτ., Πρόλογον καὶ σημ. 1.

§ 3. 1. Πβ. Enzyelopädie der philosophischen Wissenschaften, ἐν Sämtliche Werke, ἔκδ. Glockner, Stuttgart, F. Frommens Verlag, τόμ. IV, προσθήκη εἰς τὴν § 81.

παρκιον, καθ' ἑαυτό, ἔστω καὶ ὡς δυνατότης. Αὐθῦπαρκτος εἶναι μόνον ἡ συνειδήσις, τῆς ὁποίας ἐκάστη τῶν ἀξιῶν ἀποτελεῖ καὶ ἕνα συστατικὸν συναρτησιακὸν ὄρον. Δεύτερον, διὰ τῆς ἑξαντικειμενισεῶς των αἱ ἀξίαι δὲν ἀρνητικοποιοῦνται. Ἐπιπλέον προβάλλονται ἐπὶ προοπτικῶν βάρους, εἰς τρόπον ὥστε νὰ καθίστανται εὐχερέστερον συλληπταί. Τρίτον, δὲν εἶναι αἱ ἀξίαι ἐκεῖναι αἱ ὁποῖαι, ἀπαξ ἑξαντικειμενισθοῦν, χωροῦν ὀπίσω πρὸς ἐπίτευξιν συνειδήσεως ἑαυτῶν. Ἐναντιθέτως, τοιαύτην αὐτοσυνειδησίαν ἐπιδιώκει ἡ ὑπαρξίς διὰ τῆς πρὸς αὐτὰς φορᾶς τῆς χάρις εἰς τὴν ὁποίαν εἶναι, καθ' ὄριον, δυνατὴ ἢ εἰς αὐτὰς ἀναγνώρισις, δι' « ἀντικατοπτρισμοῦ », τοῦ ἰδίου αὐτῆς πλούτου. Τέταρτον, ἡ τοιαύτη « διαλεκτικὴ » δὲν ἀφορᾷ εἰς αὐτὴν ταύτην τὴν συνειδήσιν ὡς ὑπόστασιν λαμβανομένην, ἀλλ' εἰς τὴν δυναμικὴν ἐκδήλωσιν ταύτης². Πέμπτον, τέλος, ὡς μᾶς ἐδόθη ἤδη ἡ εὐκαιρία νὰ διαπιστώσωμεν, ὁλόκληρος ἡ διαδικασίᾳ αὕτη συντελεῖται ἐλευθέρως ὄχι ἐπὶ ὀντολογικοῦ καὶ μεταφυσικοῦ, ἀλλ' ἐπὶ καθαρῶς ὑπαρξιακοῦ ἐπιπέδου. Ἐν συμπεράσματι δέ, δύναται νὰ λεχθῆ ὅτι ἡ συνειδήσις φέρεται πρὸς τὰς ἀξίας ὄχι ἐπειδὴ στερεῖται τούτων³, ἀλλ' ἐπειδὴ ἀναγνωρίζει, ἢ ἔστω καὶ διαισθάνεται, ὅτι εἶναι εἰς θέσιν ν' ἀναγνώριση εἰς αὐτὰς ἐκάστοτε μέρος ἑαυτῆς. Ὑπὸ τὰς προϋποθέσεις ταύτας αἱ οἰκονομικαὶ λ.χ. καὶ αἱ συναφεῖς πρὸς αὐτὰς σημασίαι τῆς ἐννοίας τῆς ἀξίας ἀποκλείονται αὐτομάτως ἐκ τῶν πλαισίων τῆς παρουσίας ἐρεῦνης περιοριζομένης κατὰ συνέπειαν εἰς τὴν διακρίβωσιν τοῦ διαφέροντος τὸ ὅποῖον ἐμφανίζουσιν ὅσαι ἐκ τῶν σημασιῶν αὐτῆς, (μολονότι, κατὰ τὴν ἱστορικὴν των διάρθρωσιν, δύναται νὰ θεωρηθῶν ὡς προεκτάσεις παράγωγοι ἐκεῖνων) ἀναφέρονται, ἔστω καὶ ἐμμέσως, εἰς τὴν συνειδήσιν, ὅφ' ἦν προηγουμένως ἐκδοχὴν ἀνεγνωρίσθη εἰς ταύτην.

Μία τελευταία παρατήρησις σχετικὴ πρὸς τὴν « ποιότητα » τῶν ἀξιῶν ἐπιβάλλεται ἐνταῦθα, τοῦτο δὲ πρὸς ἐπίρρωσιν, ἀλλὰ καὶ πρὸς διευκρίνισιν συγχρόνως τῆς ἀρχικῆς ἡμῶν τοποθετήσεως: ἐὰν ἡ συνειδήσις φέρεται πρὸς τὰς ἀξίας, τοῦτο δὲν σημαίνει ὅτι αὐταὶ εἶναι ἀντικείμενα ἐπιθυμίας καὶ, συνεπῶς, στερήσεως⁴. Τοῦτο θὰ συνεπάγετο μίαν ἀτέλειαν, ἄρα καὶ τὴν ὑπαρξιν ἐνὸς συνειδησιακοῦ καταναγκασμοῦ τὸν ὅποῖον ἠρνήθημεν προηγουμένως, διὰ τὸν λόγον ὅτι ἀντιβαίνει πρὸς αὐτὴν ταύτην τὴν ἐλευθέραν φύσιν τῆς συν-

2. Πβ. κατωτ., § 11 κ.εξ.

3. Εἰς τὴν σύγχυσιν ταύτην περιπίπτει ἡδη ὁ Condillac, προκειμένου περὶ τῆς ἀξίας ὡς ἀξίας τινός. Πβ. *Le commerce et le gouvernement*, I, I, ἐν *Œuvres philosophiques*, ἐκδ. ὑπὸ Ed. Le Roy, τόμ. II, Paris, P.U.F., 1948, σελ. 245a: « La valeur des choses est fondée sur leur utilité, ou, ce qui revient au même, sur le besoin que nous en avons, ou, ce qui revient encore au même, sur l'usage que nous en pouvons faire ». Ἡ χρησιμοθηρία δὲν θὰ ἀφήσῃ ἀνεκμετάλλευτον αὐτὴν τὴν ἄποψιν. Πβ. Ε. Μουτσοπούλου, *Αἱ ἡδοναί, ἐνθ' ἄν.*, κεφ. Β.

4. Πβ. ἄνωτ., § 2 καὶ σημ. 1.

ειδήσεως⁵. Διό και η άποψις του R. Le Senne, καθ' ην « τὸ ἐγὼ εἶναι ἀνίκανον νὰ παραγάγῃ τὴν ἀξίαν, καθ' ὅσον, ἐὰν τὴν ἀναζητῇ τοῦτο συμβαίνει ἀκριβῶς (ἐπειδὴ) δὲν δύναται νὰ τὴν παράσῃ εἰς ἑαυτό. Πρέπει νὰ τὴν « ἀνακαλύψῃ »... παραμέριζον ὅ,τι τὸ ἐμποδίζει εἰς τοῦτο..., εἰς τρόπον ὥστε τὸ ἀνακαλυπτόμενον, ἐν προκειμένῳ ἡ ἀξία, νὰ ἔχῃ τὸν ὑπέροχον χαρακτῆρα μιᾶς ἀποκαλύψεως »⁶, φαίνεται ἤμιστα λαμβάνουσα ὑπ' ὄψιν ὅτι ἡ συνειδήσις, ἐὰν ἐπιζητῇ κάτι πέραν ἑαυτῆς, θὰ πρέπει νὰ ἔχῃ εἴδησιν, ἔστω καὶ συγκεχυμένην, τῆς ὑπάρξεώς του, καὶ ὅτι συνεπῶς τοῦτο ἐπέχει θέσιν περιεχομένου τῆς συνειδήσεως, ἔστω καὶ « ἀρνητικοῦ ». Πῶς λοιπὸν τοιοῦτο περιεχόμενον εἶναι δυνατόν νὰ θεωρηθῇ ὡς ἀπλῆ στέρησις; Ἡ λύσις τῆς οὕτω διεγραφόμενης ἀντινομίας ἐπιτυγχάνεται μόνον ἐὰν συλλάβωμεν τὴν ἀξίαν ὡς ἐξαντικειμενίζομένην ἄποψιν τῆς συνειδήσεως προβαλλομένην κατὰ τρόπον ἐπιτρέποντα τὴν ὑπ' ἐκείνης πληρεστέραν τῆς κάρπωσιν. Ἄφ' ἧς λοιπὸν δεχθῶμεν τοῦτο, καταπίπτει καὶ ἡ ἄποψις καθ' ἣν ἡ ἀξία εἶναι « τὸ ὄν θεωρούμενον ὡς ἐπιθυμητόν »⁷. Ἐπιθυμία σημαίνει στέρησιν τοῦ ἐπιθυμητοῦ, ἐνῶ εἰς τὴν προκειμένην περίπτωσιν τὸ « ἐπιθυμητόν » εἶναι κατὰ τινα τρόπον ἤδη κτῆμα τῆς συνειδήσεως. Ἐὰν ἡ ὑπαρξις φέρεται πρὸς μίαν ἀξίαν, τοῦτο συμβαίνει ἐπειδὴ ἀναγνωρίζει συγγένειαν μεταξὺ ἑαυτῆς καὶ ἐκείνης, ὡς « σκοπὸν » τῆς δὲ ἔχει τὴν δι' ἐκείνης περαιτέρω ἐπιβεβαίωσιν ἑαυτῆς. Διὰ τῆς ἐξαντικειμενίσεως λοιπὸν τῶν ἀξιῶν καὶ τῆς ἐν συνεχείᾳ θεωρήσεώς των ὡς προσδιορίζουσῶν τὴν φορὰν τῆς ὑπάρξεως, αὐταὶ αὐταὶ αἱ ἀξίαι καὶ ὄχι ἡ συνειδήσις ἢ ἡ ὑπαρξις ἐπισημοποιοῦνται πῶς ὡς τοιαῦται.

§ 4. Ἐἶδομεν προηγουμένως ὅτι ἀξία καὶ τέλος ἢ σκοπὸς δύναται, ἐν τινι μέτρῳ τοῦλάχιστον, νὰ θεωρηθῶν ὡς δύο ὄψεις τῆς αὐτῆς πραγματικότητος¹. Ὑπὸ τοὺς ὅρους τούτους δὲν εἶναι δυνατόν εἰμὴ νὰ συμφωνῇ.

5. Πβ. ἄνωτ., § 2 καὶ σημ. 5.

6. Πβ. R. Le Senne, *La destinée personnelle*, Paris, Flammarion, 1950, σελ. 209. Πβ. Τοῦ αὐτοῦ, *L'homme et la valeur*, ἐν *Revue Théol. et Philos.*, 1946, σσ. 5-22.

7. Πβ. P. Foulquié - P. Saint-Jean, ἐνθ' ἄν., σ. 749. Πβ. P. Foulquié, ἐνθ' ἄν., σ. 60: « La valeur est le caractère de ce qui est désirable. Πβ. ἄνωτ., § 1 καὶ σημ. 8, ὅσα ἐλέχθησαν περὶ τῆς ἀριστοτελικῆς ἐννοίας τοῦ ὁρεκτοῦ.

§ 4. 1. Πβ. ἄνωτ. § 2 καὶ σημ. 5. Πβ. W. J. Oates, *Aristotle and the problem of value*, Princeton, Univ. Press., 1964, ἐνθα διευκρινίζεται πῶς ὁ Ἄριστοτέλης, παραβλέπων τὸν δεσμὸν μεταξὺ τοῦ προβλήματος τῆς πλατωνικῆς Ἰδέας καὶ τοῦ προβλήματος τῆς ἀξίας, ἀποδίδων δ' ὑπερβολικὴν σημασίαν εἰς τὴν ὄντολογικὴν ἄποψιν, παραβλέπει καὶ πᾶσαν ἀξιολογικὴν θεώρησιν τῶν πλατωνικῶν ἰδεῶν. Ὑπὸ τοῦς ὅρους τούτους, οὐδὲν λ.χ. δύναται νὰ θεωρηθῇ καλὸν καθ' ἑαυτό, εἰμὴ ἐν ἀναφορᾷ

σώμεν, τουλάχιστον ἐν μέρει, πρὸς τὸν L. Lavelle, βεβαιοῦντα ὅτι « ὁ ἄνθρωπος φύσει ἀρέσκειται εἰς τὰ ἀντικείμενα ὅσα ἔχουν μίαν ὑπαρξιν ἀνεξάρτητον αὐτοῦ καὶ μὴ ὑποκειμένην εἰς οἰανδήποτε παραλλαγὴν τῆς ἀτομικῆς καὶ τῆς χρονικῆς συνειδήσεως, ἡ δὲ ἀρέσκειά του αὕτη ἐκδηλοῦται ἐν τῇ αὐθορμήτῳ ἐξαντικειμένισι τῆς ἀξίας καθισταμένης ἔκτοτε, δι' ἡμᾶς, σκοποῦ »². Συμφώνως δηλαδή πρὸς τὰ ἀνωτέρω, ἡ ἐξαντικειμένισι τῶν ἀξιῶν ἀποβλέπει εἰς τὴν εὐχερεστέραν αὐτῶν σύλληψιν ὡς τοιοῦτων, ἀνταποκρίνεται δὲ πρὸς τὴν ὑπερχειλίσειν τὴν χαρακτηρίζουσαν τὸν κόσμον τῆς συνειδήσεως θεωρούμενης ἀπὸ τὴν ἀποψιν τῆς δυναμικότητός της. Βεβαίως ὅμως, δὲν εἶναι δυνατόν νὰ δεχθῶμεν ὅτι ἡ ἀτομικὴ συνειδησιὰ συνδυάζεται πρὸς μίαν χρονικὴν τοιαύτην, καθ' ὅσον, ἀπεναντίας, ἔχομεν διαπιστώσει³ ὅτι ἀτομικὴ συνειδήσις καὶ προθετικότης σχεδὸν ταυτίζονται, καὶ ὅτι ἡ προθετικότης ἀκριβῶς προϋποθέτει καιρικὴν καὶ ὄχι χρονικὴν διάρθρωσιν τῶν συνειδησιακῶν πλαισίων, παρ' ὅλον δ' ὅτι τὸ γεγονός τοῦτο ἀποκτᾷ ὅλως ἰδιαίτερον σημασίαν ἐνταῦθα, ὁ Lavelle φαίνεται παραγνωρίζων αὐτήν, κινδυνεύων οὕτω νὰ περιπέσῃ εἰς σοβαρὰν ἀντίφασιν, δεδομένου ὅτι ἡ χρονικὴ ἀκριβῶς (καὶ οὐχὶ καιρικὴ) συνειδήσις πρὸς οὐδεμίαν προθετικότητα ὑπάρχει ἐνδεχόμενον νὰ ἔχη σχέσιν. Ἐκτὸς βεβαίως ἐὰν ἡ διάκρισις μεταξὺ χρονικῆς καὶ καιρικῆς συνειδήσεως περισσότερον σύγχυσιν ἢ διευκρίνισιν ἐπιφέρει, ὡς καταλείπουσα ἀναπάντητον τὸ ἐρώτημα κατὰ πόσον ἡ συνειδήσις εἶναι στατικὴ ἢ δυναμικὴ ἐν προκειμένῳ. Ἀναντιρρήτως ὅμως δέον νὰ γίνῃ δεκτὴ ἡ περαιτέρω βεβαίωσις καθ' ἣν « ἐν τῇ ἰδέᾳ⁴ τοῦ σκοποῦ ἀνευρίσκομεν, ὁμοῦ μετὰ τῆς ἀντικειμενικότητος, τοὺς οὐσιώδεις χαρακτηῖρας τῆς ἀξίας, καθ' ὅσον ἡ ἀξία εἶναι δι' ἡμᾶς τὸ ὄριον τῆς ἐπιθυμίας, ὡς ἐκ τούτου δὲ συνδέεται πρὸς τὴν ἀξιοθετικὴν δύναμιν τῆς συνειδήσεως »⁵. Καὶ αὕτη ὅμως ἡ ἀποψις συγκρούεται ἐν συνεχείᾳ πρὸς τὴν ἀποψιν καθ' ἣν ὁ σκοπὸς « παραμένει κηχωρισμένος ἀπ' ἡμῶν ὑπὸ τινος χρονικοῦ διαστήματος τὸ

πρὸς τι ἢ πρὸς τίνα (σκοπὸς, τελικότης). Ἄν ὁ Ἀριστοτέλης δὲν λύει τὸ πρόβλημα τοῦ δεσμοῦ μεταξὺ Ἰδέας καὶ ἀξίας, τοῦτο συμβαίνει ἐπειδὴ δὲν τὸ θέτει κἄν, τουλάχιστον κατὰ τρόπον σαφῆ. Μία τοιαύτη ὁμοίωσις διαφαίνεται ἐμμέσως ἐντὸς τῆς ἀριστοτελικῆς ὄντολογίας. Πβ. καὶ Α. D o z, ἐν Les Etudes Philosophiques, 1964, σελ. 620.

2. L. Lavelle, μν. ἔργ., σελ. 20. Τὰς ἀντιρρήσεις μας ὡς πρὸς ὠρισμένους ἐννοιολογικὰς θέσεις τοῦ Lavelle ἀναφέρομεν ἐπ' εὐκαιρίᾳ κατωτέρω, ὄχι ὅμως καθ' ἣν σειρὰν οὗτος διατυπώνει ταύτας, ἀλλὰ συμφώνως πρὸς τὴν λογικὴν διάρθρωσιν τοῦ παρόντος κειμένου.

3. Πβ. Χρον. καὶ « καιρικαί » κατηγ., ἐνθ' ἄν., σελ. 420 κ.ἑξ.

4. Ὁ ὅρος ἰδέα φυσικὰ ἐνταῦθα λαμβάνεται μὲ τὴν ψυχολογικὴν σημασίαν τῆς γενικῆς ἐννοίας. Τὸν μεταφράζομεν ὡς ἔχει, διατηροῦντες διὰ τὸν πλατωνικὸν ὄρον τὴν γραφὴν Ἰδέα.

5. Πβ. L. Lavelle, ἐνθ' ἄν.

όποιον αδανατοῦμεν νὰ διασκελίσωμεν, διατηρῶν οὕτω ἓνα χαρακτήρα ιδεώδη: εἶναι ἀντικείμενον ιδεῶδες»⁶. Τοιουτοτρόπως λοιπὸν παραγνωρίζεται ὁ βιωματικὸς χαρακτήρ τοῦ σκοποῦ, πραγματοποιουμένου προθεσιακῶς χάρις εἰς τὴν καιροθετικὴν ἀναγωγὴν τοῦ ἑτεροχρόνου εἰς τὸ ὁμόχρονον, χάρις δηλαδὴ εἰς μίαν ἐπικαιροποίησιν, ὑπὸ τῆς συνειδήσεως, τοῦ χρονικῶς (ἀλλὰ καὶ τοῦ ἀξιακῶς) ἀπομεμακρυσμένου⁷.

Ἐν συνόψει, αὐτὸς οὗτος ὁ σκοπὸς συνδέει τὴν προθετικότητα τῆς συνειδήσεως πρὸς τὴν ὑπ' αὐτῆς ἐξαντικειμενισθεῖσαν ἀξίαν, ἐμφανίζεται δὲ ὡς συντονιστικὸς παράγων τῆς ἐπικαιροποιήσεώς της. Ὑπὸ τὴν προϋπόθεσιν ὅτι ἡ ἐξαντικειμενισθεῖσα ἀξία δύναται ἀκινδύνως καὶ ἐπωφελῶς διὰ τὴν συνειδήσιν νὰ θεωρηθῇ ὡς ἀντικείμενον τὸ ὅποιον ἐκείνη τείνει νὰ ἰδιοποιηθῇ, σκοπὸς καὶ ἀξία συνθέτουσιν μίαν δυναμικὴν προθεσιακὴν συνάρτησιν, εἶναι δὲ δυνατόν νὰ προσυπογράψῃ τις τὴν διαβεβαίωσιν τοῦ Lavelle ὅτι «ὁ σύνδεσμος μεταξὺ ἀντικειμένου καὶ σκοποῦ... εἶναι τρόπον τινὰ ἀμοιβαῖος. Διότι... ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸ πρᾶγμα, τὸ ἀντικείμενον δὲν εἶναι εἰς θέσιν νὰ ὑπάρξῃ μεμονομένως, ἀλλὰ πάντοτε ἐν συσχετισμῷ πρὸς μίαν ἐνέργειαν τοῦ θέτοντος αὐτὸ ὑποκειμένου, ὡς τοῦτο εἶναι καταφανὲς εἰς τὰς ἐκφράσεις: ἀντικείμενον ἀντιλήψεως, νοήσεως, ἐπιθυμίας ἢ ἀγάπης, εἰς τρόπον ὥστε, ἐὰν πᾶς σκοπὸς εἶναι ἰδανικὸν ἀντικείμενον τῆς δραστηριότητος, τὸ πραγματικὸν ἀντικείμενον εἶναι πάντοτε σκοπὸς δυνατὸς πραγματοποιηθεῖς καὶ ἰδιοποιηθεῖς»⁸ ὑπὸ τῆς συνειδήσεως. Ἡ μόνη παραχώρησις εἰς τὴν ὁποίαν εἶναι δυνατόν νὰ προβῶμεν συνίσταται εἰς διαπίστωσιν ὅτι σκοπὸς καὶ ἀξία δὲν εἶναι ὄροι ἀνταλλάξιμοι ὡς πρὸς ἀλλήλους, καθ' ὅσον, ἐνῶ πᾶσα ἀξία εἶναι, ἐν τινι μέτρῳ αὐτοσκοπός, πᾶς σκοπὸς δὲν εἶναι αὐτομάτως καὶ ἀξία. Διότι, ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει, προκειμένου νὰ ἐπιτευχθῇ συγκεκριμένος τις σκοπός, ὅλα τὰ μέσα θὰ ἦσαν νόμιμα, ὅπερ ἀπαράδεκτον. Τὴν σύγχυσιν ταύτην ἀποτρέπει ἡ διάκρισις εἰς τὴν ὁποίαν προβαίνει ὁ W. M. Urban μεταξὺ ἀξίας καθαρᾶς καὶ ἀξίας ὀργανικῆς, τῆς μὲν θεωρουμένης ἀκριβῶς ὡς αὐτοσκοποῦ, τῆς δὲ ὡς σκοποῦ τοῦ ὁποίου ἡ ἀξία τίθεται καθ' ὑπόθεσιν⁹.

6. Πβ. αὐτόθι. Πβ. καὶ G. Bénézé, L'ordre des pensées, I: Les valeurs, Paris, Nouv. Ed. Latines, 1964, σελ. 104.

7. Πβ. Χρον. καὶ <καιρικά> κατηγ., ἐνθ' ἄν., σελ. 424 κ.εξ. Μὲ τὰ κριτήρια αὐτὰ δὲν εἶναι συνελπῶς δυνατόν νὰ δεχθῶμεν οὔτε καὶ τὴν διάκρισιν μεταξὺ σκοποῦ ἀναγομένου, ἐν τῇ συνειδήσει, εἰς τὸ ἐπερχόμενον, καὶ ἀξίας, ἀναγομένης εἰς τὸ παρόν, διάκρισιν εἰς ἣν προβαίνει ὁ Lavelle (ἐνθ' ἄν.), καὶ ἡ ὁποία δὲν λαμβάνει ὑπ' ὄψιν τὴν σχετικότητα τῶν χρονικῶν κατηγοριῶν.

8. Πβ. L. Lavelle, ἐνθ' ἄν.

9. Πβ. W. M. Urban, Valuation, its nature and laws, London, Macmillan, 1909, κεφ. II, § 2. Εἰς ἀνάλογον διάκρισιν προβαίνει καὶ ὁ L. Lavelle, μν. ἔργ., σελ. 21 καὶ σημ. 2, μεταξὺ ἀξίας κατηγορικῆς καὶ ἀξίας ὑποθετικῆς.

§ 5. Ἐκ παραλλήλου, θὰ ἔδει νὰ διερωτηθῶμεν κατὰ πόσον μία αξία δύναται ν' ἀντιστοιχῇ πρὸς ἓν ἰδεῶδες. Δὲν εἶναι ὑπερφολητὴ νὰ λεχθῇ ὅτι, ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τῆς *φωρᾶς* τῆς συνειδήσεως πρὸς «ἀντικείμενον» δεδομένον, πᾶσα αξία ἀναφέρεται εἰς ἓν ἰδεῶδες. Ἡ διαφορὰ ὅμως ἐνταῦθα ἔγκειται εἰς τὸ ὅτι τὸ ἰδεῶδες, ὑπὸ τὴν τρέχουσαν τοῦλάχιστον σημασίαν του, λαμβάνεται ὡς τι σχηματικὸν καὶ αὐθαίρετον, ὡς τι ἀνέφικτον ἐξ ὀρισμοῦ¹ — δίκην μάξης ὑδραργύρου τὴν ὁποῖαν ζητοῦμεν νὰ συλλάβωμεν ἐντὸς τῆς παλάμης, ἢ, κατὰ τὴν ἐπιτυχῆ ἐκφρασιν τοῦ Lavelle, δίκην εἰκόνοιο σφειλομένης εἰς ἀντικατοπτρισμόν, ὑποχωρούσης καθ' ὅσον πλησιάζομεν² πρὸς αὐτήν³ — ὡς τι ἀντιτιθέμενον βασικῶς πρὸς οἰανδήποτε πραγματοποίησιν⁴, ἐξαιρουμένης τῆς περιπτώσεως καθ' ἣν ἤθελε «πραγματοποιηθῇ» εὐτελιζόμενον, καταπίπτον δηλαδὴ ἀπὸ τοῦ βάθρου ἐφ' οὗ ἔχει τοποθετηθῆ ὑπὸ τῆς συνειδήσεως, πέραν πάσης πραγματικότητος. Πραγματοποιήσις ἐνὸς ἰδεώδους συνεπάγεται κατάλυσιν τῆς οὐσίας του ὡς ἰδεώδους. Ἀντιθέτως, πραγματοποίησις μιᾶς αξίας συνεπάγεται ἐπιβεβαίωσιν καὶ αὐτῆς καὶ τῆς πραγματοποιήσεως ταύτης ὑπάρξεως. Πέραν τούτου, τὸ ἰδεῶδες ἀποτελεῖ σχηματικὸν νοητικὸν οἰκοδόμημα, ὥστε μερικὴ τούτου πραγματοποίησις, ἐὰν ὑποτεθῇ ὅτι εἶναι ἐφικτή, νὰ ἐπιφέρῃ ὄχι μόνον εὐτελεστικὸν αὐτοῦ ὑποβιβασμόν, ἀλλὰ καὶ διάσπασιν τῆς ἐνότητός του. Ἀντιθέτως, ἡ αξία εἶναι ἀντικείμενον βιώματος ἢ σειρᾶς βιωμάτων εἴτε μερικῶν εἴτε ὁλικῶν. Ἡ οὐσία τις τονοῦται μετὰ πᾶσαν βίωσιν καὶ πραγματοποίησίν της ὑπὸ τῆς συνειδητῆς ὑπάρξεως. Τὸ ἰδεῶδες εἶναι ἀπλῶς ἀντικείμενον νοητικῆς ἐνθράσεως. Ἐξασκεῖ βεβαίως καὶ αὐτὸ ποῖαν τινὰ γοητείαν ἐπὶ τῆς συνειδήσεως ἢ ὁποῖα ὅμως φέρεται πρὸς ἐκεῖνο μόνον ὑποθετικῶς καὶ εὐκτικῶς, ὄχι δὲ καὶ προστακτικῶς, ὡς προκειμένου περὶ τῆς αξίας, γνωρίζουσα ὅτι ἰδεῶδες καὶ ὀλοκληρωτικὴ πραγματοποίησις του, οἷαν τοῦτο ἀφ' ἑαυτοῦ ἀπαιτεῖ, εἶναι τι τὸ ἀνέφικτον διὰ τὴν πεπερασμένην ἀνθρωπίνην ὑπόστασιν. Διὰ τὴν πνευματοκρατικὴν ἐκλεκτικὴν φιλοσοφίαν, παρὰ τὰ ἴδια αὐτοῦ στοι-

§ 5. 1. Πβ. E. Moutsopoulos, *Idéal et réalité dans le monde actuel*, ἐν *Annales de la Fac. des Lettres et Sc. Humaines d'Aix*, τόμ. 36, 1962, σσ. 23-29. Εἰς τοιοῦτον αὐθαίρετον συνδυασμόν τῶν ὄρων *ιδεῶδες* καὶ *ἀξία* προβαίνει ὁ E. Durkheim.

2. Πβ. τὸν περίφημον λόγον τοῦ Ζήνωνος (πβ. Ἀριστοτ., *Φυσικά*, Ζ', 9, 239 b 9) περὶ τοῦ Ἀχιλλέως, ὁ ὁποῖος παρέχει μίαν συναφή, ὄχι ὅμως καὶ ἀνάλογον, ἢ ἔστω καὶ ὁμόλογον, περίπτωσιν.

3. Πβ. L. Lavelle, *μν. ἔργ.*, σελ. 20. Πβ. Τοῦ αὐτοῦ, *Introduction à l'ontologie*, Paris, P.U.F., 1947, σελ. 110 κ.ἑξ.

4. Πβ. αὐτόθι, σελ. 113: «Τὸ ἰδεῶδες εἶναι ἡ αξία καθ' ἑαυτήν ὡς οὐχὶ πραγματικὴ ἢ οὐχὶ πραγματοποιηθεῖσα, θὰ ἠδυνάμεθα δὲ νὰ προσθέσωμεν, ὡς οὐδέποτε δυναμένη (ἄν) καὶ πάντοτε προβάλλουσα τὴν ἀνάγκην νὰ πραγματοποιηθῇ».

χέια, τὸ ὄν ἔχει ἰδίαν νομοτέλειαν εἰς τὴν ὁποίαν ὑποτάσσεται, ἤτοι μίαν τάξιν τὴν ὁποίαν τείνει νὰ ἐκπληρώσῃ, ἡ δὲ ἔννοια τῆς τάξεως ἐμφανίζεται ἀδιαχώριστος ἀπὸ τῆς ἐννοίας τοῦ ὄντος. Ἡ τάξις βεβαίως εὐρίσκει τὴν δικαίωσιν ἑαυτῆς εἰς τὸν κόσμον τῶν πραγματικῶν ὄντων, πλὴν συλλαμβάνεται ὑπὸ μορφήν τελειότεραν ὑπὸ τῆς φαντασίας βοηθημένης ὑπὸ τοῦ λόγου. Ἐκφαζομένη διὰ τῆς τέχνης, ἡ τάξις φθάνει εἰς μεῖζονα τελειότητα, εἰς τρόπον ὥστε, ἀφοῦ τὸ ἰδεῶδες ἀποτελεῖ τὴν τελειότητα τῆς λογικῆς τάξεως⁵, τόσον τὸ ὄν ὅσον· καὶ τὸ ὡραῖον, ὑπέροχος ὄντιότης, εἰς τὸ ἰδεῶδες νὰ φθάνουν τὸν σκοπὸν αὐτῶν. Ἐξ ἄλλου, « τὸ ὄν δὲν ὀλοκληρῶνει πάντοτε τὸ ἰδεῶδες, ἀλλὰ τὸ προαγγέλλει, ὡς ἐκ τῆς συστάσεως καὶ τῆς δραστηριότητός του »⁶. Εἰς ἣν περιπτώσιν τὸ ὄν ὀλοκληρῶσῃ τὸ ἰδεῶδες, καθίσταται ὑπέροχον ἐν σχέσει πρὸς τὰ ἄλλα ὄντα, καὶ ἐνδύεται τὴν μορφήν τοῦ κάλλους⁷. Πρόκειται ὁμως ἐνταῦθα περὶ περιπτώσεως κατ' ἐξέυρεσιν θεωρουμένης.

§ 6. Ἐκεῖνο πρὸς τὸ ὁποῖον θὰ ἦτο, ἀπὸ μίαν ἄποψιν, ἐνδιαφέρον νὰ παραβληθῇ ἡ ἀξία, εἶναι ὄχι τὸ ἰδεῶδες, ἀλλ' ἡ Ἰδέα, μὲ τὴν πλατωνικὴν σημασίαν τοῦ ὄρου, ἣτοι μὲ τὴν σημασίαν τοῦ πέραν πάσης φαινομενικῆς πραγματικότητος κειμένου ὄντος εἰς τὸ ὁποῖον ἀναφέρονται οἱ ἐπὶ μέρους αἰσθηταὶ πραγματοποιήσεις, τὸ exemplum τῶν πραγματοποιήσεων αὐτῶν, κατὰ τὸν F. Ast¹, « τὸ πρᾶγμα ἐν τῇ καθαρῇ αὐτοῦ καταστάσει »². Τὸ πολλαπλοῦν τῶν ἰδεῶν ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὸ πολλαπλοῦν τῶν ἀξιῶν. Διαφέρουν ὁμως αἱ μὲν τῶν δὲ κατὰ τὸ ὅτι αἱ Ἰδέαι εἶναι ὄντα ὑπερβατικά, ἐνῶ αἱ ἀξίαι εἶναι, ὡς εἶδομεν, βιώματα προερχόμενα ἐξ αὐτῆς ταύτης τῆς συνειδήσεως, κατ' ἐξαντικειμένισιν. Αἱ Ἰδέαι ὑπάρχουν, κατὰ τὸν Πλάτωνα, ἀνεξαρτήτως πάσης βιώσεώς των, ἐνῶ αἱ ἀξίαι, εἶναι προβολαὶ τῆς συνειδήσεως, καὶ δὲν ὑπάρχουν εἰμῆ ὡς τοιαῦται. Ἰδέαι καὶ ἀξίαι εἶναι ἀντικείμενα βιώσεως, ἀλλ' αἱ Ἰδέαι βιοῦνται διαλεκτικῶς, διὰ τῆς μέχρις αὐτῶν ἀνυψώσεως τοῦ νοῦ³ ζητοῦντος ἐλλόγως νὰ συλλάβῃ αὐτάς, ὡς ὑποδηλοῖ ὁ

5. Πβ. Π. Β ρ α ἰ λ α - Ἀ ρ μ ἔ ν η, Φιλοσοφικαὶ μελέται, β' ἔκδ. Ἀθήναι, 1886, σελ. 136.

6. Τ ο ῦ α ὑ τ ο ῦ, Ἱστορία καὶ ὀρισμὸς τῆς ἐννοίας τοῦ καλοῦ, περ. Πανδώρα, τόμ. 17, σελ. 440.

7. Πβ. Ε. Μ ο υ τ σ ο π ο ῦ λ ο υ, Le problème du Beau chez P. V r a ἰ λ α s - A r m ἔ n i s, Aix - e n - P r o v e n c e, O p h r y s, 1960, σελ. 103 - 105.

§ 6. 1. Lexicon platonicum, ὕ.τ.λ., τόμ. II, München, 1838, σελ. 87.

2. Πβ. Ρ. - Μ. S c h u h l, L'œuvre de Platon, Paris, Hachette, 1954, σελ. 85.

3. Πβ. Συμπόσιον, 210 b - 511 c.

μῦθος τῆς *Πολιτείας*⁴, ἐνῶ αἱ ἀξίαι βιοῦνται προκαταβολικῶς, κατ' αὐτὴν ταύτην τὴν δι' ἐξαντικειμενίσεως σύστασίν των. Αἱ δύο ἔννοιαι φαίνονται νὰ συναντιῶνται ἐπὶ τοῦ ἐπιπέδου τῆς προϋπάρξεως των εἰς τὴν συνειδησιν. Πράγματι, ἡ θεωρία τῆς ἀναμνήσεως, ὡς διατυπῶνται εἰς τὸν *Μένωνα*, τὸν *Φαίδωνα* καὶ τὸν *Φαῖδρον*, ἐμφανίζει τὰς Ἰδέας ὡς ἐνυπάρχοντες εἰς τὴν συνειδησιν κατὰ τι στάδιον προνομιοῦχου τοῦ ἀνθρώπου προϋπάρξεως. Ὁ *Φαίδων* ἰδιαίτερος θέτει⁵ τὸ πρόβλημα τῆς ἀθανασίας τῆς ψυχῆς εἰς τὴν γενικότητά του, ἀπὸ ἀπόψεως μεταφυσικῆς. Ὁ *Μένων* πάλιν θέτει τὸ αὐτὸ πρόβλημα ἀπὸ ἀπόψεως γνωσιολογικῆς⁶, διὰ τῆς διαπιστώσεως ὅτι αὐτὸς οὗτος ὁ λόγος εἶναι εἰς θέσιν ν' ἀναχθῆ, καταλλήλως ὀδεύων, μέχρι τῆς συλλήψεως ἀληθειῶν ἐμφανιζομένων πρότερον ὡς ἀνυπάρχοντων διὰ τὴν συνειδησιν, ἀποδεικνυμένων ὅμως ἐν συνεχείᾳ ὡς ἀπλῶς λανθάνουσων ἐν αὐτῇ, γνωσιολογικῶς βεβαίως πάντοτε, οὐχὶ δὲ καὶ μεταφυσικῶς. Ὁ *Φαῖδρος*, τέλος⁷, παρέχει ἀλληγορικὴν ἐξήγησιν τῆς προϋπάρξεως τῶν Ἰδεῶν εἰς τὴν συνειδησιν, δίκην ἐντυπώσεων προερχομένων ἀπὸ τὴν θέασίν των ὡς αἰωνίων οὐσιῶν, πρὸ τῆς καταστασιακῆς καταπτώσεως τῆς ψυχῆς, περιελθουσῶν δ' ἐν συνεχείᾳ εἰς λήθην, χωρὶς ὅμως τοῦτο καὶ νὰ συνεπάγεται ὅτι ἡ ψυχὴ δὲν φέρεται πρὸς αὐτάς, λόγῳ τῆς προελεύσεώς των, ὁσάκις τῆς δοθῆ ἡ εὐκαιρία.

Οὕσα πραγματικότης καθ' ἑαυτὴν, μία Ἰδέα δὲν πραγματοποιεῖται, ὡς εἶδομεν ἤδη, μέσῳ τῶν αἰσθητῶν τῆς ἐκφράσεως, ἀντιθέτως ὅμως, τὰ αἰσθητὰ ὅσα ἀναφέρονται εἰς αὐτὴν διαγράφουν μίαν ὑποβιβαστικὴν καὶ καταπτωτικὴν δ' ἐκείνην πορείαν οὐλλαμβανομένην ὑπὸ τῆς συνειδήσεως. Κατὰ τὸν Πλάτωνα, τὸ ἔργον τέχνης λ.χ. εὐρίσκειται εἰς τὴν κατωτάτην βαθμίδα τῶν πραγματικότητων, ἀποτελοῦν μίμησιν μιᾶς φαινομενικῆς πραγματικότητος ἣδη ὑποδεστέρας καὶ ἀτελεστέρας ἐν σχέσει πρὸς τὴν κατ' ἐξοχὴν πραγματικότητα τὴν ὁποῖαν συνιστᾷ ἡ Ἰδέα⁸. Ἡ τελευταία αὕτη, οὕσα καθ' ἑαυτὴν ὑπερβατικὴ, μόνον δι' ὑποβιβασμοῦ καὶ διὰ καταπτώσεως τῆς οὐσίας τῆς δύναται νὰ θεωρηθῆ ὅτι εἰσέρχεται εἰς τὸν κόσμον τῶν φαινομένων⁹. Ἄλλ' οὕτω ὑποβιβασθεῖσα καὶ ἀλλοιωθεῖσα κατὰ τὴν φύσιν τῆς

4. Πβ. Ζ' 514 a κ.εξ. Πβ. P. - M. Schuhl, *Etudes sur la fabulation platonicienne*, Paris, P.U.F., 1947, V, 2, ἰδίᾳ σσ. 45-74. Πβ. I. Robin, *Les rapports de l'être et de la connaissance d'après Platon*, Paris, P.U.F., 1957, σσ. 9-27.

5. 81 a-d, 82 a κ.εξ.

6. 87 d-e, 105 e, 106 d.

7. 245 a κ.εξ. Πβ. I. N. Θεοδωρακοπούλου, Πλάτωνος Φαῖδρος, σελ. 133 κ.εξ.

8. Πβ. Πολιτείας, Γ' 596 b κ.εξ.

9. Πβ. Ἡ κριτικὴ τῆς πλατ. φιλοσ. παρὰ Bergson, ἐνθ' ἀν., σελ. 240 κ.εξ.

παύει να είναι αυτή αυτή ή 'Ιδέα οία ήτο πρότερον. Με άλλους λόγους, 'Ιδέα υποβιβασθείσα δὲ δικαιούται καὶ νὰ ὀνομάζεται 'Ιδέα, ὡς τοιαύτη δὲ παραμένει πάντοτε, καὶ ὑπὸ οἴασδήποτε συνθήκας, υπερβατική. Ἡ ὑπὸ τοῦ πρὸς αὐτὴν φερομένου νοῦ σύλληψις τῆς ἀπλῶς ὑπογραμμίζει τὴν ὄντολογικὴν τῆς υπερβατικότητας καὶ αὐτοτέλειαν, ἡ δὲ ὄντολογικὴ διαλεκτικὴ ἡ ὀριζομένη ὑπὸ τῆς φαινομενικῆς τῆς ἐξεικονίσεως εἶναι σαφῶς καθοδική, ἐξισορροπούμενη μόνον ὑπὸ τῆς γνωσιολογικῆς διαλεκτικῆς τῆς πρὸς αὐτὴν μέσῳ τῶν αἰσθητῶν φορᾶς τῆς συνειδήσεως, καταφανῶς ἀνοδικῆς¹⁰. Ἀπὸ τῆς πλευρᾶς τῆς ὅμως, ἡ ἀξία δὲν ὑπάρχει λανθάνοντος εἰς τὴν συνείδησιν, εἶναι μέρος τῆς συνειδήσεως ὡς συνειδήσεως τῆς ὑπάρξεως θεωρουμένης. Ἐξαντικειμενιζομένη δὲν μεταβάλλει οὐσίαν, καθ' ὅσον ἡ ἐξαντικειμένισις αὕτη δὲν λαμβάνει χώραν ἐπὶ ἐπιπέδου ὄντολογικοῦ, ἀλλ' ἐπὶ συνειδησιακοῦ μόνον τοιούτου. Πράγματι, ἐξαντικειμενίζουσα αὐτὴν ἡ ὑπαρξις δὲν ἀποχωρίζεται ταύτης, ἀλλ' ἀπλῶς τὴν τονίζει, ἵνα, διὰ τοῦ τοιούτου τονισμοῦ, τονισθῇ ἡ ἰδία αὐτῆς συνείδησις. Διὰ τῶν παντοίων πραγματοποιήσεων τὰς ὁποίας ἐπιδέχεται ἐκ μέρους τῆς ὑπάρξεως, ἡ ἐν λόγῳ ἀξία δὲν ὑποβιβάζεται ἀλλ' ἀντιθέτως ἀποβαίνει ὄρος ἐντάσεως καὶ ἐπιβεβαιώσεως ἐκείνης. Ἄλλως εἰπεῖν, ἐπικαιροποιεῖται ἐπικαιροποιῦσα ἐν ταύτῳ καὶ τὴν συνείδησιν τῆς ὑπάρξεως οὖσαν συνείδησιν καὶ αὐτῆς. Τέλος, ἡ βίωσις τῆς ἀξίας δὲν συντελεῖται μόνον ἐπὶ τοῦ ἐπιπέδου τοῦ λόγου ἢ, γενικώτερον, ἐπὶ ἐπιπέδου νοητικοῦ, ὡς συμβαίνει μὲ τὴν 'Ιδέαν, ἀλλ' ὑπὸ τῆς ὑπάρξεως ὀλοκλήρου. Διὸ καὶ ὁ Max Scheler δὲν θὰ διστάσῃ νὰ προσδώσῃ εἰς τὴν πρὸς αὐτὴν φορᾶν τῆς συνειδήσεως καὶ χοριᾶν τρόπον τινὰ θυμικὴν¹¹.

§ 7. Ἐὰν ἀπὸ τὸν καθόλου κόσμον τῶν πλατωνικῶν 'Ιδεῶν ἀναχθῶμεν εἰς τὴν κατ' ἐξοχὴν 'Ιδέαν, τὴν τοῦ Ἁγαθοῦ¹, δὲν μεταβάλλεται καὶ ἡ ὅλη προοπτικὴ τῆς μεταξὺ 'Ιδεῶν καὶ ἀξιῶν συγκρίσεως. Θὰ ὑποστηριχθῇ βεβαίως ὑπὸ τῶν ἐπιθυμούντων νὰ ἀκολουθήσουν ἐν προκειμένῳ ταυτιστικὰς ἀντιλήψεις, ὅτι ἡ κατ' ἐξοχὴν ἀξία εἶναι ἡ ὑπὸ τῆς 'Ιδέας τοῦ Ἁγαθοῦ ὑποβαλλομένη, πέραν δὲ τούτου, ὅτι ἀξία γενικῶς εἶναι ἔννοια συνώνυμος πρὸς τὴν ἔννοιαν τοῦ Ἁγαθοῦ. Ὁρθῶς παρατηρεῖ ἡ L. Lavelle ὅτι ἡ τρέχουσα σημασία τοῦ ὄρου ἀξία ἐμφανίζει ἄμεσον σχέσιν πρὸς τὴν ὑπὸ τοῦ ὄρου Ἁγαθὸν δηλουμένην². Εἶδομεν ὅμως ὅτι, διὰ πολλοὺς λόγους ταυτισμὸς ἀξίας καὶ 'Ιδέας, κατὰ Πλάτωνα τοῦλάχιστον λαμβανόμενης, δὲν εἶναι

10. Πβ. Συμπόσιον, ἔνθ' ἄν.

11. Πβ. M. Scheler, *Wesen und Formen der Sympathie*, Bonn, Cohen, 1923, σσ. 215 κ.εξ.

§ 7. 1. Πβ. Πολιτείας Σ', 505 a : ἀγαθοῦ ἰδέα μέγιστον μάθημα.

2. Πβ. L. Lavelle, *Traité des valeurs*, τόμ. I, σελ. 19.

νοητός. Ὡς ἐκ τούτου, συνεπῶς, οὔτε καὶ μιᾶς μεμονωμένης, ἔστω καὶ κατ' ἐξοχὴν θεωρουμένης, Ἰδέας ὁ ταυτισμὸς πρὸς τὴν ἀξίαν εἶναι βásiμος. Καὶ πέραν ὅμως τῆς τοιαύτης ἐπὶ στενοῦ πεδίου καταρσίψεως τοῦ ταυτισμοῦ ἀξίας καὶ Ἄγαθοῦ, δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν ὅτι αἱ δύο αὐταὶ ἔννοιαὶ εἶναι σαφῶς διακεκριμέναι ἀλλήλων, καθ' ὅσον, ἐὰν ἐπιτρέπεται, κατ' ἀνοχὴν, νὰ θεωρηθῇ τὸ Ἄγαθὸν ὡς μία « ἀξία », λαμβανομένης ὑπ' ὄψιν τῆς πραγματοποιητικῆς του προστακτικότητος, δὲν θὰ ἦτο εὐλογον, ὑπὸ τοὺς αὐτοὺς ὅρους, καὶ πᾶσα ἀξία νὰ προσλάβῃ τὴν σημασίαν ἑνὸς Ἄγαθοῦ, καθ' ὅσον δὲν ὑπάρχει περίπτωσις μία ἀξία νὰ εἶναι κατ' ἀνάγκην θετική, ὅπως συμβαίνει μὲ τὴν ἔννοιαν Ἄγαθόν. Ἀπὸ ἀπόψεως λογικῆς δηλαδὴ, αἱ δύο ἔννοιαὶ δὲν ἔχουν τὸ αὐτὸ πλάτος. Τοῦτο εἶναι κατάδηλον καὶ δὲν θὰ χρειασθῇ νὰ ἐπιμείνωμεν ἐπ' αὐτοῦ. Ἀπὸ ἄλλης πάλιν ἀπόψεως, καθαρῶς ἠθικῆς, τὸ Ἄγαθὸν θὰ ἦτο στερητικὸν τῆς ἐλευθερίας τῆς συνειδήσεως, ἐὰν ἐνεφανίζετο ὡς ἔξωθεν ἐπιβαλλόμενος καταναγκασμός. Ἀντιθέτως, δέ, ἐὰν προεβάλλετο ὡς ἀπαίτησις αὐτῆς ταύτης τῆς συνειδήσεως, θὰ ἦτο ἀδύνατον νὰ τὸ θεωρήσωμεν ὡς ὄρον ἀναφορᾶς πασῶν τῶν ἀξιῶν, ὅποτε θὰ ἤρκει νὰ διαπιστώσωμεν, ἀπαξ ἔτι, τὴν διαφορὰν τοῦ λογικοῦ πλάτους τῶν δύο ἔννοιῶν, διὰ ν' ἀρνηθῶμεν ὅπως τὰς ταυτίσωμεν. Τέλος, ἐπὶ ὄντολογικοῦ ἐπιπέδου, ἡ ἔννοια Ἄγαθόν, καὶ ἂν εἰσέτι θεωρηθῇ ἐκτὸς τῶν παισίων τῆς πλατωνικῆς θεωρίας, δὲν νοεῖται εἰμὴ ὡς ἐκφράζουσα μίαν ἰδεατὴν πραγματικότητα, ὄρον ἀναφορᾶς μιᾶς ἠθικῆς συμπεριφορᾶς. Αἱ παντοῖαι ἠθικαὶ ἀγαθολογίαι, τὰς ὁποίας μία ταυτιστικὴ θέσις θὰ ἔδει ἀπαραιτήτως νὰ λάβῃ ὑπ' ὄψιν, ἐθεώρησαν, ἀπὸ τῆς Ἀρχαιότητος, τὸ Ἄγαθὸν ὡς κριτήριον ἀντικειμενικόν³. Ἐὰν τὸ κριτήριον τοῦτο ὑποτάξωμεν εἰς ὑποκειμενικοὺς ὄρους, παύει ν' ἀντιτίθεται πρὸς τὸ κατ' ἐξοχὴν ὡς ὑποκειμενικὸν ἠθικὸν κριτήριον διαχύτως θεωρούμενον, τὴν ἡδονὴν δηλονότι, ὅποτε περιπίπτωμεν εἰς μίαν ἄκρατον ἡδονοκρατίαν⁴. Ὑπὸ τὰς προϋποθέσεις λοιπὸν αὐτάς, τὸ Ἄγαθὸν δὲν δύναται νὰ νοηθῇ ἄλλως ἢ ὡς ἀντικειμενικὴν ἔχον βásiν, συνεπῶς δὲ ὡς μὴ δυνάμενον νὰ ταυτισθῇ πρὸς οἰανδήποτε ἀξίαν, θεωρουμένην — τοῦτο ἐπανελημμένος ἐλέχθη — ὡς ἀποψιν τοῦ δυναμιμοῦ τῆς συνειδήσεως ἔξαντικειμενισθεῖσαν. Ἀντικειμενικότης καὶ ἔξαντικειμενισμός εἶναι ἔννοιαὶ ἐκφράζουσαι καταστάσεις μὴ ἀναγωγίμους εἰς ἀλλήλας. Ἡ ἀντικειμενικότης συνεπάγεται αὐτοτέλειαν τοῦ ὡς ἀντικειμενικοῦ λαμβανομένου, ἐνῶ ἡ ἔξαντικειμενισμός ἐπιβάλλει ἀπαραιτήτως νὰ ληφθῇ ὑπ' ὄψιν ἡ ἔξαντικειμενίζουσα δύναμις ἦτοι, ἐν προκειμένῳ, ἡ συνείδησις ὡς συνείδησις τῆς ὑπάρξεως.

3. Πβ. Αἱ ἡδοναί, ἐνθ' ἀν., § 12 καὶ σημ. 6.

4. Πβ. αὐτόθι, § 12 κ.ἐξ. Πβ. R. Le Senne, *Traité de Morale*, Paris, P.U.F., 1942, σσ. 378 κ.ἐξ.

§ 8. Μόνον εις μίαν περίπτωσιν θά ἐφαίνετο δυνατή ἡ ταύτισις τοῦ Ἄγαθοῦ πρὸς τὴν ἀξίαν, ἤτοι εἰς τὴν περίπτωσιν καθ' ἣν Ἄγαθόν καὶ ἀξία θά ἐθεωροῦντο ὡς *αὐταξίαι*. Τότε ὅμως τὸ Ἄγαθόν θά ἔδει νὰ ταυτισθῆ πρὸς τὴν μόνην ἀξίαν ἢ ὅποια ἀναντιρρότως εἶναι αὐταξία, τοῦλάχιστον ἐπὶ ἐπιπέδου οὐκ ὑπερβατικοῦ: τὴν καθαρὰν ὕπαρξιν. Εἴμεθα συνεπῶς διατεθειμένοι νὰ δεχθῶμεν τὴν ταύτισιν αὐτὴν, ὑπὸ τὸν ὅρον πάντως νὰ μὴ ἀποστῶμεν ἀπὸ τῆς περιοχῆς τῆς αὐταξίας¹ διὰ νὰ μὴ μεταπέσωμεν εἰς τὴν τῆς «ἀτλῆς» ἀξίας εἰς τὴν ὁποίαν οὐδεμία ἀπόλυτος αὐτοτέλεια δύναται ν' ἀναγνωρισθῆ, ἀφοῦ αὕτη ὑπάρχει μόνον δυνάμει τῆς συνειδήσεως πρὸς τὴν προβάλλει ὡς τοιαύτην. Ἐὰν ὅμως ἡ συνείδησις εἶναι, ὡς ἀρχικῶς ἐδέχθημεν, συνείδησις τῆς ὑπάρξεως, τότε, καθ' ἀνάγκην, θά εἶναι καὶ συνείδησις τοῦ Ἄγαθοῦ ἐκ τοῦ ὁποίου θά ἐκπηγάζουν, ὡς κατεστήσαμεν σαφὲς ἐν σχέσει πρὸς ἐκείνην, ἅπασαι αἱ ἀξίαι. Πάντως, ἐξ ἄλλου, εἶδομεν ὅτι, λογικῶς, ἡ ἔννοια τοῦ Ἄγαθοῦ εἶναι στενωτέρα τῆς ἔννοιας τῆς ἀξίας. Ἐκ τοῦ φαύλου κύκλου ὁ ὁποῖος οὕτω διαγράφεται εἶναι δυνατόν νὰ ἐξέλθωμεν μόνον ἂν θεωρήσωμεν τὴν ταύτισιν Ἄγαθοῦ καὶ αὐταξίας ὡς ἄπλοῦν αἴτημα, οὐδαμῶθεν ἀναγκαστικῶς ἐπιβαλλόμενον.

Ἡ ἀπωτάτη λογικὴ συνέπεια τῶν ἀνωτέρω διαπιστώσεων θά ἠδύνατο νὰ εἶναι ὅτι ἡ ὕπαρξις *ἀντιτίθεται* πρὸς τὸ Ἄγαθόν. Διαγράφεται τώρα πλέον μία ἀντινομία, δεδομένου ὅτι δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ὑποστηριχθῆ ὅτι ἡ ὕπαρξις ἀποφεύγει τὸ Ἄγαθόν, ἀντινομία ὅμως τὴν ὁποίαν εἴμεθα εἰς θέσιν νὰ παρακάμψωμεν, ἐάν, τελικῶς, τὸ Ἄγαθόν θεωρήσωμεν ὡς *ἀντικειμενικότητα καταξιουμένην ὑπὸ τῆς ὑπάρξεως*, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰς ἀξίας ἐν γένει θεωρουμένας ὡς *συνειδησιακὰς προβολὰς καταξιούσας ἐκείνην ὡς αὐταξίαν*. Τὸ Ἄγαθόν ἐπικαιροποιοῦμεν καὶ καρπούμεθα, ἔστω καὶ διὰ τινος «μεθέξεως» εἰς αὐτό, καθ' ὃ μέτρον δύναται νὰ θεωρηθῆ ὡς ἀντικειμενικόν τι. Ἀντιθέτως, τὴν ἀξίαν, ὡς περιεχόμενον τῆς ὑπάρξεως, δυνάμεθα νὰ ἐπικαιροποιήσωμεν ἐν τῇ συνειδήσει ἡμῶν πραγματοποιοῦντες αὐτὴν ἀφοῦ πρῶτον τὴν ἐξαντικειμενίσωμεν. Δὲν ὑπάρχει ἐνδεχόμενον «μεθέξεως» εἰς τὴν ἀξίαν, ἀφοῦ αὕτη τρόπον τινὰ τεχνικῶς μόνον, δι' ἐξαντικειμενίσεως, διαχωρίζεται ἀπὸ τὴν συνείδησιν τῆς ὑπάρξεως, οὕσα τῇ ἀληθείᾳ ὄχι μόνον ἐντεταγμένη εἰς τὴν ὕπαρξιν, ἀλλὰ καί, μέχρως ἐνός σημείου, ἀπόρροια αὐτῆς. Πάντως, Ἄγαθόν καὶ ἀξία συναντῶνται ἐπὶ τοῦ ἐπιπέδου τῆς δημιουργίας συγκεκριμένων παραλλήλων καταστάσεων βάσει δεδομένων ἀντιστοιχῶς ἀντικειμενικῶν ἢ ἐξαντικειμενισθέντων, πρὸς τὰ ὁποῖα δυναμικῶς φέρεται ἡ συνείδησις. Εἰδικώτερον, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, τὸ Ἄγαθόν παῖζει ὅλον καταλύτου κατὰ τὴν δημιουργικὴν ἀντίδρασιν τὴν συνιστῶσαν τὴν δημιουργίαν μιᾶς ἀξιακῆς καταστάσεως.

§ 8. 1. Πβ. κατωτέρω, § 10.

§ 9. Τα ανωτέρω αρχίζουν να σκιαγραφούν όλονεν και πφρισσότερον και τὸ περιγράμμα ἐντὸς τοῦ ὁποῖου τείνει νὰ διευκρινισθῆ ἡ ἔννοια τῆς ἀξίας, ἀπαιτοῦσα ἐπίσης νὰ διασταλῆ ἀπὸ τῆς ἔννοιας τῆς τελειότητος, μέχρι τῆς ὁποίας μᾶς ἄγει ἡ πλατωνικὴ Ἰδέα τοῦ Ἁγαθοῦ. Δι' οὗς ἤδη ἐξεθέσαμε λόγους, δὲν εἶναι δυνατὸν ν' ἀναφερθῶμεν εἰς τοιαύτην διαστολὴν ἐπὶ ἐπιπέδου πλατωνικοῦ. Θὰ ἀρκεσθῶμεν λοιπόν, προκειμένου ν' ἀποφύγωμεν παραπλανητικὰς ἐξειδικεύσεως, ὅπως θεωρήσωμεν τὴν τελειότητα ὑπὸ τὴν γενικωτάτην αὐτῆς σημασίαν. Τὴν σημασίαν αὐτὴν τὴν προσδίδει, κατὰ τὸν Lavelle, εἰς τὴν ἐν λόγῳ ἔννοιαν « ἡ ἀνάγκη τῶν ὁποίων ἔχομεν νὰ ἐνσαρκῶνομεν τὴν ἀξίαν μέσα εἰς ἐν ἀντικείμενον... Φαίνεται συνεπῶς ὅτι ἡ τελειότης εἶναι ἐν εἶδος ὀλοκληρώσεως τῆς νοήσεως καὶ τῆς βουλήσεως ἐρχομένων οὕτως εἰπεῖν νὰ πραγματοποιηθοῦν καὶ νὰ καταλυθοῦν συγχρόνως ἐν αὐτῇ, ὡς ἐὰν νὰ μὴ εὔρισκον πλέον εὐκαιρίαν ἀσκήσεως ἑαυτῶν »¹. Ἐπειδὴ ὁμως, ἐκ τῶν ὄσων ἤδη ἐλέχθησαν, κινδυνεύει ἡ ἔννοια τῆς ὀλοκληρώσεως νὰ συγχυθῆ πρὸς τὴν τῆς τελειότητος, εἶναι προηγουμένως ἀνάγκη νὰ διακρίνωμεν τοὺς ὄρους « ὀλοκληρωμένον » καὶ τέλειον, τοῦλάχιστον ἐπὶ ἐπιπέδου ὄντολογικοῦ. Ἐχομεν γράψει ἀλλαχοῦ : « Ἡ τελειότης ἐξυπακούει... μίαν μορφικὴν ἰδανικότητα τελειώσεως προκύπτουσαν ἐκ τῆς ἰσορροπίας τῶν δυνάμεων τάσεως οὐσιωδῶν ἐπὶ μέρους ἰδιοτήτων. Ἀντιθέτως, ἡ ὀλοκλήρωσις ἐξυπακούει τὴν ἔλλειψιν δυνατότητος ὑπερβάσεως ἐνὸς ἄκρου ὀρίου, ὀφειλομένην εἰς τὴν ἐξάντησιν τοῦ δυναμισμού τοῦ ὄντος. Ἡ τελειότης εἶναι ἡρεμος. Ἡ ὀλοκλήρωσις εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς προσπαθείας ἧτις, ἐξ ἄλλου, ἀντανακλᾷ ἐπ' αὐτῆς. Συνεπῶς, ἡ τελειότης εἶναι ὄριον καθ' ἑαυτὸ καὶ *a priori*, ἐνῶ ἡ ὀλοκλήρωσις, ὄριον *a posteriori* ὀριζόμενον »². Ἐξ ὅλων αὐτῶν συνάγεται ὅτι ἡ ἀξία δὲν δύναται οὔτε πρὸς τὴν τελειότητα νὰ ταυτισθῆ. Ἡ τελειότης ἐξυπακούει μίαν τελείωσιν ἢδη συντελεσθεῖσαν καθ' ἣν στιγμὴν ἀναφερόμεθα εἰς αὐτήν, ἐνῶ ἡ ἀξία παρουσιάζει χαρακτηριστικὰ δυναμισμού ἐξεικονίζοντα τὸν δυναμισμόν τῆς συνειδήσεως. Ἡ τελειότης εἶναι βεβαίως καὶ αὐτὴ ἀντικειμενικὴ, ὡς τὸ Ἁγαθόν, μάλιστα δὲ ἀντικειμενικὴ ἀπολύτως, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον, καθ' ἃ εἶδομεν, δὲν εἶναι δυνατὸν ἄλλωστε νὰ λεχθῆ μετὰ τῆς αὐτῆς εὐκολίας καὶ προκειμένου περὶ ἐκείνου³. Ὁ λόγος λοιπὸν αὐτὸς καὶ μόνον θὰ ἤρκει διὰ νὰ θεωρήσωμεν τὰς δύο ἐννοίας, τελειότης καὶ ἀξία, διακεκριμένας ἀλλήλων. Ἐπὶ πλέον ὁμως, ὑφίσταται καὶ ἄλλος λόγος πρὸς τοῦτο : « Ἡ

§ 9. 1. L. Lavelle, μν. ἔργ., σελ. 21.

2. Ε. Μουτσοπούλου, Τὸ ὀλοκληρωμένον ὄν, περ. Παρνασσός, τόμ. 6, 1964, σσ. 97-109, ἰδίᾳ σελ. 107. Πβ. Τοῦ αὐτοῦ, L'accomplissement ontologique de l'homme, ἐν Memorias del XIII Congreso Internacional de Filosofia, Mexico, Universidad Nacional Autónoma, 1963, τόμ. II, σσ. 271-273.

3. Πβ. ἄνωτ., § 7 καὶ σημ. 3.

τελειότητας, υποστηρίζει ο Leibniz, δὲν εἶναι ἕτερόν τι ἢ τὸ μεγαλεῖον τῆς θετικῆς πραγματικότητας λαμβανομένης ἀκριβῶς (κατ' ἀφαίρεσιν), παραμεριζομένων τῶν ὀρίων, ὅπου ὑπάρχουν... »⁴. Ἡ τελειότης, κατὰ ταῦτα, θεωρεῖται ὡς μία (ἀντικειμενική) *ιδιότης τῆς πραγματικότητας*, ἐνῶ ἡ ἀξία, ἐν τῇ αὐτῇ τάξει ἰδεῶν, δύναται νὰ θεωρηθῇ μόνον ὡς *ιδιότης τῆς συνειδήσεως ἐπιδεχομένη πραγματοποίησιν*, καὶ δὴ ἐν τῷ πλαισίῳ τῆς ἐνσυνειδήτου ὑπαρξιακῆς δραστηριότητος. Τέλος, ἀξία καὶ τελειότης συγχεόμεναι θὰ προϋπέθετον μετάβασιν τῆς συνειδήσεως πρὸς αὐτὰς λόγῳ στερήσεως, λόγῳ δηλονότι ἀτελείας. Ἄλλ' οὔτε ἀτελής εἶναι κατ' ἀρχὴν ἡ συνειδήσις οὔτε ὑπερβατικαὶ ὡς πρὸς αὐτὴν εἶναι αἱ ἀξίαι, διὰ τὰ στερῆται ἔχεινη τούτων παντάπασι. Ἐξ ἄλλου, τὸ τοιοῦτον θὰ ἀντέκειτο, ὡς εἶδομεν ἤδη σχολιάζοντες ἐν ἀρχῇ τοῦ παρόντος τοῦ καταναγκασμὸν τὸν ὅποιον ἐν προκειμένῳ ὑλαινίσσεται ὁ Ἄριστοτέλης⁵, πρὸς τὴν βασικὴν ἐλευθερίαν τῆς συνειδήσεως.

Πρὸς τὴν ἔννοιαν τῆς τελειότητος συναφῆς εἶναι καὶ ἡ τοῦ προτύπου ἢ κανόνος, μὲ τὴν διαφορὰν ὅτι, ἐνῶ ἡ τελειότης εἶναι, ὡς διεπιστώσαμεν ἰδιότης τῆς πραγματικότητας, ὁ κανὼν εἶναι ἰδιότης πραγματοποιηθεῖσα καὶ βάσει τῆς ὁποίας εἶναι δυνατὴ μία πραγματοποίησις μεταγενεστέρα. Ὑπὸ τοὺς ὅρους τούτους, ὁ κανὼν ἐκφράζει μίαν ποσοτικὴν ὀριακὴν⁶ ἀντίληψιν ἢ ὁποία εἶναι ἀδύνατον νὰ συγκριθῇ πρὸς τὴν ποιοτικὴν ἀντίληψιν τῆς ἀξίας. Ἡ προβολὴ κανόνων ἀνταποκρίνεται πρὸς μίαν τεχνικὴν ἀνεξάρτητον τῆς ὑπάρξεως. Ἡ προβολὴ ἀξιῶν εἶναι ἀδιαχώριστος ἀπὸ αὐτὴν ταύτην τὴν ὑπαρξιν. Δὲν εἶναι ὀριακὸν μετρητικὸν δεδομένου, ἀλλ' ἀνάπτυγμα τῆς συνειδησιακῆς δυναμικότητος⁷.

4. G. W. Leibniz, Μοναδολ., ἐν Philos. Schriften, ἔκδ. Gerhardt, Berlin, Weidmann, 1875 κ ἔξ. (πβ. ἔκδ. H. G u y o t, συμφώνως τῷ κειμένῳ τῆς ἔκδ. Gerhardt, Παρίσιοι, 1904), 41. Πβ. καὶ Ἄριστοτ., Μ τὰ φυσ., Δ', 16, 1021 b, 12-17: τέλειον... τὸ κατ' ἀρετὴν καὶ τὸ τοῦ εὐ μὴ ἔχον ὑπερβολὴν πρὸς τὸ γένος.

5. Πβ. ἄνωτ., § 2.

6. Δεχόμεθα κατὰ συγκατάβασιν τὸν ὀριακὸν χαρακτήρα τοῦ κανόνος διὰ δύο λόγους: πρῶτον, διὰ ν' ἀναγνωρίσωμεν εἰς αὐτὸν μίαν σχετικὴν ἰδιότητα ὄρου ἀναφορᾶς καθ' ὑπεροχὴν, καὶ δεύτερον, διὰ νὰ λάβωμεν αὐτὸν ὡς « μέσον ὄρον » ἐπιτεύξω, ὅποτε οὗτος, ὡς ἐπιδεχόμενος εὐχερῶς « ὑπέρβασιν », κινδυνεύει ν' ἀπολέσῃ οἰοδῆποτε ἀξιακὸν κῆρος τὸ ὅποιον, μὴ λαμβανομένων ὑπ' ὄψιν τῶν ἄλλων λόγων ἀποκλεισμοῦ κάθε συγχύσεως τῶν δύο ἐννοιῶν, θὰ ἦτο ἐνδεχόμενον νὰ ἀναγνωρισθῇ ἐπιπολαίως εἰς αὐτὸν.

7. Τὴν ἀξίαν ἀδυνατοῦμεν ἔστω καὶ καθ' ὑπόθεσιν νὰ ἐπιχειρήσωμεν νὰ ταυτίσωμεν πρὸς τὴν ἔννοιαν τοῦ συμφέροντος (εἰς τὴν ὑπαρξιν), καθ' ὅσον τὸ τελευταῖον τοῦτο προϋποθέτει στερητικὸν καταναγκασμὸν τοῦθ' ὅπερ ἀπεκλείσθη προηγουμένως, ἐπ' ἄλλῃ εὐκαιρίᾳ. Πβ. ἄνωτ καὶ σημ. 5. Δι' ἐν σημασιολογικὸν ἀνάλογον (κέντρον ἐνδιαφέροντος), μὲ ὅλους ἄλλην κατεῦθυσαν ἐρμηνευτικὴν. Πβ. κατωτ. § 21 καὶ σημ. 3.

§ 10. Κατόπιν τῶν ἀναλύσεων πού προηγήθησαν, εἴμεθα προητοιμασμένοι νὰ προσδιορίσωμεν καλύτερον τὴν ἔννοιαν τῆς ἀξίας. Διαθέτομεν πρὸς τοῦτο δύο τάξεων στοιχεῖα. Πρῶτον, τὰ ἀναγόμενα εἰς ἀπ' εὐθείας διαπιστώσεις, καὶ δεύτερον, τὰ προκύπτοντα ἐμμέσως ἐκ τῆς διαδοχικῆς συγκρίσεως τῆς ἀξίας πρὸς ἄλλας ἐννοίας πρὸς τὰς ὁποίας αὐτὴ ἐκ πρώτης ὄψως συμφύρεται, τοὐλάχιστον ἐπιπολαίως. Ἀνακεφαλαιοῦντες λοιπόν, δυνάμεθα νὰ ὑποστηρίξωμεν ὅτι, ἀφ' ἑνὸς μὲν αὐταὶ αὐταὶ αἱ ἀξίαι ἐξεικονίζουσι τὸν ἀνοικτὸν χαρακτήρα τῆς συνειδήσεως τῆς ὁποίας ἀποτελοῦν ἐξαντικειμενισθέντα ἐκτυπώματα, καθὼς καὶ τὴν προθεσιακὴν καὶ ἀνυσματικὴν ἐκείνης «φορὰν»¹, εἰς τρόπον ὥστε νὰ ἐμφανίζονται ὡς ἐκδηλώσεις τοῦ δυναμισμού τῆς², καί, συνεπῶς, λαμβανομένης ὑπ' ὄψιν τῆς ταυτότητος μεταξὺ συνειδήσεως καὶ ὑπάρξεως, ἐν ᾧ μέτρῳ ἢ πρώτη εἶναι συνειδήσις τῆς δευτέρας, καὶ ὡς ἐκδηλώσεις τοῦ δυναμισμού τῆς τελευταίας ταύτης³. Προερχόμενοι, ἐπὶ πλέον, ἀπὸ μίαν διαδικασίαν ἐξαντικειμενίσεως ὑποκειμένην εἰς καταλυτικὴν ἐξεργασίαν, ἐπιβάλλουσι, μὲ τὴν σειρὰν τῶν, χάρις εἰς τὴν, κατὰ τι δεύτερον στάδιον, ἀφομοιώσιν τῶν ὑπ' αὐτῆς, τὸν ἐμπλουτισμὸν τῆς⁴, καθὼς καὶ τὴν, διὰ τοὺς ὡς ἄνω ἐκτεθέντας λόγους, ἐντατικοποίησιν αὐτῆς ταύτης τῆς ὑπάρξεως⁵, καθ' ὅσον αὕτη, διὰ τῆς προσωρινῆς «διαλεκτικῆς» ἐκάστοτε προβολῆς τῶν, ἐπιτυγχάνει μίαν πληρεστέραν αὐτοσυνειδησίαν⁶. Ἀφοῦ λοιπόν αἱ ἀξίαι εἶναι προβολαὶ καὶ ὄχι ἀντικείμενα καθ' ἑαυτάς, δὲν ἐπιδέχονται παράστασιν⁷, ἐνᾧ ἀντιθέτως ἀποτελοῦν προϊόντα πνευματικὰ ἐπιβαλλόμενα, δι' ἀφομοίωσης, ἐπὶ τοῦ πνεύματος δικαιοματικῶς — ὡς εὐλόγως ὄντα τῆς αὐτῆς πρὸς ἐκεῖνο φύσεως⁸ —, ἀλλὰ καὶ ἐλευθέρως, δεδομένου ὅτι ἐλευθέρως εἶναι καὶ ἡ προβολὴ τῶν καὶ ἡ πρὸς αὐτὰ ἐν συνεχείᾳ «φορὰ» καὶ ἡ χάρις εἰς αὐτά, μέσῳ τοῦ ἐμπλουτισμοῦ καὶ τῆς οὕτω ἐπιτρεπομένης ἐντονωτέρας καρπώσεως τῆς συνειδήσεως ὑπ' ἑαυτῆς⁹, ἐπιβεβαίωσις τῆς ὑπάρξεως.

Ἀφ' ἑτέρου, ὡς προέκψυσεν, ἐκ τῶν δι' ἀντιπαραβολῆς τῶν ἀξιῶν πρὸς ἄλλας ἐννοίας ἐπιτευχθεισῶν ἀναλύσεων, αἱ ἀξίαι δὲν εἶναι ὄντοτητες οὐδὲ ἄν ὡς ἀπλαῖ δυνατότητες θεωρούμεναι, ἀφοῦ μόνῃ ἢ ἐξ ἧς προερχονται συνει-

§ 10. 1. Πβ. καὶ ἄνωτ., Πρόλογον.

2. Πβ. § 3.

3. Πβ. Πρόλογον.

4. Πβ. § 3.

5. Πβ. Πρόλογον.

6. Πβ. § 3.

7. Πβ. Πρόλογον.

8. Πβ. § 1.

9. Πβ. § 3.

δης εις είναι αὐθύπαρκτος¹⁰. Βεβαίως, μία αξία δύναται, ὑπὸ ὄρους, νὰ νοηθῆ ὡς σκοπὸς — ἐνῶ πᾶς σκοπὸς δὲν εἶναι αὐτομάτως καὶ αξία¹¹ —, πλὴν μόνον ἐφ' ὅσον οὕτω συνδέεται ἡ προθετικότητα τῆς συνειδήσεως πρὸς ἐκείνην, ἥδη ἐξαντικειμενισθεῖσαν, ἐμφανιζομένην τοῦ λοιποῦ, ὑπὸ τὴν σημασίαν τῆς ταύτην, ὡς συντονιστικοῦ παράγοντος τῆς ὑπὸ τῆς συνειδήσεως ἐπικαιροποιήσεώς της, εἰς τρόπον ὥστε νὰ συντίθεται οὕτω μία δυναμικὴ προθεσιακὴ συνάρτησις συνειδήσεως καὶ αξίας ὡς σκοποῦ λαμβανομένης¹². Ἐξ ἄλλου, ἡ προβολὴ τῶν ἀξιῶν δὲν εἶναι ἐξάρτησις αὐτῶν, ἀλλὰ μόνον « διαλεκτικὴ » των ἐξεργασία προκειμένου αὐταὶ νὰ γίνουιν εὐχερέστερον συλληπταὶ ὡς ταιαῦται¹³. Αἱ ἴδιαι στεροῦνται « διαλεκτικῆς » κινητικότητος ἡ ὁποία, μετὰ τινος δυναμισμού, χαρακτηρίζει μόνην τὴν συνείδησιν, ἣς πάλιν ἐκεῖναι δὲν ἀνταναγκοῦν τὴν ὑποστασιακὴν θεμελίωσιν, ἀλλὰ μόνον τὴν δυναμικὴν ἐκδηλωτικότητα, ὥστε ἡ ὅλη διαδικασία ἡ ἀφορῶσα εἰς αὐτὰς νὰ συντελῆται, φυσικῶ τῶ λόγῳ, ἐλευθέρως, ὄχι ὅμως ἐπὶ ὄντολογικοῦ, ἀλλ' ἐπὶ ὑπαρξιακοῦ ἐπιπέδου¹⁴. Ἡ δὲ συνείδησις φέρεται πρὸς τὰς αξίας ὄχι ὡς στερομένη τούτων, ἦτοι ὡς ἐπιθυμοῦσα αὐτὰς — ἀφοῦ αὐταὶ δὲν δύναται νὰ θεωρηθοῦν τελειότητες, καὶ δὴ τελειότητες ὑπερβατικαὶ ἢ ἐπιθυμηταὶ γενικώτερον, ὅπερ ἀκριβῶς θὰ συνεπήγετο στέρησιν καὶ συνεπῶς ἀτέλειαν τῆς ἰδίας¹⁵ —, ἀλλ' ὡς ἀναγνωρίζουσα ἔν τινι μέτρῳ εἰς αὐτὰς ἑαυτὴν ἦτοι ὡς ἀναγνωρίζουσα συγγενειάν τινα ἑαυτῆς πρὸς ἐκείνας¹⁶. Ὡς ἀντικείμενα βιωμάτων, αἱ αξίαὶ ὑπόκεινται εἰς ἐπιβεβαίωσιν ἑαυτῶν διὰ τῆς, μέσῳ αὐτῶν, ἐπιβεβαιώσεως τῆς βιούσης αὐτὰς συνειδήσεως, καί, συνεπῶς, δὲν ἔχουιν ὑπόστασιν σχηματικῶς καὶ αὐθαιρέτως τιθεμένην, ἀλλ', ὑπὸ τοὺς ὡς ἄνω ὄρους, ἐπιδέχονται πραγματοποιήσιν καὶ ἐπικαιροποίησιν¹⁷. Δυνάμεναι νὰ καταστοῦν ἀντικείμενα βιωμάτων, εἶναι αὐταὶ αὐταὶ βιώματα ὄχι νοητικά, ἀλλ' ὑπαρξιακά. Ἡ φύσις των δὲν εἶναι κατὰ ταῦτα ὑπερβατικὴ, ἀλλ' ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς φύσεως τῆς συνειδήσεως τῆς ὁποίας αὐταὶ ἀποτελοῦν μέρος¹⁸. Τέλος, αἱ αξίαὶ δὲν νοοῦνται ὡς μορφαὶ ἀγαθοῦ καθ' ἑαυτὰς, ἀλλὰ μόνον ὡς προβολαὶ τῆς συνειδητῆς ὑπάρξεως ἀποτελούσης, δι' ἑαυτήν, τὴν μόνην αὐταξίαν¹⁹.

* Ἀπὸ τὰς ἀνωτέρω διαπιστώσεις προκύπτει ὅτι εἴμεθα ἴσως ἀρχοῦντες

10. Πβ. § 3.

11. Πβ. § 4.

12. Πβ. § 4.

13. Πβ. §§ 3 καὶ 4.

14. Πβ. § 3.

15. Πβ. § 9.

16. Πβ. § 3.

17. Πβ. § 5 καὶ 9.

18. Πβ. § 6.

19. Πβ. § 8 καὶ σημ. 1.

ώπλισμένοι προκειμένου να πειραθῶμεν ὅπως χορήσωμεν εἰς ὄρισμόν, συνοπτικόν καὶ συνθετικόν ἐν ταυτῷ τῆς ἐννοίας τῆς ἀξίας ἢ ὅποια, κατὰ ταῦτα, θὰ ἦτο μία ἐλευθέρᾳ προβολῇ τῆς συνειδησιακῆς προθετικότητος οὕτω ἐξαντικειμενιζομένης, ἐν ᾧ μέτρῳ δύναται, επικαιροποιουμένη, νὰ συντελέσῃ εἰς ἐπιβεβαίωσιν ἐκείνης. Ὁ ὄρισμός αὐτὸς περιέχει καὶ τὴν διασάφησιν τῆς ἐννοίας τῆς ἀξίας, ἣτο δὲ ἀναγκαῖον νὰ φθάσωμεν μέχρις αὐτοῦ προκειμένου νὰ διευκολυνθῶμεν ἐν συνεχείᾳ εἰς τὴν ἀναζήτησιν τῶν ἐπὶ μέρους συνθηκῶν αἱ ὅποια διαμορφώνουν τὰ πλαίσια τῆς καθόλου προθεσιακῆς δραστηριότητος τῆς συνειδήσεως, καὶ δὴ τῆς ἐνσυνειδήτου συμπεριφορᾶς τῆς ὑπάρξεως ἀποκτῶσιν οὕτω καὶ πραγματικῶς τὴν αὐτοτέλειαν ἣτις ἐννοιακῶς ἀνεγνωρίσθη ἤδη εἰς αὐτήν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'

ΙΔΕΟΠΟΙΗΣΙΣ ΤΗΣ ΑΞΙΑΣ ΚΑΙ ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΙΣ ΤΗΣ ΙΔΕΑΣ

§ 11. Ἐδόθη ἤδη εἰς ἡμᾶς ἡ εὐκαιρία¹ νὰ διαπιστώσωμεν ὅτι ἀξία καὶ Ἰδέα φαινομενικῶς μόνον εἶναι δυνατόν νὰ παρουσιάζουν ὁμοιότητα, καὶ ὅτι, εἰς τὴν πραγματικότητα, δὲν εἶναι ἀναγώγιοι εἰς ἀλλήλας. Πέραν ὅμως τοῦ γεγονότος τούτου, θὰ ἡδύνατο νὰ παρατηρηθῇ ὅτι ὑπάρχει ποιὰ τις ἐν τῇ διανοίᾳ ἐκδηλουμένη τάσις ἀπονομῆς εἰς ἑκατέραν ἐξ αὐτῶν ὠρισμένων χαρακτήρων καὶ γνωρισμάτων τῆς ἄλλης, εἰς τρόπον ὥστε, μέσῳ τῆς οὕτω διαγραφομένης διαλεκτικῆς, νὰ διευκολύνωνται ὠρισμένοι νοητικοὶ συσχετισμοί. Εἶναι γεγονός ὅτι ἡ διάνοια ἔχει ἀνάγκην νὰ προβαίῃ εἰς ὠρισμένας συγκεκριμενοποιήσεις ἢ καὶ ἀποκρυσταλλώσεις, δι' ἔξαντικειμενισμοῦ², μᾶς σειρᾶς συγκεκριμένων ἐπιδιωξέων τῆς, προκειμένου ἀφ' ἐνὸς μὲν νὰ συνειδητοποιήσῃ αὐτὰς ἐντελέστερον, ἀφ' ἑτέρου δὲ νὰ καταστήσῃ αὐτὰς κέντρα ἔλξεως πέραξ τῶν ὁποίων νὰ ὀργανώσῃ τὴν δραστηριότητά τῆς. Ἐν προκειμένῳ, ἡ διάνοια ὄχι μόνον ἀρέσκειται, ἀλλὰ καὶ κατ' ἀνάγκην, ὡς ἐκ τῆς φύσεώς τῆς, φέρεται πρὸς τοιαύτας ἀναδιαρθρώσεις καὶ ἀνακατατάξεις συνειδησιακῶν βιωμάτων.

Ἡ νεωτέρα ἰδεοκρατία δὲν ἐδίστασε νὰ ὑπογραμμίσῃ μίαν ἀποψιν ὁπωσδήποτε σύμφωνον πρὸς τὴν βιουμένην πραγματικότητα. Κατ' αὐτήν, ἡ διάνοια δὲν ἀποδέχεται τὴν φυσικὴν τάξιν ὅπως αὕτη ἐμφανίζεται εἰς αὐτήν³. Δὲν εἶναι δηλαδὴ δυνατόν ἡ διάνοια νὰ ἐπιτρέψῃ εἰς ἑαυτὴν τοιοῦ-

§ 11. 1. Πβ ἄνωτ. § 6.

2. Εἰς τὸν ὅρον ἔξαντικειμενισμὸς ἀποδίδομεν σημασίαν *παθητικὴν*, εἰς δὲ τὸν ὅρον ἔξαντικειμένους, σημασίαν *μέσσην*. Πβ κατωτ., § 10 καὶ σημ. 1.

3. Δὲν εἶναι ἴσως περιεργον ὅτι ἡ νεωτέρα ἀξιολογία ἠνδρώθη τὸ πρῶτον ἐν Γερμανίᾳ (καὶ Αὐστρίᾳ· πβ. A. Meinong, *Psychologisch-ethische Untersuchungen zur Werttheorie*, 2 τόμ., Graz, Leuschner, 1894, καὶ J. N. Findley, *Meinong's Theory of Objects and Values*, β' ἔκδ., Oxford, Clarendon Press, 1963), ὅπου τὰ σχετικὰ ρεύματα, ἐμφανισθέντα καθ' ὄλον τὸ α' ἡμῖσι τοῦ αἰῶνος μας, πιστοποιοῦν περὶ ὠρισμένων ἐπιδράσεων. Πβ., ἀνεξαρτήτως χρονολογικῆς σειρᾶς ἐκδόσεως, J. G. Greiner, *Formale Gesetzethik und materiale Wertethik*, Heidelberg, 1932 (ἐπίδρ. τῶν Kant καὶ N. Hartmann), W. Dürer, *Die Umwertung aller Werte*, Bonn, Röhrscheid, 1932 (ἐπ. τοῦ Nietzsche· πβ. τὴν ἀπὸ ἄλλης ἀπόψεως ἀρνητικὴν ἀξιολογίαν τοῦ R. Polin, *Du laid, du mal, du faux*, Paris, P.U.F., 1948), H. Schwarz, *Das Ungegebene*, Tübingen, 1921 (ἐπ. τοῦ γερμ. μυστικ., πρὶν ἢ ὁ συγγρ. προσχωρήσῃ εἰς τὸν ἐθν.-σοσ. Πβ. O. Kühler, *Wert, Person, Gott. Zur Ethik Max Schelers, N. Hartmanns und der Philosophie des*

τόν τι, Ισοδυναμοῦν πρὸς ἄνευ ὄρων συνθηκολόγησιν αὐτῆς πρὸς τὸν κόσμον, εἴτε οἷον εἶναι εἴτε οἷον φαίνεται. Ἐνώπιον λοιπὸν τοιαύτης τάξεως, ἡ διάνοια οὔτε ὑποκλίνεται οὔτε καὶ παρατεῖται τῶν παντοίων δικαιωμάτων της ὅπως ἐπιβληθῆ κατά τινα τρόπον καὶ διὰ τινος ἐκάστοτε συγκεκριμένης νοητικῆς ἐνεργείας ἐπ' αὐτῆς, ἀλλ' ἀντὶ τούτου, ἐπιδιώκει, καθ' ὅσον τοῦτο ἀποτελεῖ καὶ δυνατότητα ἔτι δὲ καὶ ὑποχρέωσιν αὐτῆς πρὸς ἑαυτήν, γὰ ὑποκαταστήσῃ, τόσον ἐν ἑαυτῇ ὅσον καὶ ἐκτὸς ἑαυτῆς, τὴν φυσικὴν τάξιν διὰ μιᾶς τάξεως πνευματικῆς κατ' ἐξοχὴν, σύμφωνον πρὸς τῆς ἰδίαν τὴν πνευματικὴν δομὴν, διὰ μιᾶς τάξεως δηλαδὴ προεκτεινούσης, τόσον πρὸς τὴν κατεύθυνσιν τοῦ κόσμου ὅσον καὶ ἐν αὐτῇ, τὴν δύναμιν ἐκείνην ἡ ὁποία συνιστᾷ τὴν ἀνθρωπίνην πνευματικὴν ὄντοτητα. Μὲ ἄλλους λόγους, ἡ διάνοια ἀποβλέπει εἰς τὴν ὑφ' ἑαυτῆς ὑποκατάστασιν τῆς φυσικῆς τάξεως διὰ τινος τάξεως ἀνθρωπίνης. Ἡ τάσις αὕτη, ὑπὸ τοὺς ὡς ἄνω ὄρους, θὰ ἐξεδηλοῦτο καὶ ἐπὶ τοῦ ἐπιπέδου τῆς συνειδησιακῆς καθόλου προθετικότητος ὡς τάσις ἐπιβολῆς μιᾶς τάξεως ἀξιών ἐκπροσωπουσῶν τὴν πνευματικότητα

Ungegebenen, Berlin, 1933), H. Münsterberg, Philosophie der Werte. Grundzüge einer Weltanschauung, Leipzig, 1908 (ἐπίδρ. τοῦ νεοφωκτιανισμοῦ), Rob. Eisler, Studien zur Werttheorie, Leipzig, Dunker, 1902 καὶ W. Ostwald, Die Philosophie der Werte, Leipzig, Kröner, 1913 (ἐπίδρ. τῆς μουσικ. ἀπαισιοδ.), R. Reininger, Wertphilosophie und Ethik. Die Frage nach dem Sinne des Lebens als Grundlage einer Wertordnung, Wien-Leipzig, Braumüller, (ἐπίδρ. τῶν Προλεγόμενων τοῦ Eucken), M. Wittmann, Die Moderne Wertethik, Münster, Aschendorf, 1940 (ἐπ. τῶν Lotze, Windelband, Bauch, Scheler, Hartmann, καὶ τοῦ νεο-θωμιστοῦ J. Hessen ἐνδιαφέρονται εἶναι αἱ θέσεις τοῦ τελευταίου τούτου ἐν Wertphilosophie, Paderborn, 1937), A. Messer, Wertphilosophie der Gegenwart, Berlin, Dunker-Dünnhaupt, 1930 (ἐνθα, ὑπὸ πραγματοκρ. πρῖσμα, ἐξετάζονται οἱ ἀξιολογῆσαντες, ἀπὸ τοῦ Lotze μέχρι τοῦ Hartmann), F. Rotter, Die Erkenntnislehre der Wertphilosophie. Eine historische-phänomenologische Untersuchung, Gemersheim, Grabler, 1927 (ἐπίδρ. τῆς Σχολῆς τῆς Βάδης), P. Bommersheim, Wertrecht und Wertmacht, Berlin, Junker-Dünnhaupt, 1931 (ἐπ. τῶν F. Krueger, Jænschel, Selz, τῆς Σχολῆς τοῦ Würzburg, ὡς καὶ τῶν Münsterberg, Windelband, Husserl καὶ Scheler τοῦ τελευταίου τούτου πβ. ἰδία Die transzendente und psychologische Methode, β' ἐκδ., Leipzig, Meiner, 1922, μὲ ἐπιδράσεις τοῦ ὑπερβατισμοῦ τῆς Σχολῆς τοῦ Marburg). Μεταπολεμικῶς, ἡ ἀξιολογοῦσα ἐρευνα ὑπεισέρχεται εἰς προβλήματα ὑπαρξιακὰ (πβ. A. Gørlund, Die Grundwezen des Menschen, Hamburg, Meiner, 1957) ἢ κοινωνικῆς ἐρμηνείας (πβ. H. Werner, Gesellschaftslehre als Ordnungsmacht. Die Werturteilsfrage Heute, Berlin, Dunker 1961). Τῶν N. Hartmann, Max Scheler (πβ. περαιτέρω), E. Spranger καὶ O. Spengler ἡ ἀξιολογικὴ παραγωγή, τόσον γνωστή, δὲν χρήζει ἐνταῦθα ἰδίας μνείας. Πβ. καὶ D. Christoff κ.ά., Symposium sobre valor in genere e valores específicos, ἐν XIII Congreso Intern. de Filas., Univ. Nac. Autón. de Mexico, Centro di Est. Filas., 1963.

τοῦ ἀνθρώπου, τάξεως οὔσης τάξεως ἀξιῶν κατ' ἀνάγκην, καθ' ὅσον οὕτω μόνον θὰ ἐξησφαλίζετο εἰς τὴν ὡς ἄνω διαδικασίαν ὑποκαταστάσεως ὁ δυναμικὸς ἐκεῖνος χαρακτήρ ὁ ἐπιτρέπων τὴν ὀλοκλήρωσίν της⁴. Ἐκτὸς ὅμως τούτου, ἡ ἀνθρωπίνη αὕτη τάξις θὰ ἦτο τάξις ἀξιῶν καὶ δι' ἕνα πρόσθετον μὲν, κυριώτατον ὅμως λόγον, ὅτι δηλαδή θὰ ἀνεφέρετο ὄχι εἰς τὸ εἶναι, ἀλλ' εἰς τὸ δέον - εἶναι τῶν πραγμάτων, πάντοτε δὲ μὲ κριτήριον τὴν δυνατότητα τῆς νοήσεως, ἀλλὰ καὶ αὐτῆς ταύτης τῆς συνειδήσεως ἐν γένει θεωρουμένης, νὰ συλλαμβάνη μίαν πρόσφορον δι' ἑαυτὴν ἐνδεχομένην δομὴν τοῦ πραγματικοῦ⁵, χωρὶς τοῦτο νὰ προϋποθέτῃ καὶ πραγματικὴν σύλληψιν τῆς ἀναδομήσεως ταύτης⁶, ἀφοῦ μία τοιαύτη σύλληψις ἐξυπακούει ἀποδοχὴν τοῦ κόσμου, ὑπὸ τὸν μόνον ὅρον τῆς προσφόρου διὰ τῆς συνειδήσεως τὴν δραστηριότητα διαρθρώσεώς του, ἐνῶ ἀντιθέτως ἐνταῦθα τὸ διὰ τὴν ἐν λόγῳ δραστηριότητα πρόσφορον τῆς κοσμικῆς δομῆς θὰ ἐπεβάλλετο εἰς αὐτὸν ἐκ τῶν ὑστέρων διὰ τῆς εἰς ἡν ἤδη ἀνεφέρθημεν νοητικῆς, πέραν δὲ ταύτης, συνειδησιακῆς διαδικασίας. Τέλος, τὸ δέον - εἶναι τὸ ἀναφερόμενον εἰς τῶν πραγμάτων τὴν ὑφὴν, ὡς αὕτη συλλαμβάνεται ὑπὸ τῆς συνειδήσεως, θὰ ἦτο ἕνα δέον - εἶναι ἐνδεχομένον, κατὰ τὴν συνείδησιν, διὰ τὴν ὑφὴν ταύτην, καὶ ὄχι πρότυπὸν τι ὑπερβατικὸν ὡς πρὸς αὐτήν. Ἐὰν τοιοῦτόν τι συνέβαινε, τότε ἡ ἀξία θὰ ἀπετέλει ἰδεῶδες, θὰ ἐτανύζετο δηλαδή πρὸς τὸ ἰδεῶδες, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον, ὡς διεπιστώσαμεν, δὲν δύναται νὰ ἀληθεύῃ⁷. Συνεπῶς, ἡ ὑπὸ τῆς ἰδεοκρατίας ὑποκατάστασις τοῦ φυσικοῦ κόσμου διὰ τίνος κόσμου ἀξιῶν ἀντιπροσωπεύοντος καὶ ἐπιβάλλοντος τὴν ἀνθρωπίνην παρουσίαν ἐντὸς πλαισίου ἐξ ὑποθέσεως ὑπερβαίνοντος αὐτήν, δύναται νὰ λεχθῇ ὅτι ἐξανθρωπίζει τὸ τοιοῦτο πλαίσιον καθιστῶσα αὐτὸ πολλαχῶς προέκτασιν ταύτης⁸.

§ 12. Καὶ ταῦτα μὲν ἀφοροῦν εἰς τὰς διαθέσεις μιᾶς ἰδεοκρατίας ἀριστορικῆς καὶ δυναμοκρατικῆς συγχρόνως ἢ ὅποια δὲν ἀπαξιῶι νὰ ὑποστηρίξῃ ἕνα δυναμικὸν συνειδησιοκεντρικόν. Δὲν δύναται ὅμως καὶ νὰ ἐπεκταθῶν πρὸς τὴν κατεύθυνσιν μιᾶς ἰδεοκρατίας πλατωνικοῦ τύπου ἥτοι μιᾶς ἰδιοκρατίας πραγματοκρατικῆς, καθαρῶς ἀντικειμενικῆς. Εἰς τὴν περίπτωσιν μιᾶς τοιαύτης ἰδιοκρατικῆς τοποθετήσεως ἄλλωστε διαπιστοῦμεν μίαν τάσιν

4. Περὶ τοῦ δυναμισμού τῆς ἀξίας, πβ. κατωτ., §§ 21 κ. ἑξ.

5. Πβ. Ε. Μουτσοπούλου, Δομὴ καὶ ἀναδόμησις τοῦ χρόνου κατὰ Π. Βράϊλαν - Ἀρμένην, ἀνακ. εἰς Γ' Πανιόνιον Συνέδριον, 1964.

6. Πβ. Τοῦ αὐτοῦ, Ρεύματα καὶ προοπτικαὶ τῆς συγχρόνου φιλοσοφίας, ἐν Ἐπιστ. Ἐπετηρίδι Φιλοσ. Σχολ. Πανεπ. Ἀθηνῶν, 1966, σσ. 374 - 395, καὶ Θεωρία τῆς γνώσεως, ἑκδ. πολυγρ., Ἀθήναι 1962, σελ. 19.

7. Πβ. ἄνωτ., § 5.

8. Πβ. Ε. Μουτσοπούλου, Ἡ δυναμικὴ τοῦ χώρου, ἔνθ' ἀν.

πρὸς *ιδεοποίησιν τῆς ἀξίας*, ἐνῶ εἰς τὴν προηγουμένην περίπτωσιν θὰ ἡδυνάμεθα νὰ διαπιστώσωμεν τάσιν πρὸς πραγματοποίησίν της, ἐν συναρτήσει καὶ πρὸς τὸς δυναμικὰς συνειδησιακὰς προθεσιακὰς δραστηριότητας. Ὡς πραγματοποίησις τῆς ἀξίας νοεῖται φυσικὰ καὶ ἡ ὑπὸ τὸν τύπον τῆς, «πραγματικῶς» ὑφισταμένης, πλατωνικῆς Ἰδέας ὑπαγωγή της, μὲ τὴν διαφορὰν ὅτι θὰ ἔδει πρὸς τοῦτο νὰ δεχθῶμεν ἀδιαμαρτυρητῶς συμφυρμόν, ἀσυγχώρητον ἐν προκειμένῳ, μεταξὺ πραγματικότητος βιουμένης καὶ πραγματικότητος ὑπαρχούσης καθ' ἑαυτήν, συνισταμένης ἐκ τῶν πλατωνικῶν Ἰδεῶν, ἐν γένει λαμβινομένων. Κρίνομεν ὅτι τὸ θέμα δὲν ἀνάγεται εἰς διαφορὰν ἐρμηνείας ἐνὸς ἢ πλείονων ὄρων, ὅτι δηλαδὴ δὲν εἶναι θέμα ἀπλής ὀρολογίας, ὅσον θέμα διαθέσεως, τοῦτέστιν τοποθετήσεως, τῆς φιλοσοφούσης συνειδήσεως ἀπέναντι ἑαυτῆς καὶ τοῦ κόσμου. Καὶ δὲν εἶναι ἄσχετος πρὸς τὸν ἀνωτέρω σημειούμενον συμφυρμόν ἡ ὑπὸ τῆς πλειονότητος τῶν ἀξιολογούντων στοχαστῶν προσπάθεια τοποθετήσεως τῶν διαφορῶν ἀξιῶν ἐπὶ βάθρου ἀντικειμενικοῦ.

Ἐνδεικτικῆ εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ εἶναι ἡ στάσις τοῦ R. Polin¹ ὅστις διερωτᾶται κατὰ πόσον δύναται νὰ θεμελιώσῃ ἀντικειμενικῶς τὸν κόσμον τῶν ἀξιῶν, ὅστις ὅμως, λόγῳ τῆς ἐπιχειρηματολογικῆς αὐτοῦ εὐσυνειδησίας, δὲν ἀργεῖ νὰ εὐρεθῇ ἐνώπιον ἀδιεξόδου. Εἶναι συνεπῶς εὐκόλος ὁ *a priori* παραμερισμὸς πάντος ὑποκειμενικοῦ παράγοντος ἐκ τῆς διερευνητικῆς θεωρήσεως τοῦ προβλήματος τῶν ἀξιῶν. Μόλις ὅμως ὑποτεθῇ ὅτι μία ὠλοκληρωμένη ἐν προκειμένῳ ἔρρευνα εἶναι εὐκταία, τὸ πρᾶγμα ἀποβαίνει συγκεχυμένον, ἀρχίζουσι δὲ νὰ ἐμφανίζονται δυσκολαὶ τινὲς ἀνυπέρβλητοι. Μὲ ἄλλους λόγους, ἐξετάζοντες ἐπιπολαίως τὸ θέμα τῶν ἀξιῶν, εἶναι εὐχερὲς νὰ τὸ ἀναγάγωμεν εἰς τὴν ἀντικειμενικὴν ἐκείνων ὑπαρξιν, ταυτίζοντες ἀξίαν καὶ πλατωνικὴν Ἰδέαν², καὶ ἔχοντες τοῦ λοιποῦ εἰς τὴν διάθεσιν ἡμῶν ὀλόκληρον τὸ οἰκοδόμημα τῆς πλατωνικῆς φιλοσοφίας προκειμένου νὰ θεμελιώσωμεν ὄντολογικῶς καὶ γνωσιολογικῶς τὴν ἡμετέραν θέσιν. Τοῦτο ὅμως οὐδαμοῦ ὀδηγεῖ, τὸ δὲ πρόβλημα, οὐσιαστικῶς, παραμένει ἄλυτον. Μόνον ἐὰν λάβωμεν ὑπ' ὄψιν τὴν ἰδιοτυπίαν τῆς ἀξίας ἥτοι τὸ γεγονός ὅτι αὕτη προκύπτει ἐκ τῆς ὑποκειμενικῆς ἐκτιμήσεως μιᾶς οἰασθήποτε καταστάσεως ἔστω καὶ ἀντικειμενικῆς, πάντως ὅμως ὑποκειμενικῶς ὑπὸ τῆς συνειδήσεως βιουμένης, θὰ δυνηθῶμεν νὰ υπερβῶμεν τὸν κίνδυνον μιᾶς δογματικῆς ἔναντι τοῦ θέματος στάσεως. Ἀληθὲς βεβαίως παραμένει ὅτι τὴν οὕτω διαγραφομένην ἀντινομίαν μεταξὺ ὑποκειμενικοῦ καὶ ἀντικειμενικοῦ δυσκόλως

§ 12. 1. Πβ. ὀλόκληρον τὸ α' μέρος τοῦ δοκίμιου του *La création des valeurs*, β' ἔκδ., Paris, P.U.F., 1952, ἰδίε σελ. 15 κέξ.

2. Εἴδομεν (πβ. ἀνωτ., § 5 κέξ.) ὅτι τοῦτο δὲν δύναται σοβαρῶς νὰ ὑποστηρεθῇ.

δυνάμεθα να παραμερίσωμεν ἐμμένοντες εἰς ἀναζήτησιν εὐκόλου λύσεως τοῦ ἀνωτέρω διαγραφέντος τύπου. Θεωροῦμεν ὅμως ὅτι καὶ τὸ μεθοδολογικὸν ἀδιέξοδον εἰς τὸ ὅποιον φαίνεται νὰ θέλῃ νὰ φθάσῃ καὶ ὁ R. Polin³ θὰ ἦτο δυνατόν ν' ἀποφευχθῆ, ἐὰν ἀρχήθην ἡ τοποθέτησις ἐκείνου ἦτο ὀλιγό-τερόν πως « ἀποκλειστική ». *Επιμένομεν ἐπὶ τῆς δομῆς τῆς ἐπιχειρηματο-λογίας αὐτῆς, καθ' ὅσον οὕτω μόνον, παρὰ τὰς ἀναμφισβητήτους ἀρετάς της, ἡ μᾶλλον ἀκριβῶς ἔνεκα καὶ δι' αὐτῶν⁴, ἐπιδιώκεται νὰ ἔλθουν εἰς φῶς αἱ ὑποτιθέμεναι ἐσωτερικαὶ ἀντιφάσεις οἵασδήποτε καθαρῶς ἀντικειμενικῆς προελεύσεως ἀξιολογίας.

§ 13. Βάσις λοιπὸν τῆς συλλογιστικῆς τάξεως εἰς τὴν ὁποίαν ἀναφέρε-ται ὁ ὡς ἄνω στοχαστὴς εἶναι ἡ δογματικῶς *a priori* διατυπωμένη πεποί-θησις ὅτι τὸ θέμα τῶν ἀξιών δὲν νοεῖται εἰμὴ τοποθετούμενον ἐπὶ ἀντικει-μενικοῦ ἐπιπέδου, πεποιθήσις τῆς ὁποίας ἐν συνεχείᾳ ἐπιχειρεῖται μεθοδικὴ ἀμφισβήτησις. Ὅτι ὅμως τὸ πρόβλημα ἔχει κακῶς τεθῆ διαπιστοῦται ἐκ τοῦ ὅτι ἡ μεθοδικὴ ἀμφισβήτησις τῆς ἀρχικῆς θέσεως εἰσάγει εἰς τὴν ἐπιχειρη-ματολογίαν στοιχεῖα ἀπροβλέπτα τὰ ὅποια ὄχι μόνον δυσχεραίνουν τὴν προ-γραμματισθεῖσαν ἀποδεικτικὴν πορείαν, ἀλλὰ καὶ ὡς στοιχεῖα ἀνταποδει-κτικὰ ἐπιδροῦν ἀρνητικῶς ἐπ' αὐτῆς. Ἡ μεθοδικὴ δηλαδὴ ἀμφισβήτησις ὀδηγεῖ, παρὰ τὸ πρόγραμμα τῶν ἐπιχειρηματολογίας, εἰς ἀνώμαλον ἀναίρε-σιν τῆς ἀρχικῆς θέσεως. Οὕτω, κατόπιν μιᾶς ἐπὶ ὅλως θεωρητικοῦ τομέως συγκρίσεως τῆς ἀντικειμενικότητος πρὸς τὴν ὑποκειμενικότητα¹, ἀναλαμβάνεται ἔρευνα περὶ τῶν δυνατῶν ὀρισμῶν καὶ τῶν σημασιῶν τῆς ἀντικειμενι-κότητος, ἐνῶ ἀδιστακτικῶς καὶ ἐκ προοιμίου ὁ αὐτὸς στοχαστὴς δὲν διστάζει νὰ προβῆ εἰς σημαντικὴν καὶ ἀντιφατικὴν, διὰ τὴν ἀποδεικτικὴν πορείαν τὴν ὁποίαν ἡ σκέψις του ἀκολουθεῖ, παραχώρησιν θεωρῶν ὅτι « ἡ ἀναζήτησις μιᾶς θεμελιώσεως, ἀρχομένη ἐντὸς τῆς ἀβεβαιότητος καὶ τῆς ἀνησυχίας ἡμῶν αὐτῶν, περατοῦται..., ὡς εἰς ἀσφαλέστατον καταφύγιον, εἰς τὴν θέσιν μιᾶς ἀντικειμενικῆς ὄντότητος »², ἀναφέρεται δὲ ἐν συνεχείᾳ εἰς τὰς παραδεδομέ-νας καὶ συγχρόνους σημασιολογικὰς διερευνήσεις τῆς ἐννοίας τῆς ἀξίας, πρὶν ἢ δεχθῆ μίαν σαφῶς καντιανῆς ἐμπνεύσεως σχετικὴν ἄποψιν καθ' ἣν ἡ ἀντικειμενικότης χαρακτηρίζει τὴν σύνδεσιν τοῦ ὑποκειμενικοῦ πρὸς τὸ ὑπερβατικόν, καὶ ἀναγνωρίσῃ ὅτι « ἡ ἀρχὴ τῆς ἀντικειμενικότητος ἐπιλύει... ταυτοχρόνως δύο προβλήματα, τὸ ἐν ἐντὸς τῆς τάξεως τοῦ νοητοῦ, ἐν ᾧ

3. Πβ. μν. ἐργ., σσ. 37 - 40.

4. Κυρίως τῆς ἐπιχειρηματολογικῆς εὐσυνειδησίας, περὶ ἧς βλ. ἀνωτέρω.

§ 13. 1. Πβ. μν. ἐργ., σ. 14 - 15.

2. Αὐτόθι, σ. 16.

μέτρον τὸ νοητὸν ὑπάρχει, τὸ δὲ ἄλλο, ἐντὸς τῆς τάξεως τοῦ ὑπάρχοντος, ἐν ᾧ μέτρον λαμβάνομεν συνείδησιν αὐτοῦ»³. Ἀπαριθμῶν ἐν συνεχείᾳ τὰς δυνατὰς ἀντικειμενικὰς ἀξιολογίας ἀναλόγως τοῦ θεμελίου των, διακρίνει, ὡς τοιοῦτο, πρῶτον, τὸ δεδομένου πραγματικόν, ὅπερ εἶναι διαρκὲς καὶ ἐξωτερικόν, προηγούμενον τῶν ἀξιών, θεμελιούν δὲ τὴν ὑπαρξίν καὶ τὴν ἰσχύν των — ἐνταῦθα ἐννοεῖται τὸ Ἐπόλυτον· δεύτερον, τὸ ἀρχικόν δεδομένον, ὀριζόμενον εἴτε ὡς ἀξίαν εἴτε, κατὰ τινὰς, ὡς τελειότητα⁴ — ἐνταῦθα ἐννοεῖται μία ὄντως οὐσα ἐξωτερικὴ πραγματικότης· τρίτον, τὴν ἐσωτερικότητα τοῦ ὑποκειμένου καὶ τοῦ ἀντικειμένου, πρὸς τὴν ὁποίαν ἀντιστοιχεῖ ἡ ἐνότης καὶ ἡ ταυτότης τῆς ἀξίας καὶ τῆς πραγματικότητος, διδομένης ταυτοχρόνως λύσεώς τινος εἰς τὸ ὄντολογικὸν πρόβλημα τῆς σχέσεως ἀξίας καὶ πραγματικοῦ, ὅχι ὅμως καὶ εἰς τὸ γνωσιολογικὸν τοιοῦτο, ὅποτε παρίσταται ἀνάγκη καταφυγῆς εἰς ἐνορασιακρατικὰς ἀντιλήψεις — ἐνταῦθα ἐννοεῖται μία ἐσωτερικὴ πραγματικότης, ἐπισημαίνονται ὅμως καὶ αἱ δυσκολίαι ὅσαι προκύπτουν ἐκ τῆς κατὰ τὸν κατὰ βάθος ἀπλοῦκόν τοῦτον τρόπον θέσεως τοῦ ζητήματος.

Ἡ τελευταία αὕτη θεώρησις, τοποθετούμενη ἐπὶ βάσεως διαφορητικῆς ἤτοι τῆς βάσεως τὴν ὁποίαν συνιστᾷ ἡ διαδικασία τῆς ἐξαντικειμενίσεως εἶναι δυνατὸν, καθ' ἡμᾶς, νὰ παράσχη ἐνδείξεις διὰ μιαν ἱκανοποιητικὴν ἐπίλυσιν καὶ ἀναίρεσιν τῆς ἀντινομίας ὑποκειμενικοῦ· ἀντικειμενικοῦ ἐπὶ ἀξιολογικοῦ ἐπιπέδου. Ὡς ἐκτίθεται ὅμως εἰς τὸ ὑπὸ κρίσιν κείμενον, εἰς οὐδεμιᾶς φύσεως λύσιν ὀδηγεῖ. Ὅπως δὴποτε, κατὰ τὸν R. Polin, ἐὰν αἱ διάφοροι ἀντιλήψεις περὶ τῆς ἀντικειμενικότητος διαφωνοῦν ὡς πρὸς τὰ θεμέλιά της, συμφωνοῦν τοῦλάχιστον ὡς πρὸς τὴν φύσιν καὶ τὸν ρόλον της⁵: λέγοντες ἀντικειμενικότητα ἐννοοῦμεν πάντοτε ἐξωτερικότητα, διάρκειαν ἀμετάβλητον, ἀνεξαρτησίαν, προτερότητα. Ἐπὶ τῆς διαπιστώσεως αὐτῆς ἐρείδεται ἡ ἀναζητήσις « γενικῶν ἀρχῶν κοινῶν εἰς πᾶσαν ἀντικειμενικὴν ἀξιολογίαν»⁶. Αἱ ἀρχαὶ ὅμως αὗται εὐθὺς ἀμέσως μετατρέπονται εἰς αἰτήματα⁷, κατὰ παραχώρησιν πρὸς τὴν ἀνάγκην συνοχῆς ὡς πρὸς τὰ περαιτέρω ἐκτιθέμενα, κατὰ παράβλεψιν ὅμως τῆς ἀνάγκης ταύτης ἐν σχέσει πρὸς ὅσα προηγοῦνται. Ἐξ ἄλλου, εἶναι ἴσως χρήσιμον νὰ ὑπογραμμισθῇ ὅτι ἡ εἰς ἡν ἀναφέρθημεν διαπίστωσις περὶ συμφωνίας πασῶν τῶν ἀντικειμενικῶν ἀξιολογιῶν ὡς πρὸς τὸ θέμα τῆς φύσεως καὶ τοῦ ρόλου τῆς ἀντικειμενικότητος εἶναι διαπίστωσις ὑποκειμενικὴ προκύπτουσα ἐκ τοῦ τρόπου καθ' ὃν ἐξετέθησαν αἱ διάφοροι ἀντικειμενικαὶ ἀντιλήψεις, τρόπου ἀκριβῶς προετοιμαζόντος τὴν ὡς

3. Αὐτόθι, σ. 22.

4. Πβ. αὐτόθι, σ. 25. Πβ. ἀνωτ., §§ 9 - 10, ὅπου ἐκτίθενται ὠρισμένοι λόγοι συνηγοροῦντες κατὰ τοῦ τοιοῦτου ταυτισμοῦ.

5. Πβ. ἐνθ' ἄν., σ. 26.

6. Αὐτόθι.

7. Αὐτόθι, σ. 27.

συμπέρασμα προσφερομένην διαπίστωσιν λαμβανομένην ἐν συνεχείᾳ ὡς ἀξίωμα, ἐνῶ πρόκειται περὶ ἀπλοῦ αἰτήματος, φυσικά ἀναποδείκτου.

§ 14. Τὰ ἐπὶ τοιούτου αἰτήματος θεμελιούμενα, μὲ τὴν σειρὰν τῶν, γενικά αἰτήματα — ὄχι πλέον « ἀρχαί » — πάσης ἀντικειμενικῆς ἀξιολογίας ἐκφέρονται ὡς ἑξῆς: α) Πᾶσα ἀντικειμενικὴ ἀξία ὑπάρχει ὡς ὄν πράγματι δεδομένου ἢ τοῦλάχιστον εἶναι συνδεδεμένη πρὸς μίαν τάξιν πραγματικότητων ἐξ ὧν ἐξαρτᾶται »¹. β) « πᾶσα ἀντικειμενικὴ ἀξία εἶναι πραγματικότης ὑπερβατικὴ ἢ ἐκφράζει ὑπερβατικὴν πραγματικότητα ἢ τοῦλάχιστον ἐκπροσωπεῖ μίαν σχέσιν ὑπερβατικότητος μεταξὺ δύο δεδομένων πραγματικότητων »². γ) « πᾶσα ἀντικειμενικὴ ἀξία εἶναι δυνατόν νὰ γνωσθῆ κατὰ τρόπον ἐντελῆ, ἐπιδέχεται δὲ ἀπόδειξιν, ὡς καὶ μεταβίβασιν εἰς τοὺς ἄλλους »³, συγκλίνουν δέ, ἐπὶ πρακτικοῦ ἐπιπέδου, πρὸς ἀρχὴν (αἴτημα;) γενικωτάτην ὡς ἑξῆς ἐκφερομένην: « πᾶσα ἀντικειμενικὴ ἀξία γιγνωσκόμενη ἐν τῇ ἀληθείᾳ αὐτῆς δίδει εἰς ἑαυτὴν τὸ δικαίωμα νὰ τυγχάνῃ σεβασμοῦ, συνεπῶς νὰ ἐπιτάσῃ καὶ νὰ τυγχάνῃ ὑπακοῆς »⁴. Ἀσχέτως τῶν ἀντιρροήσεων τὰς ὁποίας θὰ εἶχε τις ἀναφορικῶς πρὸς τὴν ἐσωτερικὴν συνοχὴν τῶν ἀνωτέρω ἐκφορῶν, καὶ τὰς ὁποίας οὔτε σκόπιμον οὔτε ἀναγκαῖον κρίνομεν νὰ διατυπώσωμεν ἐνταῦθα, ἐπισημαίνομεν ἀπλῶς τὴν ἐπιμονὴν μεθ' ἧς ὁ ὅρος « ἀντικειμενικὴ ἀξία » ἐπανέρχεται συνεχῶς, ὡς ἐὰν οἱ ὅροι ἀξία καὶ ἀντικειμενικὴ ἀξία νὰ μὴ ὑπετίθεντο ἐν προκειμένῳ ταυτόσημοι. Ἡ ὑπόψια αὕτη δικαιούται ἐν συνεχείᾳ κατὰ τὴν « προσωρινὴν καὶ μεθοδικὴν ἀμφισβήτησιν τῆς ἀντικειμενικότητος τῶν ἀξιῶν »⁵, κατὰ τὴν ὁποίαν μία πρὸς μίαν ἀνακύπτουν αἱ ἀντιφάσεις, ἐξ ὧν κυριώτερα θὰ ἔδει νὰ θεωρηθῆ ἡ ἀφορῶσα εἰς τὴν πολυαρχίαν τὴν διέπουνσαν τὸν κόσμον τῶν ὡς ἀντικειμενικῶν λαμβανομένων ἀξιῶν, μὴ δυναμένων ν' ἀναχθοῦν εἰς ἀλλήλας, συμφῶνως καὶ πρὸς τὰς διαπιστώσεις τῆς σημερινῆς θετικῆς κοινωνιολογικῆς ἐρεύνης⁶, μὴ ἀναγωγίμων συνεπῶς εἰς τὰς ἱεραρχικῶς ὀργανωμένας πλατωνικὰς Ἰδέας, κατ' ἔξοχὴν ἀντικειμενικὰ ὄντα. Ὁ κυριώτερος ὅμως λόγος διὰ τὸν ὁποῖον αἱ ἀξίαὶ δὲν εἶναι παραβληταὶ πρὸς ἀπολύτως ὄντα εἶναι ὅτι συμβαίνει αὐτὰ

§ 14. 1. Αὐτόθι. Ἄλλαχού (πβ. σ. 126 κ. ἑξ.) ὁ αὐτὸς συγγραφεὺς δὲν διατάζει ν' ἀρνηθῆ οἰανδήποτε ὑποστασιακὴν πραγματικότητα (ἀντικειμενικὴν) εἰς τὰς ἀξίας, πλὴν ἴσως μιᾶς πραγματικότητος ἀξιολογικῆς, ὅπερ φυσικά εἶναι ὅλος διάφορον.

2. Σελ. 28.

3. Σελ. 31. Πβ. τὸ ἐν τῇ πλατωνικῇ Πολιτείᾳ, Ε', 477 a, βεβαιούμενον: « τὸ παντελῶς ὄν, παντελῶς γνωστόν ».

4. Ἐνθ' ἄν., σ. 33.

5. Αὐτόθι, σσ. 34 κ. ἑξ.

6. Πβ. καὶ M. Scheler, Der Formalismus in der Ethik and die materiale Wertethik, Halle, Niemeyer, β' ἔκδ., 1921, σ. 314.

νά αναφέρονται εις εκδηλώσεις και εις δυναμικά εκφράσεις τῆς ὑπάρξεως, και δὴ μόνον τῆς ἀνθρωπίνης τοιαύτης, δεδομένου ὅτι οἰαδήποτε σχετικὴ ἀναφορὰ εις ἐξωανθρώπινα πλαίσια ὑπάρξεως, οὐχὶ βεβαίως « ὑπερβατικῆς », δὲν δύναται νὰ νοηθῆ εἰμὴ ὡς καθ' ὑπερβολὴν νοητικὴ ἐπέκτασις (extrapolatio) τοῦ πεδίου τῆς ἀνθρωπίνης τοιαύτης. Ὁ μόνος τρόπος διὰ νὰ συλληφθοῦν αἱ ἀξίαι ὡς ἀντικειμενικαὶ ὄντότητες θὰ συνίστατο εἰς τὴν μόνωσιν τῆς θεωρούσης αὐτὰς καθαρῶς διανοίας. Πῶς ὅμως εἶναι δυνατόν τοιαύτη διάνοια νὰ προβῆ εἰς μόνωσιν ἑαυτῆς προκειμένου ν' ἀτενίσῃ ἀντικείμενα ἀναφερόμενα εἰς τὴν ἀνθρωπίνην συγκεκριμένην ὑπαρξιν; Συνεπῶς μία καθαρὰ διάνοια δὲν εἶναι εἰς θέσιν νὰ χωρήσῃ εἰς τοιαύτην ἐνέργειαν. Μόνον ἢ συνειδήσις καθόλου, ὡς συνειδήσις τῆς ὑπάρξεως, δύναται — ὄχι δὲ μόνον δύναται, ἀλλὰ και ἀφ' ἑαυτῆς φέρεται πρὸς τοῦτο — νὰ τὸ πράξῃ. Ἐν τοιαύτῃ ὅμως περιπτώσει οὔτε σκόπιμον οὔτε κἂν νοητὸν εἶναι νὰ ὁμιλῶμεν περὶ ἀξιῶν ἀντικειμενικῶν, πλὴν, ὡς εἶδομεν, αὐτῆς ταύτης τῆς ὑπάρξεως. Πᾶσα λοιπὸν ἰδιοποίησις, πᾶς ὑποστασιασμὸς ἀξίας ἀποβαίνει, συμφώνως πρὸς ὅσα ἐλέχθησαν, προσπάθεια καταδικασμένη εἰς ἀποτυχίαν ὡς ἀντιβαίνουσα πρὸς τῆς ὑπαρξιακῆς πραγματικότητος τὸ καθεστῶς.

§ 15. Ταῦτα πάντα ὅμως σημαίνουν ἄραγε και ὅτι εἶναι ἀσυμβίβαστος πρὸς τὸ καθεστῶς αὐτὸ οἰαδήποτε θεώρησις μιᾶς ἀξίας ὡς ἀποκλειστικῶς ἀντικειμενικῆς προελεύσεως¹; Δὲν θεωροῦμεν ἀναγκαῖον νὰ ἐκταθῶμεν ἀπὸ τοῦδε ἐπὶ τοῦ θέματος τῆς (διτῆς) φύσεως τῶν ἀξιῶν ἀναλόγως τοῦ ἐπιπέδου (τῆς διανοίας ἢ τῆς ὑπαρξιακῆς συνειδήσεως) ἐπὶ τοῦ ὁποίου θεωροῦνται, και τοῦ ὁποίου ἀναλόγως παραμένουν ἀξίαι ἢ καθίστανται *κατηγορία*. Ἡ ἀξία τοῦ ὄραίου λ.χ. παραμένει ἀξία ἔφ' ὅσον δύναται νὰ ἀποδοθῇ εἰς ἀντικείμενα πρὸς τὰ ὁποία φερόμεθα μετὰ θανατισμοῦ και συμπαθείας, καθίσταται ὅμως αἰσθητικὴ κατηγορία ἀφ' ἧς χωρήσωμεν εἰς δι' ἀφαίρεσεως διακρισιν ἀφ' ἐνὸς μὲν αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ ὑψηλοῦ ἐπὶ παραδείγματι³, ἀφ' ἐτέρου δὲ εἰς νοητικὴν διευκρίνισιν τῶν ὄρων ὑπὸ τοὺς ὁποίους τὸ ὄραιον δύναμαι ν' ἀποκαλέσω τοιοῦτο. Τὸ αὐτὸ περίπου ἰσχύει ὄχι μόνον περὶ ὄλων τῶν αἰσθητικῶν, ἀλλὰ και περὶ αὐτῶν τῶν ἠθικῶν ἀκόμη ἀξιῶν. Ἡ τοιαύτη ὅμως *κατηγοροποίησις τῆς ἀξίας*, προὑποθέτουσα ἐκάστοτε ἕνα κανόνα ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ ὁποίου νὰ ἐλέγχωμεν τὴν ἀπ' ἐκείνου ἀπόκλισιν τὴν παρουσιαζομένην ὑπὸ τῆς ἀξιολογουμένης συγκεκριμένης περιπτώσεως, συνιστᾷ δευ-

§ 15. 1. Πβ. ἀνωτ., § 13, ἐν τέλει.

2. Πβ. κατωτ., § 19.

3. Πβ. Ε. Μουτσοπουλος, *Forme et subjectivite dans l'esthétique Kantienne*, κεφ. De la référence du jugement aux catégories esthétiques fondamentales, σσ. 45 κ.εξ.

τερογενή νοητικήν διαδικασίαν όχι μόνον υπερβαίνουσιν, αλλά και άλλοιουσιν πάσης προηγηθείσης πρωτογενούς τοιαύτης τὰ ἀποτελέσματα, Μόνον ἢ παραγνώρισιν αὐτῆς τῆς ἀξιολογικῆς παραλληλίας ἐπιπέδων ἐπιτρέπει νὰ ὀρίσωμεν, ὡς ὁ P. Foulquié, τὴν ἀξίαν ὡς τὴν « ἰδιότητα τοῦ ἀνταποκρινομένου πρὸς τοὺς ἰδεώδεις κανόνας τοῦ τύπου του »⁴, πρᾶγμα καταφανῶς ἀντιφάσκον ἂν ὄχι πρὸς ἄλλο τι, τοῦλάχιστον πρὸς τὴν ἄποψιν τοῦ ἰδίου τὴν ταυτίζουσιν τὴν ἀξίαν πρὸς τὸν χαρακτήρα τοῦ *ἐπιθυμητοῦ*⁵, τονιζομένου ἅμα τοῦ ἐπὶ τῆς ἐκτιμῆσεως τῆς βασικῆς ἀξιολογικῆς δραστηριότητος ἀλλοιωτικοῦ ἀποτελέσματος τῆς ἀποφυγῆς διακρίσεως μεταξὺ τῶν πρωτογενούς καὶ δευτερογενούς βαθμίδος σχετικῶν συνειδησιακῶν ἐνεργειῶν.

Εἴμεθα τώρα πλέον εἰς θέσιν νὰ διατυπώσωμεν πληρέστερον τὴν ἀπάντησιν εἰς τὸ ἐν ἀρχῇ τῆς παρουσίας παραγράφου τεθὲν ἐρώτημα. Οὕτω πᾶσα ἀξία εἶναι δυνατὸν νὰ θεωρηθῇ ἀντικειμενικόν τι δεδομένου μόνον ἐφ' ὅσον ἀναχθῇ εἰς μίαν κατηγορίαν ἐκ μέρους τῆς διανοίας, παύουσα μὲν αὐτομάτως νὰ εἶναι ἀξία καθ' ἑαυτήν, ὄχι ὁμως καὶ καθισταμένη ἀξία τινός. Ὑπὸ τὰς προϋποθέσεις ὁμως ταύτας μία ἀξία ἀποβαίνει *ἐπιφανόμενον*, ἔχει τοῦτέστιν ἀποτελέσει τὸν βασικὸν τῆς χαρακτήρα τὸν ὀφειλόμενον εἰς τὴν ἐξ ἧς προέρχεται συνειδησιακῆς φορᾶς. Καθίσταται ὡσαύτως φανερὸν ὅτι, ὑπὸ τὰς ὡς ἄνω προϋποθέσεις, ἡ ἀρχὴ ἢ, ὀρθότερον, τὸ γενικὸν αἴτημα τὸ ὑπὸ τοῦ R. Polin ὡς ἐξῆς διατυπούμενον : « πᾶσα ἀντικειμενικὴ ἀξία γινωσκομένη ἐν τῇ ἀληθείᾳ αὐτῆς δίδει εἰς ἑαυτὴν τὸ δικαίωμα νὰ τυγχάνῃ σεβασμοῦ, συνεπῶς νὰ ἐπιτάσσῃ καὶ νὰ τυγχάνῃ ὑπακοῆς » ἰσοδυναμεῖ πρὸς κατηγορικὴν προσταγὴν ἐκφερομένην οὕτω : « νὰ σέβεται πᾶσαν ἀντικειμενικὴν ἀξίαν γινωσκομένην ἐν τῇ ἀληθείᾳ αὐτῆς, καὶ νὰ ὑπακούῃ εἰς αὐτήν », προσταγὴν ἀποτελοῦσαν ὑπὸ τοὺς ἀνωτέρω ἐκτεθέντας ὅρους, ἐκφορὰν καθ' ἑξοχὴν ἀντιφατικὴν, ἀφοῦ μάλιστα, ἐπὶ πλέον, ἀντιστρατεύεται καὶ πρὸς τὴν ἐλευθέραν διαδικασίαν καθ' ἣν ἡ συνείδησις προσδιορίζει τὴν ἐκάστοτε φορὰν τῆς. Τοῦτο ἀποβαίνει τόσον σημαντικόν, ὥστε ἀκόμη καὶ στοχασταὶ συντασσόμενοι πρὸς τὴν ἄποψιν τῆς ἀντικειμενικότητος τῶν ἀξιῶν, ν' ἀναγνωρίζουν ὅτι ἀξιολογικὴ διαδικασία μὴ λαμβάνουσα ὑπ' ὄψιν οἰονδήποτε αἴτημα ἐλευθερίας οὔτε νοεῖται οὔτε καί, κατὰ μείζονα λόγον, εἶναι σύμφωνος πρὸς τῆς συνειδήσεως τὴν ἐν γένει δραστηριότητα. « Ὅσον ἀληθεύει, γράφει ὁ Nabert, ὅτι ἐν ἀντικείμενον ἢ ἐν ὄν δὲν ἔχει δι' ἡμᾶς ἀξίαν εἰμὴ ἐν ᾧ μέτρῳ ἀντιστοιχεῖ πρὸς ἓνα κανόνα, πρὸς ἓνα τύπον τὸν ὁποῖον ἔχομεν κατὰ διάνοιαν καὶ ὁ ὁποῖος δὲν προέρχεται ἐξ ἡμῶν⁶, ἄλλο τόσον πρέπει, ἐπὶ πλέον, νὰ ὑπάρχει εἰς τὴν πρὸς τὸ ἀντικείμενον συναίνεσιν,

4. Πβ. Dictionaire, σ. 747. Πβ. κατωτ. καὶ σημ. 6.

5. Πβ. ἄνωτ., § 3 καὶ σημ. 4.

6. Πβ. ἄνωτ., σημ. 4.

ἀκόμη καὶ τὴν φαινομενικῶς πλέον πειθηνίαν, στοιχειῶν τι ἐλευθερίας»⁷, Ἡ ἀναγνώρισις αὕτη δὲν ἔχει ἄλλο νόημα πλὴν τοῦ ὅτι ἀξία ἀπολύτως ἀντικειμενική, δὲν εἶναι, κατὰ βάθος, νοητὴ καθ' ἑαυτήν. Μόνον μία ἀξία καθολικοῦ κύρους εἶναι δυνατὸν νὰ νοηθῇ, ὡς ὑπάρχουσα ἀντικειμενικῶς καὶ ὑποκειμενικῶς συνάμα ἐν τῇ συνειδήσει: ἡ ἀξία ἄνθρωπος. Ἄλλως, ἐὰν τοιαύτης ἀξίας ἡ ὑπαρξὶς συμβαίνει νὰ διαπιστοῦται κατὰ τινὰς περιστάσεις, τοῦτο ὀφείλεται εἰς τὸ ὅτι αἱ φοραὶ τῶν ἐπὶ μέρους προσωπικῶν συνειδήσεων συγκλίνουν, ἐκάστη δι' ἰδίους λόγους, πρὸς τὴν ἐν λόγῳ καθολικοῦ κύρους ἀξίαν, χωρὶς μολαταῦτα καὶ νὰ προδικάζεται, ὡς ἐκ τούτου, οἰαδήποτε κοινῆς τάξεως ἀξιολογικὴ νομοτέλεια⁸.

§ 16. Ἐνταῦθα προκύπτει ἐν νέον πρόβλημα: ἡ ἄρνησις τῆς καθαρᾶς ἀντικειμενικότητος τῶν ἀξιῶν συνεπάγεται ἄραγε μηδενιστικὴν ἔναντι αὐτῶν τοποθέτησιν; Εἶναι ἀναμφισβήτητον ὅτι ὁ μηδενισμὸς ἐν γένει χωρεῖ μέχρι τῆς ἀρνήσεως τῶν ἀξιῶν καθ' ἑαυτὰς, καθ' ὅσον ἀντιπροσωπεύει ποίαν τινὰ συστηματοποίησιν μιᾶς νοοτροπίας δημιουργουμένης ὑπὸ ἀπουσίας «ἐποπτείας» οἰασδήποτε ἱεραρχίας ἀξιῶν, ἀπουσίας λόγῳ τῆς ὁποίας εἰς τὴν ἐρώτησιν «πρὸς τί;» δὲν εἶναι τότε δυνατόν νὰ δοθῇ ἀπάντησις¹. Διὰ τὸν R. Polin, ὁ μηδενισμὸς, ἀπορρίπτων πάσας τὰς παραδεδομένας ἀξίας, τὰς ἱεραρχίας σκοπῶν, τὰς τάξεις κανόνων, προσπαθεῖ νὰ ἐκμηδενίσῃ πάσας τὰς παραδεδομένας ἀξιολογίας, θέλει νὰ ἐκμηδενίσῃ χωρὶς νὰ ὑπερβῇ². Ἡ ὀρθὴ αὕτη ἐκτίμησις ὁμιλεῖ ἀφ' ἑαυτῆς ἐν σχέσει πρὸς τὸ ἀνωτέρω ἔκτεθεν πρόβλημα. Δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ταυτισθῇ ἡ ἄρνησις τῶν ἀξιῶν πρὸς τὴν ἀμφισβήτησιν τῆς καθαρῶς ἀντικειμενικῆς τῶν προελεύσεως. Οὔτε καί, ἐν προκειμένῳ, μία ὑποκειμενοκρατικὴ τοποθέτησις εἶναι δυνατόν νὰ ταυτίζεται πρὸς τοποθέτησιν μηδενιστικὴν. Τοῦτο θὰ ἀπετέλει προσπάθειαν διαστροφῆς τῆς σημασίας ἀμφοτέρων τῶν τοποθετήσεων. Ὁ μὲν ὑποκειμενισμὸς ἀρνεῖται τὴν καθ' ἑαυτὰς ὑπαρξὶν τῶν ἀξιῶν, ὁ δὲ κλασσικὸς μηδενισμὸς ἀρνεῖται ὄχι τόσον αὐτὴν τὴν ἀντικειμενικὴν τῶν ὑπαρξὶν ὅσον τὴν

7. O. N a b e r t, L'expérience intérieure de la liberté, Paris, Alcan, 1924, σ. 311.

8. Εἶναι δυνατόν νὰ θεωρηθῇ ὅτι ὑπάρχουν στάδια ἀναπτύξεως τῆς ἀξιολογικῆς καὶ ἀξιοθετικῆς διανοήσεως. Πβ. J. P i a g e t, Le jugement moral chez l'enfant, Neuchâtel, Delachaux et Niestlé, 1932, σσ. 16 κ.εξ., μετὰ τὰς ἐπιφυλάξεις αὐτοῦ τούτου τοῦ συγγρ. ἀντικριζόντος ἐκ τῶν ὑστέρων τὸ πρῶτον τοῦτο ἔργον του.

§ 16. 1. Πβ. L a l a n d e, Vocabulaire, σ. 681. Πβ. F. N i e t z s c h e, Wille zur Macht, βιβλ. I, κεφ. 1.

2. R. P o l i n, La compréhension des valeurs, Paris, P.U.F., 1945. Πβ. Τοῦ αὐτοῦ, La création des valeurs, σσ. 271 κ.εξ.

παθητική των παραδοχών εκ μέρους των συνειδήσεων. Κατά ταύτα, ο κλασικός μηδενισμός είναι μάλλον αρνητικός αντικειμενισμός. Ἡ διαφορά φρονούμεν ότι είναι τεραστία. Θὰ ἔπρεπεν ἄλλωστε ἀπὸ τοῦ κλασσικοῦ τούτου μηδενισμοῦ, τοῦ «κουρασμένου» καὶ παθητικοῦ, τείνontos νὰ συμπέση πρὸς μίαν μοιραιοκρατίαν, νὰ διασταλῇ ὁ ἐνεργητικὸς μηδενισμὸς ἐνὸς Nietzsche λ.χ.³, κατὰ τὸν ὁποῖον ἀπλῶς αἱ παραδεγμένοι αξία πρέπει νὰ μεταβληθοῦν⁴. Χαρακτηριστικῶς ἀναφέρομεν ἐδῶ δύο νιτσεϊκὰς ἀπόψεις πού τονίζουν τὴν διαφοράν: «Νὰ δημιουργήσῃ νέας αξίας — ὁ λέων δὲν τὸ δύναται εἰσέτι⁵, νὰ καταστῇ ὅμως ἐλευθέρα διὰ νέας δημιουργίας — ἰδοὺ τί δύναται ἡ ἰσχὺς τοῦ λέοντος...» καὶ «νὰ κατακτήσῃ τὸ δικαίωμα νὰ δημιουργῇ νέας αξίας — ἰδοὺ ἡ τρομερωτέρᾳ κατάκτησις δι' ἐν πνεῦμα ὑπομονητικὸν καὶ ἐυλαβικόν»⁶. Καὶ πρὸς αὐτὸν ὅμως τὸν «δημιουργικόν» μηδενισμὸν ἀντιτίθεται ὁ ἀξιολογῶν ὑποκειμενισμὸς ὡς ἀναγνωρίζων μίαν ὑφισταμένην κατάστασιν εἰς τὴν ὁποίαν ἀπλῶς προσδίδει ὠρισμένην ἐρμηνείαν, ἐνῶ ὁ πρῶτος ἐμφανίζεται καθαρῶς προφητικὸς.

Αἱ διευκρινίσεις αὗται θὰ μᾶς ἐπιτρέψουν τώρα νὰ διαστείλωμεν, μετὴν σειρὰν μας, τόσον ὡς πρὸς τὸν παθητικὸν ὅσον καὶ ὡς πρὸς τὸν δημιουργικὸν μηδενισμὸν, ἀλλὰ καὶ τόσον ὡς πρὸς τὸν καθαρὸν ὑποκειμενισμὸν ὅσον καὶ πρὸς τὸν καθαρὸν αντικειμενισμὸν, τὴν ἀποψὴν τῆς θεωρουσᾶν τὰς αξίας ὡς προϊόντα μιᾶς διαδικασίας ἐξαντικειμενίσσεως τῆς συνειδήσεως. Πρὸς τὸν παθητικὸν καὶ μοιραιοκρατικὸν μηδενισμὸν, καθὼς καὶ πρὸς τὸν ὄντολογικὸν αντικειμενισμὸν, ἡ ὡς ἄνω ἀποψὴς διαστέλλεται ὡς ἐκ τοῦ ὅτι δέχεται μὲν τὴν ὑπαρξιν ἐνὸς συστήματος — ἢ μᾶλλον μιᾶς ἰσονομικῆς ἱεραρχίας — ἀξιῶν, ἀρνείται ὅμως νὰ δεχθῇ ὅτι αὗται ταυτίζονται πρὸς ὄντολογικῶς ὑπερβατικά ἀντικείμενα. Πρὸς τὸν ἐνεργητικὸν καὶ δημιουργικὸν πάλιν μηδενισμὸν, καθὼς καὶ πρὸς τὸν νοολογικὸν ὑποκειμενισμὸν, ἡ αὐτὴ ἀποψὴ διαστέλλεται ὡς ἐκ τοῦ ὅτι δὲν κρίνει μὲν ἀναγκαίαν τὴν ἀντικατάστασιν τῶν παραδεδεγμένων ἀξιῶν, ἀναγνωρίζει ὅμως ὅτι αὗται ἀποτελοῦν δημιουργήματα τῶν συνειδήσεων, μολονότι δὲν ἐμφανίζονται ὡς δημιουργήματα ἀτομικά, ἀλλ' ὡς δημιουργήματα διαμορφωθέντα διὰ τῆς οἰκουμικῆς συναιέσεως τῶν συνειδήσεων πρὸς ἀλλήλας, μὴ ἐπιδεχόμενα δὲ ἀνατροπὴν ἢ ἀναίρεσιν, ἀλλὰ μᾶλλον ὀλοκλήρωσιν, συμφώνως πρὸς τὴν πρὸς ὀλοκλήρωσίν των τείνουσαν πορείαν αὐτῶν τούτων τῶν συνειδήσεων. Ἰδοὺ διατί εἶναι δυνατὸν νὰ θεωρηθῇ ἀπαράδεκτος ἐξ ἐπόψεως καὶ ὄντολο-

3. Πβ. E. Moutsopoulos, Vers une actualisation de la valeur « homme », ἀνακ. ἐν τῇ VIIIῃ Rencontre Internationale de Culture Européenne τοῦ Institut Internat. d'Etudes Europ. « A. Rosmini », Bolzano 1966.

4. « Umwertung aller Werte ».

5. Ὑπογραμμίζομεν ἡμεῖς.

6. Τάδε ἔφη Ζαρατούστρας, κεφ. Αἱ τρεῖς μεταμορφώσεις.

γικής και υπαρξιακής πᾶσα απόπειρα πρὸς *ιδεοποίηση τῶν ἀξιών*. Ἐξ ἄλλου, ἄρνησις μιᾶς τοιαύτης ιδιοποιήσεως δὲν συνεπάγεται, ὡς εἶδομεν, ἄρνησιν αὐτῶν τούτων τῶν ἀξιών, ὅπως δὴποτε συνεπαγομένην, συμφώνως πρὸς τὰ λεχθέντα, ἄρνησιν τῆς συνειδησιακῆς πραγματικότητος τῆς ὁποίας αἱ ἀξίαι ἀποτελοῦν τὸ ἐντελέστερον κάτοπτρον.

§ 17. Μία τελευταία διευκρίνισις εἶναι ἐδῶ ἀπαραίτητος προκειμένου νὰ διαστείλωμεν τὴν ἡμετέραν θέσιν ἀπὸ τῆς θέσεως τοῦ ὑποκειμενισμοῦ. Εἶδομεν προηγουμένως ὅτι δὲν νοεῖται ἐξαντικειμένις οἰασθήποτε ἀξίας ἐπὶ ἐπιπέδου ἀποκλειστικῶς ὑποκειμενικοῦ. Εἶναι βεβαίως προφανὲς ὅτι, ἐπειδὴ πᾶσα ἐξαντικειμένις ἀξία εἶναι, κατ' οὐσίαν, ἐξαντικειμένις τῆς συνειδήσεως, τῆς τελευταίας ταύτης νοουμένης ὡς συνειδήσεως τῆς ὑπάρξεως, ἢ οἰαδὴποτε ἀξία ἀποτελεῖ καὶ τὸ κάτοπτρον τῆς ὑπάρξεως αὐτῆς, Ἐὰν ὅμως εὐρισκόμεθα ἐνώπιον ἀπειρίας αὐθαιρέτων ἐξαντικειμένισων μιᾶς ἐκάστης ἀτομικῆς ὑπάρξεως, εἶναι βέβαιοι ὅτι δὲν θὰ ἐβραδύναμεν νὰ εὐρεθῶμεν ἐνώπιον μιᾶς πολλαπλότητος ἀξιών ἀσχέτων, ἀλλὰ καὶ ἀντιφατικῶν καὶ ἀντιμαχομένων πρὸς ἀλλήλας. Ἐννοεῖται εὐκόλως ὅτι τοιαύτη πολλαπλότης, χαρακτηριζομένη ἀπὸ ἔλλειψιν συνοχῆς, θὰ ἔτινε πρὸς αὐτοδιάλυσιν καὶ αὐτοανάρρεσιν, δεδομένου ὅτι εἶναι ἀναντίρροτος ἡ τάσις πρὸς καθολικὴν καὶ οὐκουμενικὴν ἐπιβολὴν τῶν ἀξιών¹, ἐπιβολὴν σύμφωνον πρὸς τὴν τάσιν τῶν ἐπὶ μέρους ὑπάρξεων ὅπως ἐπιβελαιώσουν ἑαυτὰς οἰκουμενικῶς. Τοιαύτη ἄλλωστε αὐτοανάρρεσις θὰ συνεπήγετο καὶ τὴν αὐτοανάρρεσιν τῶν ἐξαντικειμενιζόμενων συνειδήσεων τῶν ὁποίων κάτοπτρα ὑπετέθησαν αἱ ἀξίαι. Συμβαίνει ὅμως αἱ ἀξίαι αὗται νὰ ἔχουν χαρακτηρὰ *συννομικόν*², ἥτοι, ἐν τελευταίᾳ ἀναλύσει, ἐκάστη ἐξ αὐτῶν νὰ καλῆ πάσας τὰς ἄλλας. Ἀνεξαρτήτως ὅμως τοῦ ὅτι, ὡς ἐκ τούτου, καθίσταται ἀναμφισβήτητον ὅτι ὑπάρχει συνεκτικότης καὶ συνοχὴ ὄχι μόνον μεταξὺ ἀξιών, ἀλλὰ καὶ μεταξὺ τῶν ἐν αὐταῖς κατοπτριζομένων συνειδήσεων³, θὰ πρέπη νὰ δεχθῆ τις κατ' ἀνάγκην, συμφώνως πρὸς τὴν ἀνωτέρω ἐκτεθέντα, ὅτι ἡ συννομικότης τῶν ἀξιών ἐξυπακούει τὴν συννομικότητα τῶν συνειδήσεων (τοῦτο ἐπὶ ἐπιπέδου καθαρῶς ἠθικοῦ).

Δύναται βεβαίως τις νὰ παρατηρήσῃ ἐνταῦθα ὅτι ὁ συννομικὸς χαρακτήρ τῶν ἀξιών ἀντίκειται πρὸς τὴν δυναμικότητά των, καθ' ὅσον συνεπά-

§ 17. 1. Πβ. κατωτ. § 36.

2. Κατὰ τὸν L. Lavelle, μν. ἔργ., τόμ. II, Paris, P.U.F., 1955, σσ. 15 κ. ἐξ., ὑφίσταται μία διαλεκτικὴ σχέση μεταξὺ ἀξιών, εἰς τρόπον ὅστε αὗται νὰ ἐμφανίζονται μὲν διάφοροι ὡς πρὸς ἀλλήλας, πλὴν νὰ χαρακτηρίζονται ὑπὸ ἐνότητος λαμβανούσης ἔκφρασιν ἐντὸς ἐνιαίου συστήματος. Πβ. ἐνθ' ἀν., σσ. 32 κ. ἐξ. Πβ. καὶ κατωτ. κεφ. Δ'.

3. Πβ. κατωτ., § 36.

γεται ποιάν τινα κλειστήν των συνάρθρωσιν. Κατά βάθος όμως ή συνάρθρωσις αΐτη, ἐάν πράγματι ὑπάρχη, ἐπιβάλλεται εἰς τὰς ἀξίας ὑπὸ τὼν συνειδήσεων ἀναζητουσῶν δομικόν τι πεπερασμένον ἐπὶ τοῦ ὁποίου νὰ στηρίζουν τὸν δυναμισμὸν των. Οὕτω ὁ δυναμισμὸς αὐτός, ἐπὶ ἀξιακοῦ ἐπιπέδου, ὑποτάσσεται εἰς τι πλαισιακόν, οὐχὶ βεβαίως αὐστηρῶς καθωρισμένον, περίγραμμα, προκειμένου, ἐμμέσως, ἔστω, νὰ ἐξασφαλισθῇ « ἀντικειμενικὸς » συμβιβασμὸς μεταξὺ συννομικότητος καὶ δυναμικότητος τῶν συνειδήσεων.

§ 18. Οὕτω ὅμως εὐρισκόμεθα αὐτομάτως ἐνώπιον μιᾶς νέας δυσκολίας. Πράγματι, εἶναι δυνατόν νὰ ὑποστηριχθῇ ὅτι ἐάν τις ἐκκινήσῃ ἐκ τοῦ ὅτι πᾶσα συνειδήσις εἶναι μία αὐθύπαρκτος πραγματικότης¹, τότε δὲν νοεῖται οἰαδήποτε ἀναγκαῖα σύνδεσις της πρὸς τὰς ἄλλας συνειδήσεις. Πλὴν τοιαύτη θεώρησις εἶναι καταφανῶς πεπλανημένη, ἀφ' ἐνὸς μὲν διότι αὐθύπαρκτος πραγματικότης δὲν εἶναι κατ' ἀνάγκην πραγματικότης στατικῶς ἐπιβεβαιουσα ἑαυτήν — κατὰ τοὺς θεολογήσαντας μετὰ τὸν Πλωτῖνον, καὶ αὐτὸ τὸ Ἐπίλυτον ἐξ ὑπεραφθονίας ἐκχέεται δημιουργικῶς² —, ἀφ' ἑτέρου δέ, διότι πᾶσα συνειδήσις ἐπιβεβαιοῦται μέσφ ὄλων τῶν ἄλλων τὰς ὁποίας, ὡς εἶδομεν, συναντᾷ ἐπὶ τοῦ ἐπιπέδου τῶν ἀξιῶν εἰς τὰς ὁποίας ἡ ἰδία ἔξαντικειμενίζεται. Οὕτω θὰ ἔδει νὰ θεωρήσωμεν ὑφισταμένην μίαν διαρκῆ διαλεκτικὴν παλίνδρομον κίνησιν μεταξὺ τῶν συνειδήσεων, συνειδητοποιουμένων δι' ἀντανακλάσεώς των ἐπὶ τοῦ δι' ἔξαντικειμενίσεως αὐτῶν δημιουργηθέντος ἀξιακοῦ κόσμου. Ἀκριβῶς δὲ ἡ δυναμικὴ αὐθυπαρξία τῶν συνειδήσεων, συνδυαζομένη πρὸς τὸν μεταξὺ αὐτῶν ὑπάρχοντα οἰκουμενικὸν δυναμικὸν δεσμόν, ἐξεικονίζεται ἐντὸς τῆς συννομικότητος τῶν ἀξιῶν, τῆς ὁποίας ἡ ἑξωτερικὴ ἐμφάνισις διαγράφεται ὡς ἱεραρχικὸν σύστημα³, παρὰ τὸ γεγονός ὅτι, ἀφοῦ, ὡς εἶδομεν, καθαρὰ ἀντικειμενικὴ ὑπόστασις τῶν ἀξιῶν ἀποκλείεται, θὰ ἔδει μᾶλλον νὰ ὁμιλῶμεν, ἂν ὄχι περὶ πολλαπλότητος ἀξιῶν⁴, τοῦλάχιστον περὶ πολλαπλότητος ἀξιολογήσεων⁵ εἰς τὰς ὁποίας ἡ συνειδήσις ἐπιβάλλει συνοχὴν ἀνταποκρινομένην πρὸς τὴν πρὸς τὰς

§ 18. 1. Ἐπὶ ὀλόκληρον τὴν ἀπέραντον σχετικὴν βιβλιογραφίαν περιοριζόμεθα νὰ ἀναφερθῶμεν ἐδῶ εἰς τὴν ἀπὸ πάσης ἀπόψεως ἐνδιαφέρουσαν μελέτην τοῦ Ν. Ο. Lossky, Value and existence, ἀγγλ. μετ. ὑπὸ S. Vinokoroff, London, Allen & Unwin, 1935, σσ. 25 κ. ἐξ.

2. Πβ. λχ. Fénelon, Traité de l'existence de Dieu, ἐν Œuvres spirituelles, ἔκδ. Παρισίων, Tenré, 1822, ἐν τόμ. IV.

3. Πβ. H. Rickert, Vom System der Werte, ἐν Logos, τ. IV, ἰδίᾳ σσ. 293 κ. ἐξ.

4. Πβ. E. Dupréel, Esquisse d'une philosophie des valeurs, Paris, Alcan, 1939, σσ. 100-103.

5. Πβ. R. Polin, La création des valeurs, σσ. 99 καὶ σημ. 1.

ἄλλας συνειδήσεις ὑπ' αὐτῆς εὐκταίαν δι' ἑαυτὴν δυναμικὴν συνεκτικότητα.

Ὑπὸ τὰς συνθήκας ταύτας, καὶ αὐτὸν ἀκόμη τὸν κόσμον τῶν πλατωνικῶν Ἰδεῶν, θεωρούμενον ὡς ὑπάρχοντα ἐξ ἀντικειμένου, ἡ συνειδήσις θὰ τεῖνῃ νὰ ἐξομοιώσῃ πρὸς τὸν κόσμον τῶν ἀξιών, ἄλλως βεβαίως δημιουργηθέντα, προκειμένου, γνωσιολογικῶς τοῦλάχιστον, νὰ ἐπιτύχῃ δι' ἐκείνου τὸν ἐμπλουτισμὸν καὶ τὴν ὑποστασιακὴν ἐνίσχυσιν τοῦ ἰδικοῦ τῆς δημιουργήματος. Οὕτω, τὴν τάσιν τῶν φιλοσόφων πρὸς ἰδεοποίησιν τῆς ἀξίας⁶ δυνάμεθα νὰ διαστείλωμεν ἀπὸ τῆς τάσεως τῶν συνειδήσεων πρὸς ἀξιοποίησιν τῆς Ἰδέας.

Ἐξ ὧσων προηγῶνται εἴμεθα ἐπὶ πλέον εἰς θέσιν νὰ ἐξηγήσωμεν διατι αἱ δύο διαδικασίαι, ἐκτὸς τῆς φαινομενικῆς τῶν ἀντιστικτικῆς παραλληλίας, οὐδεμίαν, φυσικῶ τῷ λόγῳ, ὁμοιότητα παρουσιάζουν. Πράγματι, λέγοντες ἰδεοποίησιν τῆς ἀξίας ἐννοοῦμεν τὸν ὑποστασιασμὸν ἐνὸς κατόπτρου τῆς συνειδήσεως, ἔνεκα μεθοδικῶν λόγων ὑπαγορευόντων τὴν ἐκ μέρους διαφόρων στοχαστῶν ἀναγωγὴν τοῦ ἐξαντικειμενισθέντος εἰς τὸ ὄντολογικῶς ἀντικειμενικόν, ὅπερ ἄτοπον· λέγοντες δὲ ἀξιοποίησιν τῆς Ἰδέας, τὸν ὑπ' αὐτῆς ταύτης τῆς συνειδήσεως ἐπιχειρούμενον, ἐπὶ στοχαστικῷ ἐπιπέδῳ, ἀποὑποστασιασμὸν ὄντοτήτων θεωρουμένων ἄλλωστε ὡς αὐθυπάρχων, προκειμένου ν' ἀποκρυσταλλωθῇ εἰς σύστημα ἱεραρχήσεως μᾶ συννομικότης. Ἐνῶ λοιπὸν εἰς τὴν πρώτην περιπτώσιν διαπιστοῦμεν ἀπλὴν ἀναγωγικὴν διαδικασίαν δι' ἧς, τελικῶς, μέσῳ τῆς εἰς τὸ ἀνακτὸν ἀναγνωρίσεως μιᾶς ἀντικειμενικότητος, ἐπιτυγχάνεται, παρὰ πρόθεσιν, ἄρνησις τῆς πραγματικότητος αὐτοῦ, εἰς τὴν δευτέραν περιπτώσιν διαπιστοῦμεν τάσιν ἐπιβολῆς μιᾶς τάξεως, θεωρουμένης ἀντικειμενικῆς, ἐπὶ τοῦ ἀνιεραρχήτου συνόλου ἐξαντικειμενισθειῶν ἐπὶ μέρους διαθέσεων τῆς συνειδησιακῆς προθετικότητος. Ὅτι ἐνδιαφέρει τὴν συνειδήσιν εἶναι συνεπῶς ὄχι νὰ ὑποστασιάσῃ ἑαυτὴν μέσῳ τοῦ ὑποστασιασμοῦ τῶν ἐξαντικειμενισθειῶν διαθέσεών της, ἀλλὰ νὰ ἐπιβάλλῃ ἐπ' αὐτῶν, συνεπῶς δὲ καὶ ἐφ' ἑαυτῆς, ὡς καὶ ἐπὶ τῶν σχέσεών της πρὸς τὰς ἄλλας συνειδήσεις, μίαν πέραν τοῦ ἀναγκαίου ἐννοιακὴν ἀκρίβειαν. Τὸ μόνον τὸ ὁποῖον θὰ ἠδύνατό τις ἐνδεχομένως νὰ ψέξῃ ἐν προκειμένῳ θὰ ἦτο ἡ ὑπερβολικότης τῆς τοιαύτης τάσεως τῆς συνειδήσεως, μὴ ἐμπιστευομένης εἰς τὸ αὐταρκες τῆς δημιουργικότητός της· ἀντιθέτως, προκειμένου περὶ « μεθόδου » στοχαστικῆς, ὡς ἡ αἰτουμένη τὴν ἰδεοποίησιν τῆς ἀξίας, ἦτις, ὡς μέθοδος φιλοσοφικῆ, θὰ ἔδει νὰ ἐμφανίζῃ αὐστηρὰν λογικὴν συνέπειαν, καὶ ἡ ὁποία ἀποδεικνύεται ὀδηγοῦσα εἰς ἄτοπον, θὰ ἔδει νὰ τονισθῇ ὅτι τοιαύτη « μέθοδος » αὐτοκαταλύεται, λόγῳ ἀκριβῶς τῶν μόλις ἐκτεθέντων ὄρων τῆς διαδικασίας τὴν ὁποίαν προϋποθέτει. Ἐξαντικειμενι-

6. Πβ. ἀνωτ., § 12.

σις τῆς συνειδήσεως δὲν σημαίνει, ἄλλωστε, καὶ ὑπερβατικοποίησιν αὐτῆς, καθ' ὅσον ἡ τελευταία αὐτὴ θὰ συνεπλήγετο κατάλυσιν τῆς ταυτότητος συνειδήσεως καὶ ὑπάρξεως τῆς ὁποίας, ὡς πολλάκις μέχρι τοῦδε ἔσχομεν τὴν εὐκαιρίαν νὰ τονίσωμεν, ἡ συνείδησις εἶναι συνειδήσις.

§ 19. Εἶδομεν ἀνωτέρω¹ ὅτι μία αξία, αἰσθητικὴ λ.χ., εὐκόλως εἶναι δυνατὸν νὰ προσλάβῃ μορφήν νοητικῆς κατηγορίας, μόλις, παύουσα νὰ ἐμφανίζεται ὡς τὸ πρὸς ὃ φέρομαι ὑπὸ τῆς συνειδήσεώς μου, ἀποβῆ κριτήριον διακριτικὸν διὰ ταύτην χωροῦσαν εἰς διερεύνησιν τῆς δραστηριότητος ἐαυτῆς. Τοῦτο βεβαίως δὲν νοεῖται μόνον προκειμένου περὶ αἰσθητικῶν ἀξιών — μολοντί εἰς τὸν τομέα αὐτὸν τὰ πράγματα καθίστανται περισσότερο ἐνδεικτικὰ ἢ ἀλλαχού —, ἀλλὰ δύναται νὰ ἀφορᾷ καὶ εἰς τὰς παντοίας ἄλλας ἀξίας ὅσας ἡ συστηματολογόσα ἀξιολογία εἶναι δυνατὸν ἐξαντλητικῶς ν' ἀπαριθμήσῃ καὶ νὰ καταγράψῃ². Παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι, ὡς ἐτονίσσαμεν³, ἡ κατηγοριοποίησις τῶν ἀξιών, ὑπὸ τοὺς ὄρους τούτους, ἀποτελεῖ ἐνέργειαν — ἢ καὶ κατάστασιν — δευτερογενῆ διὰ τὴν συνείδησιν, ἐν τούτοις δέον ν' ἀναγνωρισθῇ ὅτι, τηρουμένων τῶν ἀναλογιῶν, εἰς τὴν κατάστασιν αὐτὴν, προκύπτουσιν, τρόπον τινά, ἐκ τοῦ διαλεκτικοῦ συσχετισμοῦ τῆς συνειδήσεως πρὸς τὰ ἐξαντικειμενισθέντα ἐπὶ μέρους δυναμικὰ προθεσιακά της περιεχόμενα, ἐξεικονίζονται κάπως πληρέστερον τὰ τελευταία ταῦτα. Πράγματι, εὐθύς μετὰ τὴν ἐξαντικειμενίσειν των, τὰ ὡς ἄνω περιεχόμενα, θεωρούμενα, ὑπὸ αὐτῆς ταύτης τῆς συνειδήσεως, ἠέμωως καὶ ἀνεξαροτήτως πάσης πρὸς αὐτὰ φορᾷ ἐκεῖνης, ἀποβαίνουν ἂν ὄχι καθαρὰ ὡς ἐκ τῆς φύσεώς των, πάντως ἀποκεκαθαρμένα παντὸς ἐξωλόγου στοιχείου⁴. Αὐτὴ αὕτη ἡ διαδικασία τῆς κατηγοριοποίησεως τῆς ἀξίας⁵ ἀποβαίνει οὕτω μία νοητικὴ ἐνέργεια διὰ τῆς ὁποίας ἐπιζητεῖται ἕμμεσος ἀναγωγή « ἀντικειμενικῶν » πραγματικοτήτων εἰς νοητικά των ἀντίστοιχα, ἀναγωγή διανοίγουσα τὴν ὁδὸν πρὸς ἀξιοποίησιν τῆς Ἰδέας.

Ῥωμίλησαμεν μόλις περὶ ἐξωλόγων στοιχείων. Δὲν θὰ ἔπρεπε νὰ μὴ ἐπιμείνωμεν ἐπὶ τοῦ σημείου τούτου. Πολλοὶ σύγχρονοι συγγραφεῖς, μεταξὺ

§ 19. 1. Πβ. § 15.

2. Πβ. σχετικῶς κατωτ. § 31 κ.ἐξ.

3. Πβ. ἄνωτ., § 15.

4. Ὁ ὅρος ἀποκεκαθαρμένα ἐνταῦθα χρησιμοποιεῖται ὅπως καταχρηστικῶς, καθ' ὅσον, εἰς τὴν πραγματικότητα, οὕτω ἀποκαθαίρονται αἱ ἀξίαι μᾶλλον ἀποψιλοῦνται τοῦ ἀρχικοῦ των πλοῦτου, τόσον συ.δεδεμένου πρὸς τῆς συνειδήσεως τὸν ὅλον δυναμισμὸν, καθιστάμεναι ἀπλὰι σκιαὶ τῶν συνειδησιακῶν πραγματικότητων ποὺ ἀντιπροσωπεύουν δι' ἀντανακλάσεως, πρὸς τὰς ὁποίας ὁμοως δύνανται, ὑπὸ ἄλλο φυσικὰ πρῆγμα θεωρούμεναι, νὰ ἀντιστοιχοῦν κατὰ τρόπον ἐντελῆ (adæquatrum).

5. Πβ. ἄνωτ., § 15.

των όποιων ο Max Scheler δέν κατέχει τήν ήσσονα θέσιν⁶, επιμένουν επί τής απόψεως καθ' ήν αι αξία γενικώτερον, καταφανώς δέ ειδικώτερον αι ήθικαι και αισθητικαι τοιαύται, αποτελοϋν εξωλογικας ουσιας τας όποιας ή συνειδήσις είναι εις θέσιν να συλλάβη μέσφ τής ένορατικής της Ικανότητας εις τήν όποιαν αποδίδεται χαρακτήρ θυμικός. Διευκρινίζουν μάλιστα περαιτέρω ότι μία τοιαύτη θυμική ενόρασις δέν αποτελεί κατώτεραν μορφήν εκδηλώσεως του συνειδησιακού βίου, άλλ' ότι αντίθέτως αφορα εις αντικείμενα τα όποια μόνη εκείνη είναι εις θέσιν να συλλάβη, καθ' όσον ή διεξοδικώς μεροϋσα εις τήν σύλληψιν των αντικειμένων της διάνοια αδυνατεί να άχθη μέχρις εκείνων, λόγω ακριβώς του ιδιούτου των χαρακτηριστος⁷. Επί του προκειμένου επιβάλλονται όρισμένοι παρατηρήσεις: πρώτον, ως μάς έδόθη ήδη ή εύκαιρία να διαπιστώσωμεν, αι αξία παν άλλο ή απολύτως αντικειμενικά όντα δύναται να θεωρηθοϋν. Ο τοιούτος ύποστασιασμός των θα Ισοδυναμει προς ιδιοποίησιν των, όπερ θα συνεπήγετο ουθαίρετον αλλοίωσιν τής φύσεώς των. Δεύτερον, ανεγνωρίσαμεν εις τας αξιας όρισμένα εξώλογα γενικώς στοιχεΐα, δέν ανεγνωρίσαμεν όμως εις αυτάς και χαρακτήρα εξ ολοκλήρου εξωλογικόν. Τοϋτο θα ήτο αντίθετον προς τήν βασικήν ήμων θέσιν περι προελεύσεως των αξιων εκ τινος εξαντικειμενιστικής διαδικασίας. Η τοιαύτη διαδικασία δέν είναι φυσικά εξ ολοκλήρου διαδικασία λογική. Και μόνον όμως το γεγονός ότι αι αξία ύφιστανται εν συνεχεία κατηγοριοποίησιν, εκ παραλλήλου τόσον προς τήν υπ' αυτών ύφισταμένην Ιδεοποίησιν όσον και προς τήν υπό των Ιδεων ύφισταμένην αξιοποίησιν⁸, υποδηλοι ότι ο εξώλογος χαρακτήρ των είναι ίσως ο εμφανέστερος, όχι όμως καθ' ανάγκην και ο επικρατέστερος. Τρίτον, αξίζει να σημειωθη και πάλιν ότι ή συνειδήσις φέρεται προς τας αξιας τας όποιας ή Ιδια θέτει ως εκπροσωπούσας εαυτήν. Κατά ταϋτα, εξώλογον και θυμικόν χαρακτήρα δύναται να εμφανιση μόνον ή προς αυτάς φορα τής συνειδήσεως, αποτέλεσμα τής δυναμικής επιβεβαιώσεως τής προθετικότητας εκείνης, όχι όμως ή συνειδήσις τής φορας αυτής, ή όποια όφείλει τήν πληρότητά της εις τήν μεσολαβησιν των παντοίων αξιακων κατηγοριών⁹. Αλλά, επιμένουν ο Scheler και οι θυμοκρατικοι αξιολογοϋντες, εαν ο άνθρωπος είναι ή καθ' έξοχήν αξία, τότε ο πλη-

6. Πβ. Wesen und Formen der Sympathie, σσ. 35 κ.εξ.

7. Εις αναλόγους κατά των νοητικων διαδικασιων κριτικής, και επί παντοίων επιπέδων, έχουν προβη σχεδόν πάντες οι από του Spinoza και εντεύθεν δυναμοκρατικοι φιλόσοφοι. Η πληρестέρα πάντως εν προκειμένο κριτική φρονούμεν ότι όφείλεται εις τον Bergson. Πβ. Ε. Μουτσοπουλου, Η κριτική τής πλατων. φιλοσοφίας παρά Bergson, ενθ' άν.

8. Ο καθ' ήμας όρισμός τής διαδικασίας αυτής δίδεται άνωτέρω, § 18.

9. Πβ. τήν αντίστοιχον στάσιν του Kant. Πβ. Ε. Μουτσοπουλος, Forme et subjectivité, κεφ. II και III.

σίον αποτελεί δι' ἡμᾶς ἀξίαν σαφῶς ἀντικειμενικὴν πρὸς τὴν ὁλοίαν, ἐπὶ πλέον, φερόμεθα διὰ τινος συμπαιθείας θυμικῆς τονικότητος¹⁰.

Πρὸς τὴν τοιαύτην ἀποψιν θὰ εἶχε τις ν' ἀντιτείνῃ ὅτι ἤδη, διὰ τῆς συναφείας τῶν ὄρων ἄνθρωπος καὶ πλησίον ἐπιχειρεῖται σοφισματικὴ θεμελίωσις τῆς ἀποκλειστικῶς θυμοκρατικῆς θέσεως. Ἡ ἔννοια ἄνθρωπος ἀποδίδει μίαν ἀξίαν, ἡ δὲ ἔννοια πλησίον μίαν ἄλλην, ἴσως πλέον συγκεκριμένη τῆς πρώτης. Εἰς τὴν διὰ τῆς ἐννοίας ἄνθρωπος ἀποδιδομένην ἀξίαν ἡ συνείδησις βλέπει νὰ ἀντανακλάται τὸ ὄντολογικόν της καθεστῶς· εἰς τὴν διὰ τῆς ἐννοίας πλησίον τοιαύτην, τὸ ὑπαρξιακόν της καθεστῶς. Καὶ ὡς μὲν πρὸς τὴν πρώτην περίπτωσιν εἶναι τολμηρὸν νὰ δεχθῆ τις ὅτι ἡ συνείδησις ἀγνοεῖ τοὺς λόγους διὰ τοὺς ὁλοίους φέρεται πρὸς τὴν ἀνθρωπότητα ἐν γένει. Εἰς δὲ τὴν δευτέραν, εἶναι ἔτι τολμηροτέρον νὰ γίνῃ δεκτὸν ὅτι ἡ ἀγνοία της φορᾶς τῆς συνειδήσεως πρὸς τὸ Σὺ¹¹ δὲν καλύπτει ὑποσυνείδητον γνῶσιν τῶν λόγων τῆς πρὸς αὐτὸ θετικῆς ἢ ἀρνητικῆς διαθέσεως τῆς ὑπάρξεως. Τέλος δέ, θὰ ἠδύνατο νὰ παρατηρηθῆ ὅτι θυμοκρατικὴ συμπεριφορὰ ἀναφορικῶς πρὸς τὰς ἀξίας αἰτιολογεῖται μὲν, κατόπιν τῶν ἀνωτέρω διευκρινίσεων, δὲν δικαιολογεῖται ὅμως, καθ' ὅσον ὀδηγεῖ ἀπ' εὐθείας εἰς τὴν θεώρησιν μιᾶς συνειδήσεως πλανωμένης. Ἐπὶ πλέον, ἐάν, ὡς θέλουν ὁ Scheler καὶ οἱ ἀκολουθοῦντες μᾶλλον ἢ ἥτιον τὰς ἀπόψεις του, ἡ Ἡθικὴ δύναται νὰ θεμελιωθῆ ἐπὶ μιᾶς (ὑποκειμενικῆς, κατὰ βάθος) ἱεραρχίας ἀξιῶν, τότε γίνεται εὐκόλως ἀντιληπτὸν πόσον ἐπιρροετὴς εἰς ἀξιολογήσεις πεπλανημένας θὰ ἦτο τοιαύτη Ἡθικὴ, καὶ πόσον, εἰς τὴν πραγματικότητα, θὰ ἐθεμελιούτο ἐπὶ μιᾶς ἱεραρχίας πλανῶν. Ἡ κυριώτερα συνέπεια τῆς θέσεως τοῦ Scheler θὰ ἦτο ὅτι δι' αὐτῆς θὰ ἠνοιγετο ἡ ὁδὸς πρὸς τὸν ὑπόστασιασμόν, ὄχι μόνον ἀξιῶν, ἀλλὰ καὶ ψευδαξιῶν. Ἄλλ', ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει, ὄχι μόνον ἡ θέσις τῆς καθαρᾶς ἀντικειμενικότητος τῶν ἀξιῶν ἐγκαταλείπεται, ἀλλὰ καὶ ἡ θέσις τῆς καθαρᾶς αὐτῶν ὑποκειμενικότητος ἐνισχύεται. Ἡ ὅλη συνεπῶς ἀποψις τοῦ Scheler ὀδηγεῖ εἰς καταλυτικὰς τῆς συνοχῆς της ἀπορίας.

§ 20. Διὰ νὰ συνοψίσωμεν: αἱ ἀνωτέρω παρανοήσεις ὀφείλονται εἰς τὸ γεγονός ὅτι ὠρισμένα « ἀντικείμενα » ἢ « μεγέθη » εἰς τὰ ὁποῖα ἀναφέρεται ἡ συνείδησις, ἦτοι αἱ ἀξίαι, δὲν εἶναι μετρητὰ καθ' ἑαυτά, ἀλλὰ μόνον μέσῳ τῆς ἐντάσεως τῶν εἰς αὐτὰ ἀναφερομένων συγκεκριμένων συνειδησιακῶν καταστάσεων αἱ ὁποῖαι, μὲ τὴν σειρὰν των, εἶναι δημιουργήματα δευτερογενῆ μὲν ἐν σχέσει πρὸς τὰς εἰς αὐτὰ ἀναφέρονται ἀξίας, πρωτογενῆ ὅμως

10. Πβ. ἐνθ' ἄν.

11. Διὰ μίαν ἐιδικωτέραν περίπτωσιν, πβ. Ε. Μουτσοπούλου, Αἱ ἡδοναί, κεφ. Δ'. Πβ. κατωτ. § 34.

ἐφ' ὅσον ἤθελον ληφθῆ ἀναδρομικῶς, συμφώνως πρὸς ὅσα προηγήθησαν, ὡς ἐνέργειαι ἀφ' ἑαυτῶν δημιουργοῦσαι τὰς ἀξιακὰς τῶν προβολικὰς θεωρήσεις. Ἐὰν συμβαίη εἰς τὴν ἀξίαν ν' ἀποδίδεται σημασία κατ' ἐξοχὴν συνάδουσα πρὸς τὸν ἔλλογον χαρακτῆρα τῆς συνειδήσεως, τοῦτο συμβαίνει διότι, εἰς τὴν πραγματικότητα, ἡ συνείδησις εὐνοεῖ, χάριν τῆς ἐντελεστέρας τῆς λειτουργίας καί, συνεπῶς, ἐπιβεβαιώσεως, κατηγοριοποίησιν τῶν ἰδίων αὐτῆς διαρθρώσεων, κατ' ἀφαίρεσιν τοῦ λοιποῦ θεωρουμένων. Ὅσαύτως, τὰ δυναμικότερα ἀναπτύγματα ἐκδηλώσεως τῶν συνειδησιακῶν τάσεων μορφοποιῦνται εἰς δυναμικῶς ἐπιβλητέας ἀξίας. Ἡ διαδικασία τῆς ἐμφάνσεως τῶν ἀξιῶν ἐν γένει ἐνέχει σαφῶς διαλεκτικὸν χαρακτῆρα κατὰ τοῦτο τοῦλάχιστον, ὅτι, ἐνῶ δηλαδὴ, ἀφ' ἑνός, ἐπιχειρεῖται διαπλάτυσις τῆς δικαιοδοσίας αὐτῶν ἐπὶ πεδίου οἰκουμενικοῦ καὶ καθολικοῦ, ἀφ' ἑτέρου εἰς μίαν ἐκάστην ἐκ τῶν συνειδήσεων ἡ ἐπέκτασις αὕτη συνοδεύεται ὑπό τινος συσχετιστικῆς πρὸς αὐτήν, εἰς βάθος φερομένης, ἐντασιακῆς ὀλοκληρώσεως. Διὰ τῆς τοιαύτης πορείας ἐπιτυγχάνεται, χάρις καὶ εἰς ὠρισμένας εἰδικὰς συνθήκας, ἡ ἐπιβεβαίωσις αὐτῆς ταύτης τῆς συνειδήσεως ὄχι μόνον ἀπολύτως, ἀλλὰ καὶ ὡς πρὸς τὸν ἐντονώτερον καταφανῆ βασικὸν αὐτῆς χαρακτῆρα, ἦτοι τὴν προθετικότητα. Γενικῶς, ὅτι, ἐξαντικειμενίζεται δὲν εἶναι αἱ ἀξίαι¹, ἀλλ' αὐτὴ αὕτη ἡ προθετικότητα τῆς συνειδήσεως.

§ 20. 1. Ὁ R. Polin, *La création des valeurs*, σ. 279 κ.εξ., ὁμιλεῖ περὶ « ἀντικειμενικοποίησης » ἢ « ἐξαντικειμενισμού » (« objectification ») τὴν ὁποίαν θεωρεῖ ὡς συνώνυμον πρὸς μίαν « ὑπερβατικοποίησην » (αὐτόθι, σ. 231). Διαδικασίαν ἀνάλογον πρὸς τὴν διαδικασίαν ταύτην ὠνομάσαμεν ἰδεοποίησιν τῶν ἀξιῶν καί, ἀντιδιαστειλάντες αὐτὴν ἀπὸ τῆς διαδικασίας τῆς ἐξαντικειμενίσεως (objectivation. Objektivierung), ἐθεωρήσαμεν αὐτὴν ὀφειλομένην εἰς διαστρεβλωτικὸν τρόπον τινὰ ἐνεργείας τῆς συνειδήσεως. Πβ. ἄνωτ., § 11 καὶ σημ. 2.

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Ν Γ'

Ο ΔΥΝΑΜΙΣΜΟΣ ΤΩΝ ΑΞΙΩΝ

§ 21. Συμφώνως πρὸς τὸ ἐν τῇ *Εἰσαγωγῇ* διαγραφὰν πρόγραμμα τῆς ἡμετέρας ἐρευνῆς προσεπαθήσαμεν ὅπως προσδιορίσωμεν εἰς μὲν τὸ πρῶτον αὐτῆς τμήμα ἐννοιολογικῶς τὸν ὅρον *ἀξία*, ἐν συναφείᾳ καὶ πρὸς ἐν ἄλλαις ἡμῶν μελέταις ἐκτεθείας ἀπόψεις περὶ τοῦ συνειδησιακοῦ δυναμισμοῦ, καὶ πρὸς ὑπ' ἄλλων ἐρευνητῶν ἀναγνωρίζομένας αὐτῷ σημασίας, εἰς δὲ τὸ δευτέρον αὐτῆς τμήμα, τὰς προϋποθέσεις ὑπὸ τὰς ὁποίας δυνάμεθα νὰ ὀμιλῶμεν περὶ ἔξαντικειμένισως τῆς συνειδήσεως μέσφ τῶν ἀξιῶν. Εἰς τὸ παρὸν κεφάλαιον προτιθέμεθα νὰ ἐξετάσωμεν τὰς μεταξὺ δυναμισμοῦ τῶν ἀξιῶν καὶ προθετικότητος τῆς συνειδήσεως ὑπαρχούσας συναρτησιακὰς σχέσεις αἱ ὁποῖαι, ἄλλωστε, καὶ ὑποδεικνύουν μίαν λανθάνουσαν ἀναγωγιμότητα τῶν μὲν εἰς τὴν δέ, καὶ τὰνάπαλιν. Συγκεκριμένως θὰ διαιρέσωμεν τὴν ἔξεταστικὴν ἡμῶν ἀναφορὰν εἰς τρεῖς ἐπὶ μέρους ἐρευνητικὰς προσθαθείας προκειμένου νὰ περισφίζωμεν τὸν κλοιὸν πέριξ τριῶν ἐπὶ μέρους ἀπόψεων τοῦ ἐν γένει ἀξιακοῦ δυναμισμοῦ τὸν ὁποῖον θὰ διακρίνωμεν ἀντιστοιχῶς εἰς ὄντολογικόν, εἰς *κρισιακόν* καὶ εἰς *πρακτικόν*, ἀναλόγως τῶν τομέων τῆς συνειδησιακῆς δραστηριότητος τῶν συνιστῶντων ἰδιαίτερα πρίσματα μέσφ τῶν ὁποίων τὸ πρόβλημα τῶν ἀξιῶν δύναται ἐντελέστερον νὰ θεωρηθῆ καὶ νὰ ἐρμηνευθῆ, τοῦλάχιστον μέχρις ὄρισμένου σημείου.

Ὡς πρὸς τὸν ὄντολογικὸν δυναμισμὸν τῆς ἀξίας, ἀνάγκη νὰ σταματήσῃ τις ἐν πρώτοις ἐνώπιον δύο διαπιστώσεων. Ἡ μία ἐξ αὐτῶν ἔχει σχέσιν πρὸς τὸν μεταξὺ ἀξίας καὶ ὄντος διαπιστωθέντα σύνδεσμον. Πράγματι, ἐδέχθημεν ὅτι ἐὰν ἡ ἀξία δὲν εἶναι ὄν μὲ τὴν σημασίαν τὴν ὁποῖαν ὁ Πλάτων ἀποδίδει εἰς τὴν Ἰδέαν, ἐὰν δηλαδὴ ἡ ἀξία δὲν δύναται νὰ ληφθῆ ἐκ τῶν ἔξω ὡς οὐσία, ἐν τούτοις εἶναι ἐφικτὴ ἡ εἰς αὐτὴν ἀπόδοσις οὐσίας ἐκ τῶν ἔσω, ἐφ' ὅσον ὄχι μόνον ἐκείνη δύναται νὰ ταυτισθῆ πρὸς τὴν ἀνθρωπίνην ὑπαρξιν, ἀλλὰ καὶ ἡ τελευταία αὕτη ἐπιδέχεται τὸν χαρακτηρισμὸν τῆς ἀξίας καθ' ἑαυτήν, τῆς αὐταξίως¹. Λέγοντες δὲ οὐσίαν ἀποδιδομένην εἰς τὴν ἀξίαν ἐκ τῶν ἔσω, ἐννοοῦμεν ὅτι ἡ συνειδησις, συλλαμβάνουσα τὴν ὑπαρξιν τῆς ὁποίας εἶναι ἡ δυναμικὴ ἐπιβεβίωσις, δὲν ἔχει κἂν ἀνάγκην νὰ προβῆ ἐν προκειμένῳ εἰς προθεσιακὴν ἔξαντικειμένισιν ἑαυτῆς, ἐφ' ὅσον ἤδη, διὰ τοῦ ὧς ἄνω ταυτισμοῦ, ἡ ἔξαντικειμένισιν αὕτη ἔχει ἐπέλθει ἀφ' ἑαυτῆς.

§ 21. 1. Πβ. ἀνωτ. § 8, ἐνθα διεπιστώσαμεν ὅτι αὕτη αὕτη ἡ ὑπαρξις ἀποτελεῖ ἀγαθὸν μὲ τὴν σημασίαν τῆς αὐταξίας. Πβ. καὶ κατωτ., § 23 καὶ σημ. 3.

Κατά ταῦτα λοιπόν, καὶ ὑπὸ τὰς ὡς ἄνω προϋποθέσεις, καὶ δὴ ὑπὸ τὸν ὄρον κυρίως ἡ ἀξία νὰ ἀνάγεται, μέσῳ τῆς συνειδήσεως τῆς ὑπάρξεως, εἰς αὐτὴν ταύτην τὴν ὑπαρξιν, εἶναι φανερὸν ὅτι, ἐπὶ καθαρῶς ὑπαρξιακοῦ ἐπιπέδου, ἀξία καὶ ὃ ὄχι μόνον βασικῶς δὲν διαφέρουν, ἀλλ' ἀντιθέτως ἐπιβάλλεται ὅπως θεωρηθῶν ὡς παρουσιάζοντα ἐνότητα εἰς βάθος. Πάντοτε βεβαίως ἐνταῦθα ὁμιλοῦμεν ὄχι περὶ οἰασδήποτε ἀξίας, ἀλλὰ περὶ αὐτῆς ταύτης τῆς καθ' ἑξοχὴν ἀξίας, τῆς αὐταξίας, ἣτοι τῆς ἀξίας τῆς ὑπάρξεως. Ἐνῶ δηλαδὴ εἰς τὴν περίπτωσιν μιᾶς οἰασδήποτε ἀξίας ἔχομεν νὰ κάμωμεν πρὸς ἓν συνειδησιακὸν γεγονός ἐξαντικειμενισθῆν, εἰς τὴν περίπτωσιν τῆς ὡς ἄνω προσδιορισθείσης ὑπαρξιακῆς αὐταξίας, ὑπαρξίς, συνειδήσις τῆς ὑπάρξεως καὶ ἐξαντικειμένισις τῆς συνειδήσεως ταύτης καθὼς καὶ τῆς ὑπάρξεως καθ' ἑαυτὴν θεωρουμένης συμφύρονται ἐντὸς τοῦ πλαισίου τὸ ὁποῖον αἱ ἴδιαι συνιστοῦν. Τὸ πλαίσιον τοῦτο εἶναι περαιτέρω πεδίου ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἐξασκοῦνται παντοῖαι δυναμικαὶ ὥσεις συγκεκριμενοποιούμεναι εἰς σχέσεις λειτουργικὰς, ἐν τελευταίᾳ δ' ἀναλύσει ἐμφανίζεται αὐτὸ τοῦτο ὡς δυναμικὴ πολυσχιδῆς ὄθησις, ὡς συγκεκριμενοποίησις ἐνὸς δυναμικοῦ πρωταρχικοῦ συνεχοῦς². Ἡ φερομένη λοιπὸν πρὸς αὐτεπιβεβαίωσιν, διὰ τῆς συνειδητοποιήσεως ἑαυτῆς, ὑπαρξίς, πέραν πάσης παρουσίας τὴν ὁποῖαν ὁλωσδήποτε περιυποθέτει, συλλαμβάνεται ὡς οὐσία. Ἡ περίπτωσις συνεπὼς αὕτη εἶναι περίπτωσις ὀριακῆ ἐκφρεύγουσα μὲν ἐκ τοῦ κύκλου τῆς ἀξιολογικῆς περιπτωσιολογίας, καθ' ὅσον εἶναι, ἐπὶ πλέον, καθ' ἃ ἐπιβάλλεται, ἰδιαιτέρως, ἐφ' ὅσον αὕτη καὶ μόνη ἐπιτρέπει τὴν ἄνετον σύλληψιν τῆς ὑπάρξεως ὡς ἀξιακοῦ ἐνδεχομένου.

§ 22. Δύναται ὡσαύτως ἴσως νὰ ληφθῆ ὑπ' ὄψιν ὅτι ἡ ἄμεσος καὶ ἀκατάλυτος σχέσις μεταξὺ ὑπάρξεως καὶ οὐσίας δύναται νὰ διατυπωθῆ ὡς ἐξῆς: *ἡ ὑπαρξίς ἀποτελεῖ τὸ μέσον δι' οὗ ἡ οὐσία κατακτάται*. Ἡ ἀποψις αὕτη εἶναι διάχυτος ὄχι μόνον εἰς τὴν σαρκτικὴν ὄντολογίαν ἐν γένει¹, ὡς θὰ ἦτο φυσικὸν ἐκ πρώτης ὄψεως, ἀλλὰ καὶ εἰς αὐτὴν ταύτην τὴν « ὑπαρξιακὴν » οὐσιολογίαν ἐνὸς Lavelle λ.χ.², ἔνθα ἄλλωστε, εἰς τόνον πλέον

2. Essentialisme. Πβ. μν. ἐργ., σσ. 285 κ.ἐξ.

§ 22. 1. Πβ. J. - P. Sartre, *L'être et le néant*, Paris, Gallimard, 1943, σσ. 30 κ.ἐξ.

2. Δὲν εἶναι βεβαίως δυνατόν τὸ συνεχῆς αὐτὸ νὰ παραλληλισθῆ πρὸς τοῦ Jaspers τὸ Umgreifende, καθ' ὅσον τοῦτο ἐμφανίζεται ὡς εἶδος « πρωτοῦπάρξεως » ἐξ ἧς ἀπουσιάζει μία κατὰ πάντα ὠλοκληρωμένη, θὰ ἐλέγομεν, ὑπαρξιακὴ συνειδήσις. Πβ. F. Imle, Jaspers als Existenzphilosoph, ἐν *Philos. Jahrb.*, τ. 60, 1937, σσ. 78 - 93 καὶ 238 - 254, καὶ G. Knauss, *Gegenstand und Umgreifendes*, Basel, 1954, σσ. 23 κ.ἐξ.

συγκεκριμένον, ἡ οὐσία ἀποβαίνει γεγονός ἐνθυμίζον τὸ γεγονός τῆς αξίας, τρίτου ἐνταῦθα παράγοντος εἰς τὴν διαπίστωσιν τῆς διαρθρώσεως μιᾶς συναρτήσεως διαλεκτικῶν ὄντολογικῶν στοιχείων. Πράγματι, κατὰ τὰς ἐν λόγῳ ἀπόψεις, εὐρισκόμεθα ἐνώπιον περιπτώσεως μετέξεως τῆς ὑπάρξεως εἰς τὴν οὐσίαν διὰ μέσου τῆς αξίας χάρις εἰς τὴν ὁποίαν ἡ οὐσία ὀλίγον κατ' ὀλίγον οἰκοδομεῖται καὶ ὀλοκληροῦται. Μέσω τῆς συνειδήσεως τῆς ὑπάρξεως ἐπιτυγχάνεται ἀπλῶς μία ἄσπαστος σύλληψις τοῦ εἶναι, ὅχι ὅμως καὶ μία ὀρθωτικὴ ὀλοκλήρωσις τοῦ πλέον - εἶναι, ἡ ὁποία μόνον χάρις εἰς τὴν διείσδυσιν τῆς συνειδήσεως εἰς τὸν κόσμον τῆς ὄντολογικῆς δημιουργίας εἶναι ἐφικτή. Ἐχομεν καὶ παλαιότερον ἐπιμείνει³ ἐπὶ τῆς ἐπὶ καθαρῶς ὄντολογικοῦ ἐπιπέδου ὀλοκλήρωσεως τοῦ ὄντος, διὰ τῆς πραγματοποιήσεως ὀλονὲν περισσότερων ἐκ τῶν ὡς ἐνδεχομένων δεδομένων εἰς αὐτὸ δυνατοτήτων. Παρωμοιάσαμεν μάλιστα, αὐτὴν τὴν ὀλοκληρωτικὴν διαδικασίαν πρὸς μίαν, ἐπὶ ὄντολογικοῦ πάντοτε ἐπιπέδου, ἐλευθέραν καταπίεσιν τοῦ πλάτους τοῦ ὄντος ἐξισοροποῦσαν μίαν προϋοῦσαν ἐντατικοποίησιν τοῦ βάθους αὐτοῦ. Ἐχωρήσαμεν μάλιστα ἔτι περαιτέρω διαπιστοῦντες ὅτι εἴμεθα ὀλονὲν ὀλιγώτερον δυνατικαὶ ὀντότητες, ὀλονὲν δὲ περισσότερον ἢ ἴδια ἡμῶν πραγματοποιηθεῖσα ὀντότης πρᾶγμα ὅπερ, ἀντιστρόφως, προϋποθέτει ὅτι ὀλονὲν περισσότεραι δυνατικαὶ ἀπόψεις τῆς ὀντότητος ἡμῶν καθίστανται τελεσιδικῶς ἀπραγματοποίητοι, θὰ ἠδυνάμεθα δὲ νὰ προσθέσωμεν ὅτι, ἐκ παραλλήλου, ὁ οἰσοδῆποτε ὑλικὸς ἀριθμὸς δυνατῶν ἐνδεχομένων κατὰ τὴν ὀλοκλήρωσιν ἡμῶν δὲν μειοῦται, ὡς ἐκ τούτου, ὢν ἄπειρος. Βεβαίως, ὅποτεδήποτε ἐκλέγομεν μίαν δεδομένην συμπεριφορὰν, στρατευόμεθα, τρόπον τινά, δεσμενόμενοι ὡς πρὸς τὴν ἐπομένην ἐκλογὴν μας. Ἐκτὸς ὅμως τῆς περιπτώσεως τῆς πλάνης, εἰς τὴν ὁποίαν δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ ὑπεισέλθωμεν καὶ ἐνταῦθα⁴, περιπτώσεως καθ' ἣν ἀρκεῖ νὰ δεχθῶμεν τὸ πεπλανημένον μιᾶς προτέρως ἡμῶν ἐνεργείας, διὰ ν' ἀποδεσμευθῶμεν πάραυτα πάσης δουλείας τὴν ὁποίαν ἔχομεν τυχόν ἐπιβάλλει εἰς ἡμᾶς αὐτούς, εἴμεθα εἰς θέσιν νὰ παρωμοιάσωμεν ἐκάστην ὀλοκληρουμένην ὀντότητα πρὸς περιπατητὴν ἀκολουθοῦντα μὲν γενικῶς μίαν ὠρισμένην κατεύθυνσιν, ἐλεύθερον ὅμως ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν νὰ μεταβάλλῃ πορείαν, μολονότι εἰς ἓν πρῶτον στάδιον, ἡ ἐν λόγῳ μεταβολὴ θὰ πρέπη νὰ λάβῃ χώραν ἐντὸς τομέος μᾶλλον ἢ ἥττον δεδομένου.

Ἐὰν λοιπὸν προορισμὸς μου, γινόμενος ἀβιάστως δεκτὸς παρ' ἐμοῦ, εἶναι νὰ χωρήσω εἰς τὴν πραγματοποίησιν ἐκ τῶν δυνάμει ὑπαρχουσῶν εἰς τὸ ὑπαρξιακόν μου συνεχῆς ἰδιοτήτων, ἐκείνων αἱ ὁποῖαι θὰ συντελέσουν εἰς τὴν δι' ὀρθώσεως ὀλοκλήρωσιν τῆς ὀντότητός μου, τοῦτο δὲν ἀποκλείει —

3. Πβ. Τὸ ὀλοκληρωμένον ὄν, ἐνθ' ἄν.

4. Πβ. Νόησις καὶ πλάνη, Ἀθήναι, 1961, σσ. 97 - 103.

ἀκριβῶς δὲ ἐνταῦθα θὰ ἦτο ἐνδεδειγμένον νὰ προστεθοῦν ὀλίγα τινὰ εἰς ὅσα ἔχομεν ἤδη δημοσιεύσει συνοπτικῶς ἐπὶ τοῦ θέματος⁵ — ἡ ὀλοκλήρωσις αὕτη νὰ γίνεται δι' ἀναγωγῆς τῆς ὑπάρξεως εἰς τὴν οὐσίαν ὄχι ἀμέσως, ἀλλὰ ἐμμέσως. ἦτοι μέσῳ τῆς ἀξίας, τῶν ἀξιῶν δηλονότι ἢ τῆς κατ' ἐξοχὴν ἀξίας, τῆς ὑπαρξιακῆς ἢ καὶ ὄντικῆς αὐταξίας. Ἐὰν ἐξ ἄλλου γίνῃ δεκτὸν ὅτι πᾶσα ὄντοτης, ὑπὸ τὴν ὑπαρξιακὴν τῆς ὄψιν θεωρουμένη, φέρει ἐν ἑαυτῇ, δίκην καταβολῶν, ἀπείρους δυνατότητας ὑποκειμένας εἰς πραγματοποίησιν τοιαύτην ὥστε νὰ συμπαρασύρουν μεθ' ἑαυτῶν τὴν πραγματοποίησιν αὐτῆς ταύτης τῆς οὐσίας, τότε θὰ πρέπη ἐπίσης νὰ γίνῃ δεκτὸν ὅτι αἱ δυνατότητες αὗται δὲν συλλαμβάνονται ἄλλως ὑπὸ τῆς συνειδήσεως εἰμὴ ὡς ἐνύπαρκτοι ὡς πρὸς ταύτην, πλὴν ἐξαντικειμενιζόμεναι ὑπ' αὐτῆς, ἀξία. Οὕτω, λέγων ὅτι φέρομαι ἐνσυνειδήτως, ἀβιάστως καὶ ἐλευθέρως πρὸς ἐπίτευξιν μιᾶς — ἐπὶ πλεόν — καταστάσεως διὰ τῆς ὁποίας θέλω χωρῆσαι ἔτι περισσότερον πρὸς ὀλοκλήρωσιν ἑαυτοῦ, οὐδὲν ἕτερον ἐννοῶ πλὴν τοῦ ὅτι ἔχω ἤδη ἐκλέξει, μεταξὺ πλειόνων ἐνδεχομένων προσφερομένων πρὸς τοῦτο, ἐν συγκεκριμένον ὄπερ ἡ συνειδήσίς μου προβάλλει ὡς ἀντικειμενικόν τι ἀναμένον κατάκτησιν καὶ κάρπωσιν ὑπ' ἐμοῦ, ἐνῶ, ὡς ἐξ ὧν προηγοῦνται προκύπτει, τοῦτο ἀποτελεῖ μέρος τοῦ πλούτου τοῦ συνιστῶντος τὴν δυνάμει ὑφισταμένην ὀλοκληρωμένην μου ὄντοτητα, ἦτοι τὴν οὐσίαν μου ἣς τὴν κατάκτησιν καλοῦμαι ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν νὰ ἐπιτελέσω. Ἀκριβῶς δ' ἡ πρὸς τὴν τοιαύτην κατάκτησιν ἐστραμμένη φορὰ τῆς συνειδήσεώς μου ἀποτελεῖ μίαν συγκεκριμένην ἐκδήλωσιν τῆς προθετικότητος αὐτῆς, προθετικότητος ἡ ὁποία θὰ ἀπεδεικνύετο τυφλῇ ὄψις, ἐὰν δὲν ἀναφέρετο εἰς ἐν τοῦλάχιστον ἐκίστετε συγκεκριμένον ἀντικείμενον, ἐξαντικειμενισμένην δηλονότι, ἐνύπαρκτον εἰς τὴν συνειδήσιν μου, δυνατότητα, εἰς τὴν ὁποίαν ἀποδίδω τὴν ὀνομασίαν *ἀξία*⁶.

§ 23. Ἡ δευτέρα διαπίστωσις εἰς τὴν ὁποίαν θὰ σταματήσωμεν ὑποβάλλεται ἡμῖν παρὰ τοῦ Max Weber ὅστις ἀφήνει νὰ διαφανῇ¹ ὅτι εἰς τὴν ἔννοιαν ἀξία τείνει ν' ἀποδώσῃ σημασίαν ἀνάλογον πρὸς τὴν τῆς ἐννοίας :

5. Πβ. τὸ ὀλοκληρωμένον ὄν, ἐνθ' ἄν.

6. Πβ. κατωτ., § 24 καὶ σημ. 7.

§ 23. 1. Πβ. Max Weber, *Wissenschaft als Beruf, Politik als Beruf*, γαλλ. μετ. ὑπὸ J. Freud, εἰσαγ. ὑπὸ R. Aron, *Le savant et le politique*, Paris, Plon 1959. Πβ. M. Weinreich, *M. Weber l'homme et le savant, Etude sur ses idées directrices*, Paris, Les Presses Modernes, 1938. Πβ. καὶ R. Aron, *Les dimensions de la conscience historique*, Paris, Plon, 1961, σ. 9. Πβ. ἄνωτ., § 9 καὶ σημ. 3, ἐνθα δὲν ἐξετάθην ἐπὶ τοῦ θέματος, προκειμένου ν' ἀσχοληθῶμεν ἐκτενέστερόν πως μὲ αὐτὸ ἐνταῦθα.

κέντρον ενδιαφέροντος. Ἡ συναρτησιακή σύλληψις τοῦ ρόλου ἑνὸς τοιούτου κέντρου εἶναι ἐνταῦθα πλέον ἢ ἐμφανής. Μὲ ἄλλους λόγους, διὰ τοῦ ὅρου. κέντρον ενδιαφέροντος οὐδὲν ἄλλο δυνάμεθα νὰ ἐννοήσωμεν ἢ κέντρον ἔλξεως διὰ τὴν συνειδησιν, τοποθετούμενον ὁμως ὄχι ἀναγκαστικῶς ἐκτὸς αὐτῆς, ἀλλὰ μᾶλλον ἐντὸς τοῦ πλαισίου τὸ ὁποῖον αὕτη συνιστᾷ, ὡς διεπιστώσαμεν ἀνωτέρω, ἐντὸς δηλαδὴ τοῦ λειτουργικοῦ συνεχοῦς τοῦ καθορίζοντος τὰ ὅρια ἐντὸς τῶν ὁποίων κινεῖται ἡ συνείδησις, καὶ τὰ ὁποῖα ἀποτελοῦν αὐτὰ ταῦτα τὰ ὅρια τῆς ἰδίας. Διὰ νὰ εἴμεθα πλέον σαφεῖς, ἔχομεν ἐνταῦθα ν' ἀντιμετωπίσωμεν δύο διαφορητικά θέματα ὅπωςδῆποτε βεβαίως συνδεόμενα πρὸς ἄλληλα. Ἐν πρώτοις, ὑπάρχει τὸ θέμα τῆς διακριβώσεως τῆς φύσεως καὶ τῆς ἐκτάσεως τῶν πλαισίων τῆς ἐν προκειμένῳ συνειδησιακῆς δραστηριότητος, κατὰ δεύτερον δὲ λόγον, τὸ θέμα τῆς φύσεως αὐτῆς τῆς ἰδίας δραστηριότητος, ὡς αὕτη προθεσιακῶς ἐκδηλοῦται. Καὶ ὡς πρὸς μὲν τὸ πρῶτον θέμα παρατηρητέον ὅτι ἡ συνειδησιακὴ δραστηριότης δὲν λαμβάνει χώραν εἰς τὸ ἐσωτερικὸν ἑνὸς ξένου πρὸς αὐτὴν πλαισίου τὸ ὁποῖον θὰ ἐκαλοῦμεν ὑπαρξιν, ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ συνείδησις, μὴ οὔσα μόνον συνείδησις καθ' ἑαυτήν, εἶναι καὶ συνείδησις τῆς ὑπάρξεως, εἶναι αὕτη αὕτη πλαίσιον τῆς δραστηριότητος ἑαυτῆς. Ἐπὶ πλέον, ἡ συνείδησις, ὡς συνείδησις τῆς ὑπάρξεως, εὐκόλως διαχέεται εἰς τὸν περιβάλλοντα τὴν ὑπαρξιν χωρὸν τὸν ὁποῖον οἰκειοποιεῖται χάριν ἐκείνης², προκειμένου νὰ τὸν ἀφομοίωσιν πρὸς αὐτὴν δι' ἐπιβολῆς αὐτῆς ἐπ' αὐτοῦ. Οὕτω, καὶ ἂν εἰσέτι, φαινομενικῶς, τὰ ὅρια τῆς συνειδησιακῆς δραστηριότητος, ὡς ὑπαρξιακῆς ἐνεργείας λαμβανομένης, εὐρίσκονται πέραν τῆς « τοπικῶς » καὶ χωρικῶς πεπερασμένης παρουσίας τῆς ὑπάρξεως, δὲν δικαιούμεθα νὰ τὰ θεωρήσωμεν ὡς ἐξωτερικὰ καὶ ὡς ἀντικειμενικὰ ἐν σχέσει πρὸς αὐτήν, καθ' ὅσον ἡ οἰκειοποίησις τοῦ ὡς ἄνω χώρου ἰσοδυναμεῖ πράγματι πρὸς ἰδιοποίησιν καὶ πρὸς ἀφομοίωσιν αὐτοῦ ὑπ' ἐκείνης. Συνεπῶς, λέγοντες ὅρια ἐντὸς τῶν ὁποίων εἶναι δυνατὸν νὰ διαπιστωθῇ δραστηριότης τῆς συνειδήσεως δὲν ἐννοοῦμεν εἰμὴ τὰ ὅρια τῆς συνειδησιακῆς δυναμικότητος, εἰς τρόπον ὥστε τὸ ἐν ἀρχῇ ὡς ἀντικειμενικὸν συλλαμβανόμενον πλαίσιον τῆς δραστηριότητος ταύτης ν' ἀποδεικνύεται προέκτασις ἐκείνης, δι' ἐξαντικειμενίσεως³. Ὡς πρὸς τὸ δεύτερον ἀνωτέρω διαγραφὲν θέμα, παρατηρητέον ὅτι ἡ περὶ ἧς ὁ λόγος φύσις τῆς συνειδησιακῆς δραστηριότητος, ἔνεκα ἀκριβῶς τῆς δυναμικότητος τὴν ὁποῖαν πολλαχῶς ἔχομεν ἀναγνωρίσει εἰς αὐτήν, δὲν νοεῖται ἄλλως ἢ ὡς συνάρτησις ἐπικαιροποιητικῶν τῆς ὑπάρξεως διαθέσεων⁴ ἀποβλεπουσῶν ὄχι μόνον

2. Πβ. Ἡ δυναμικὴ τοῦ χώρου καὶ ἡ νεωτέρα ποίησις, ἐνθ' ἄν.

3. Πβ. ἄνωτ., § 20 καὶ σημ. 1. Διὰ τῆς παρακαμπτηρίου ταύτης ὁδοῦ συναντῶμεν τὴν ἀνωτέρω διαπιστωθεῖσαν ἐκ τῶν ἔσω ἀπόδοσιν σημασίας εἰς μίαν ἀξίαν ἐκ μέρους τῆς συνειδήσεως. Πβ. καὶ ἄνωτ., § 21 καὶ σημ. 1.

4. Πβ. Χρονικαὶ καὶ « καιρικαὶ » κατηγορίαι, ἐνθ' ἄν. Πβ. Langage et caté-

εις τὴν διατήρησιν, ἀλλὰ καὶ εἰς αὐτὴν ταύτην τὴν, δι' ἐντατικῆς βίωσης τῶν οἰωνδήποτε — καὶ δὴ μιᾶς ἐκάστοτε — ὑπαρξιακῶν δυνατοτήτων⁵, ὑπερβασιῶν τοῦ ὄντολογικοῦ καθεστῶτος τῆς ἀνθρωπίνης παρουσίας, εἰς τὴν ἐπιτευξιν δηλονότι ἐνὸς πλέον - εἶναι⁶ ὑπερβαίνοντος, ὅχι ὅμως καὶ καταλύοντος, τὸ ἀπλῶς - εἶναι.

§ 24. Μετὰ τὰς προηγηθείσας διευκρινίσεις εἵμεθα πλέον εἰς θέσιν νὰ ἐρημνεύσωμεν, μετὰ μείζονος ἴσως εὐχερείας, τὴν ὡς ἄνω ἐκτεθεῖσαν ἄποψιν τοῦ Max Weber τὴν παραβάλλουσαν τὸν ὅρον ἀξία πρὸς τὸν ὅρον κέντρον ἐνδιαφέροντος, ἐν συσχετισμῶ καὶ πρὸς τὴν ἔννοιαν τῆς συνειδησιακῆς προθετικότητος. Δὲν εἶναι ἄσκοπον νὰ ἐπαναλάβωμεν, ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ ταύτῃ, ὅσα καὶ ἀνωτέρω¹ καὶ ἀλλαχοῦ ἔχομεν σημειώσει ἀναφορικῶς πρὸς τὴν προθετικότητα ταύτην. Οὕτω, τὴν ἐν λόγῳ ἔννοιαν δὲν λαμβάνομεν ὑπὸ τὴν σχολαστικὴν καὶ φαινομενολογικὴν τῆς ἀποκλειστικῶς σημασίαν, ἀλλ' ὑπὸ τὴν σημασίαν τῆς πρὸς ὠρισμένην ἐκάστοτε κατευθύνουσιν φορᾶς τῆς συνειδήσεως — συνεπῶς, καὶ τῆς ὑπάρξεως. Κατὰ τὸ τοῦτο ἄλλωστε ἡ ἡμετέρα ἄποψις διαφέρει τῶν περισσοτέρων ἀκραιφνῶς δυναμοκρατικῶν θεωριῶν, ὅτι εἰς τὸν δυναμισμὸν τῆς ὑπάρξεως δὲν ἀναγνωρίζει τυφλὴν καὶ ἄσκοπον³ ἢ πάλιν σκόπιμον μὲν, ἔστω καὶ ἀπὸ ἀπόψεως τελοκρατικῆς ἢ νεο-τελοκρατικῆς⁴, πλὴν ἀτελῶς συνειδητῆς εἰ μὴ ἐνορατικῶς⁵, ὧθησιν, ἀλλὰ μίαν εἰς ὑπερχειλίσιν τῆς ζωτικότητος τῆς ὑπάρξεως ὀφειλομένην διαγραφὴν μιᾶς κατευθυντηρίου προοπτικῆς ἐχούσης τὸ τέρμα αὐτῆς εἰς μίαν ἐξαντικειμενισθεῖσαν ἀξίαν, εἰς τρόπον ὥστε, καὶ πρὸς τὴν τελευταίαν αὐτὴν φερομένη, ἡ συνείδησις νὰ φέρεται, εἰς τὴν πραγματικότητα, πρὸς αὐτὴν ταύτην τὴν ἐν ἐκείνῃ κατοπριζομένην ὑπαρξιν, δημιουργουμένης, ὑπὸ τὰς προϋποθέ-

---

gories spatiales, ἐν Actes du XIIIe Congrès des Sociétés de Philos. de langue française, Le langage, Neuchâtel, La Baconnière 1966, (σουλ. Langages), σσ. 78 - 81.

5. Πβ. Αἰ ἡδοναί, κεφ. Δ'.

6. Πβ. διὰ πλείονα, αὐτόθι, κεφ. Α'. Πβ. Γνωσιολογικὴ θεώρησις τῆς ὑποστασιακῆς θεμελιώσεως τοῦ ὄντος, περιόδ. Παρνασσός, 1961, σσ. 535 - 547, καὶ Τὸ ὄλοκληρωμένον ὄν, ἐνθ' ἄν., σσ. 98 κ. ἐξ.

§ 24. 1. Πβ. ἀνωτ. § 11 κ. ἐξ.

2. Πβ. Ἡ δυναμικὴ τοῦ χώρου..., ἐνθ' ἄν., σσ. 310 - 312.

3. Πβ. Ἡ διαλεκτικὴ τῆς βουλήσεως... καὶ τὸ σύστημα τοῦ Schopenhauer, Ἀθήναι, 1958, κεφ. Β'.

4. Πβ. λ.χ. τὰς θεωρήσεις ἐνὸς R. Ruyet, Philosophie de la valeur, Paris, A. Colin, 1952, σσ. 39 κ. ἐξ., καὶ Τοῦ αὐτοῦ, Néofinalisme, Esquisse d'une philosophie de la structure, Paris, Alcan, 1930, σσ. 153 κ. ἐξ.

5. Πβ. Ἡ κριτικὴ τῆς πλατωνικῆς φιλοσοφίας παρὰ Bergson, ἐνθ' ἄν.

σεις αυτές, μιᾶς ἐξισορροπητικῆς, δι' ἀντανακλάσεως ἐπιτυγχανομένης, κυκλωματικῆς ἐπιβεβαιώσεως τῆς ὑπάρξεως.

Διὰ τῶν προηγουμένων διευκρινίσεων καθίσταται προφανὲς ὅτι τὴν ὑπὸ τοῦ Max Weber προτεινομένην ἐρμηνείαν τῆς ἀξίας ὡς κέντρου ἐνδιαφέροντος διὰ τὴν συνείδησιν δυνάμεθα, μεθ' ὠρισμένων, βεβαίως ἐπιφυλάξεων τὰς ὁποίας ἤδη ἐξεθέσαμεν, νὰ υἱοθετήσωμεν ἐν προκειμένῳ, προσαρμόζοντες αὐτὴν πρὸς τὰς σχετικὰς περὶ τοῦ ὅλου τῆς συνειδήσεως κατὰ τὴν ἐν γένει διαδικασίαν τῆς ἐπιβεβαιώσεως τῆς ὑπάρξεως ἀπόψεις ἡμῶν. Οὕτω ἡ ἰδιότης τοῦ κέντρου ἐνδιαφέροντος, ἀποδομένη εἰς τὴν ἔννοιαν τῆς ἀξίας, προσδίδει εἰς τὴν τελευταίαν αὐτὴν τὸ ἀπαιτούμενον ὄντολογικὸν βᾶθος προκειμένου νὰ διευκολυνθῆ, ὡς νομίζομεν ἀπαραίτητον, ἡ σύνδεσις τῆς πρὸς τὴν συνείδησιν τῆς ὑπάρξεως, πέραν δὲ ταύτης, πρὸς αὐτὴν ταύτην τὴν ὑπαρξίν τῆς ὁποίας καὶ ὑπογραμμίζει ἐν ταυτῷ τὴν δυναμικότητα. Ἐπὶ πλέον, κατὰ φυσικὴν ἀκολουθίαν, ἡ δυναμικότης τῆς συνειδήσεως εὐχερῶς, ὡς ἐκ τοῦ γεγονότος τούτου, δύναται νὰ ἐπεκταθῆ καὶ ἐπ' αὐτῆς ταύτης τῆς ἀξίας εἰς τρόπον ὥστε, λέγοντες ἀξίαν ἀπλῶς, νὰ ἐννοῶμεν, ἄνευ προορισμοῦ τινός, ἀξίαν δυναμικὴν ὀφείλουσαν τὸν ἴδιον αὐτῆς δυναμισμόν εἰς τὸν ὄντολογικὸν δυναμισμόν τῆς ὑπάρξεως τῆς ὁποίας κάτοπτρον ἀποβαίνει. Τέλος, εἶναι τοῦ λοιποῦ εὐχερὲς νὰ συνδέσωμεν τὴν ἀξίαν, δυναμικῶς ἐκδηλουμένην τόσον ἐπὶ ὑπαρξιακοῦ, γενικῶς, ὅσον καὶ ἐπὶ καθαρῶς συνειδησιακοῦ ἐπιπέδου πρὸς τὸ (ἐξαντικειμενισθὲν) « καιρικὸν »⁶ σημεῖον τῆς ἐκάστοτε συνειδησιακῆς προθεσιακῆς πορείας⁷, διὰ τινος συσχετισμοῦ πρὸς ἀκουστικὸν φαινόμενον παρουσιάζον ἐξαιρετικὸν ἐνδιαφέρον λόγῳ τοῦ παραλληλισμοῦ τὸν ὁποῖον ὑποτίθεται ὅτι ἐπιδέχεται πρὸς τὸ φαινόμενον τῆς φορᾶς τῆς συνειδήσεως πρὸς συγκεκριμένα αὐτῆς ἀντικείμενα. Πρόκειται περὶ τοῦ φαινομένου τῆς ἐπιδράσεως τῆς κινήσεως ἐπὶ τῆς συχνότητος τοῦ ἤχου, πλέον γνωστοῦ ὡς ἀρχῆς τοῦ Doppler ἢ, ἄλλως, ὡς φαινομένου Doppler - Fizeau, τὸν ὁποῖον, δίκην ἐξεικονιστικοῦ παραδείγματος, δυνάμεθα νὰ λάβωμεν ὑπ' ὄψιν χάριν πληρεστέρας κατανοήσεως καὶ ἐρμηνείας τῆς ὅλης καιρικῆς δραστηριότητος τῆς συνειδήσεως.

Ὡς ἔχομεν δεῖξει, ἡ ὡς ἄνω καιρικὴ δραστηριότης, ἐκδήλωσις τῆς δυναμικότητος καὶ τῆς προθετικότητος τῆς συνειδήσεως, ἐν γένει, συνίσταται κυρίως εἰς τὴν ἐπισήμανσιν χρονικῶν καὶ χωρικῶν σημείων προσδιοριζόντων μίαν προθεσιακὴν ἀσυνέχειαν ἐπὶ τῇ βάσει ὠρισμένων κατηγοριῶν⁸

6. Πβ. Χρονικαὶ καὶ « καιρικαὶ » κατηγ., ἐνθ' ἄν. Πβ. Langage et catégories spatiales, ἐνθ' ἄν.

7. Πβ. ἄνωτ. § 22 καὶ σημ. 6,

8. Αἱ κυριώτεραι τούτων εἶναι, ἐπὶ χρονικοῦ μὲν βᾶθους, αἱ τοῦ οὐῖω καὶ τοῦ οὐκέτι, ἐπὶ χωρικοῦ δὲ τοιούτου, αἱ τοῦ οὐῖω ἐνταῦθα καὶ τοῦ οὐδαμοῦ πλέον.

χάρης εις τὰς ὁποίας τὰ ἐν λόγῳ σημεῖα ἀπομονοῦνται καὶ ἐξαίρονται, τρόπον τινά, ὑπὸ τῆς συνειδήσεως καὶ διὰ τὴν συνείδησιν. Ἡ ἔξαρσις τῶν διευκολύνει αὐτὴν ταύτην τὴν ἔξαντικειμένισιν τῆς συνειδησιακῆς προθετικότητος εἰς τὴν ὁποίαν προσφέρει ἐκάστοτε ἓνα ὄρον ἀναφορᾶς. Ὁ εἰς ὃν προβαίνομεν ἐνταῦθα συσχετισμὸς σκοπὸν ἔχει νὰ δείξῃ, διὰ κατὰ τὸ δυνατὸν περισσότερον συγκεκριμένου παραδείγματος, ὅτι ἡ ἐντὸς τοῦ ὑπαρξιακοῦ καὶ συνειδησιακοῦ συνεχοῦς κατάλυσις τοῦ χωροχρονικοῦ τοιοῦτου συνεπάγεται καί, ἐπὶ ἀξιακοῦ ἐπιπέδου, κατάλυσιν τῆς συνεχείας τῆς συνειδήσεως, πέραν δὲ τούτου, καὶ αὐτῆς τῆς ὑπάρξεως, προκειμένου νὰ ἐξαρθῇ ἡ ἐκάστοτε ἐπικαιρότης αὐτῆς, διὰ τῆς δημιουργίας ἑνὸς ἐκάστοτε κέντρου ἐνδιαφέροντος ἔξαντικειμενισθέντος, πρὸς τὸ ὁποῖον, ἕνεκα τῆς οὕτω ἐκ τῶν ἔσω ἐμφανιζομένης (διὰ νὰ δανεισθῶμεν ἓνα ἀκόμη ὄρον ἀπὸ τὸν τομέα τῆς Φυσικῆς) « διαφορᾶς δυναμικοῦ », ἡ ὅλη συνείδησις τῆς ὑπάρξεως νὰ φέρεται, ἐπιβάλλουσα εἰς ἑαυτὴν μίαν οἰκονομίαν συμπεριφορᾶς, διαχεομένης οὕτω τῆς, ἄλλως ἀχαλινώτου, ὑπαρξιακῆς ὁρμῆς εἰς μίαν ἐπὶ τούτῳ διαγραφομένην συγκεκριμένην αὐλακα, τοῦ οὕτω γενικευθέντος κοσμικοῦ καὶ συνειδησιακοῦ-ὑπαρξιακοῦ συνεχοῦς ἀναδιαρθρουμένου, εἰς τὴν πραγματικότητα, ἐπὶ τῇ βάσει νέων οὐσιωδῶν δεδομένων⁹.

§ 25. Ὑπὸ τὰς προϋποθέσεις ταύτας δυνάμεθα τοῦ λοιποῦ νὰ χωρήσωμεν εἰς τὴν αἰτιολόγησιν τῆς ἀναλογίας τῆς ἀρχῆς τοῦ Doppler πρὸς τὴν ὑπὸ ἀνάλυσιν διαδικασίαν τῆς φορᾶς τῆς προθετικότητος τῆς συνειδήσεως πρὸς τὸ ἔξαντικειμενισθὲν προῖδν τοῦ δυναμισμοῦ αὐτῆς. Ὡς γνωστόν, τὸ ὕψος τοῦ ἤχου, διὰ τίνα παρατηρητὴν, ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ ἀνὰ δευτερόλεπτον ἀριθμοῦ τῶν ὑπ' αὐτοῦ γινομένων ἀντιληπτῶν ἠχητικῶν κυμάτων. Κινούμενος λοιπὸν ὁ παρατηρητὴς ὡς πρὸς τὴν ἐξ ἧς οἱ ἤχοι προέρχονται πηγὴν ἀντιλαμβάνεται ἀριθμὸν κυμάτων διάφορον ἐκείνου τὸ ὁποῖον θὰ ἀντελαμβάνετο ἐὰν παρέμενεν ἀκίνητος, συνεπῶς καὶ διάφορον ὕψος ἤχου, ὡς ἀκριβῶς συμβαίνει, ὅταν, τοῦ παρατηρητοῦ παραμένοντος ἀκινήτου, πλησιάζει πρὸς αὐτὸν ἢ ἀπομακρύνεται ἀπ' αὐτοῦ ἡ ἠχογόνο πηγή. Δὲν χρειάζεται, φυσικῶ τῷ λόγῳ νὰ ὑπεισέλθωμεν ἐνταῦθα εἰς ἀναλυτικὴν ἔρμηνειαν τοῦ ὡς ἄνω φαινομένου. Ἀρκεῖ νὰ σημειωθοῦν αἱ ἀναλογίαι τὰς ὁποίας τοῦτο παρουσιάζει ὡς πρὸς τὸν τρόπον καθ' ὃν θεωροῦμεν ὅτι ἡ συνείδησις συλλαμβάνει τὰς ἀξίας καὶ τὴν εἰδικὴν αὐτῶν ἐκάστοτε δι' αὐτὴν σημασίαν. Βασικῶς, δύο περιπτώσεις ἐφαρμογῆς τῆς ὡς ἄνω ἀρχῆς διακρίνονται: πρῶτον, ἡ τοῦ ἀκινήτου παρατηρητοῦ καὶ τῆς κινουμένης πηγῆς· δεύτερον, ἡ τῆς ἀκινήτου πηγῆς καὶ τοῦ κινουμένου παρατηρητοῦ. Ἡ περίπτωσις τοῦ ἀκινήτου παρατηρητοῦ καὶ τῆς ὠσαύτως ἀκινήτου πηγῆς δὲν συνιστᾷ

9. Πβ. Ἡ δυναμικὴ τοῦ χώρου..., ἐνθ' ἀν., ἰδίᾳ σ. 312.

έφαρμογήν του φαινομένου Doppler - Fizeau, ἐνῶ ἡ περίπτωσις κινουμένου παρατηρητοῦ καὶ κινουμένης πηγῆς ἀνάγεται, μετ' ἀνάλυσιν, εἴτε εἰς τὴν ἀμέσως προηγουμένην τοιαύτην, ἐὰν αἱ ταχύτητες καὶ αἱ φοραὶ τῶν δύο κινουμένων εἶναι αἱ αὐταί, εἴτε εἰς μίαν τῶν δύο πρώτων τῶν περιπτώσεων, ἐὰν αἱ ἐν λόγῳ ταχύτητες εἶναι ἄνισοι ἢ αἱ φοραὶ ἀντίθετοι, ὥστε, τελικῶς νὰ εὗρισκόμεθα ἐνώπιον δύο ἐνδεχομένων, ἥτοι ἀφ' ἐνὸς τοῦ τῆς αὐξήσεως καί, ἀφ' ἐτέρου, τῆς ἐλαττώσεως τῆς ἀποστάσεως μεταξὺ τῶν δύο ὄρων τῆς σχέσεως, ὥστε, κατὰ τὸ μὲν πρῶτον, τὸ ὕψος τοῦ ἤχου νὰ ἐμφανίζεται βαῖνον ἐλαττούμενον, κατὰ δὲ τὸ δεύτερον, αὖξον, μολοντί πράγματι παραμένει ἀμετάβλητον. Ἐὰν δεχθῶμεν ὅμως ὅτι, προκειμένου περὶ ἀξίων, ἡ συνείδησις δὲν ἔχει νὰ κάμῃ πρὸς δεδομένα ἀντικειμενικά, ἀλλὰ πρὸς ἐξαντικειμενισθέντα τοιαῦτα¹, προκύπτει ὅτι τὴν αὐξομιουμένην μεταξὺ ἑαυτῆς καὶ τῆς εἰς ἣν ἀναφέρεται ἀξίας ἀπόστασιν δημιουργεῖ αὐτὴ αὐτὴ ἡ συνείδησις, καὶ δὴ εἰς δύο διαδοχικὰ στάδια, τοιαῦτα ὥστε, κατὰ μὲν τὸ ἐξ αὐτῶν προηγούμενον, νὰ προβάλλῃ ἔξω καὶ μακρὰν ἑαυτῆς τὴν περὶ ἧς ἐκάστοτε ὁ λόγος ἀξίαν, ἀποτόμως καὶ διὰ μιᾶς, κατὰ δὲ τὸ ἐπόμενον, νὰ φέρεται πρὸς αὐτὴν βαθμηδόν, εἰς τρόπον ὥστε — καὶ *mutandis mutatis*, ἥτοι τοῦ ὕψους τοῦ ἤχου ἀντικατασταθέντος διὰ τοῦ ἐπικαιροῦ χαρακτηρισμοῦ ὃν ἐμφανίζει διὰ τὴν συνείδησιν ἡ ἀξία, ἀντιστρόφως δὲ πάλιν, διὰ τῆς ἐνστάσεως τοῦ ἐνδιαφέροντος μεθ' οὗ ἡ συνείδησις φέρεται πρὸς τὴν ἀξίαν ταύτην — ἡ τοιαύτη ἀξία νὰ καθίσταται ὁλονὲν ἐπικαιροτέρα, μέχρις οὗ, ἀναλωθεῖσα, κατὰ τὴν ἐπικαιρόν της τοῦλάχιστον ἔκφρασιν, ἀρχίσῃ νὰ φαίνεται ἀπομακρυνόμενη ἀπὸ τὴν συνείδησιν² — εἰς τὴν πραγματικότητα, ἡ συνείδησις εἶναι ἐκεῖνη ἣτις ἀπομακρύνεται ἀπὸ τὴν ἀξίαν —, καί, συνεπῶς, μειουμένης ἐπικαιρότητος³. Ἐπειδὴ δέ, προκειμένου περὶ ἀξίας, ἔντασις αὐτῆς, ἐν σχέσει πρὸς τὴν συνείδησιν, σημαίνει αὖξον ἢ μειούμενον αὐτῆς ἐνδιαφέρον ὡς πρὸς ἐκείνην, ἔπεται ὅτι ἡ ἔντασις αὐτῆς δὲν εἶναι ἐξωτερικόν τι ὡς πρὸς τὴν ἀξίαν τὴν ὁποίαν προσδιορί-

§ 25. 1. Πβ. ἄνωτ., § 11 καὶ σημ. 2, καὶ § 20 καὶ σημ. 1.

2. Ὑπάρχει πράγματι ἐν καιρικῶν (καὶ χωροκαιρικῶν συνάμα) σημείον ἀκμῆς, μεθ' ὃ ἡ καμπύλη τοῦ ἐνδιαφέροντος βαίνει κατιοῦσα.

3. Θὰ ἦτο μάλιστα δυνατόν, ὠθῶν τὰς ἀναλογίας εἰς σημείον ὁμολογουμένως ἐπικίνδυνον διὰ τὴν περαιτέρω ἐγκυρότητα αὐτῶν, νὰ προβῆ τις καὶ εἰς μαθηματικὴν ἐξεϊκόνισιν τῶν ὡς ἄνω φαινομενικῶν σχέσεων, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν δύο τύπων τοῦ Doppler, $n' = n \left(\frac{V \pm v}{v} \right)$ καὶ $n' = n \left(\frac{V}{V \pm v} \right)$, οἵτινες ἐφαρμόζονται ἀντιστοίχως, ὁ μὲν πρῶτος εἰς τὴν περίπτωσιν τοῦ κινουμένου παρατηρητοῦ, ὁ δὲ δεύτερος, εἰς τὴν τῆς κινουμένης πηγῆς, καὶ ἔνθα $n =$ ἡ συχνότης τοῦ ἐκπεμπομένου ἤχου, $V =$ ἡ ἀπόστασις ἢ ὑπὸ τοῦ ἤχου διανουμένη ἀνά δευτερόλεπτον, $v =$ ἡ ὑπὸ τοῦ παρατηρητοῦ διανουμένη τοιαύτη, ἔνθα δὲ τὸ σημεῖον + χρησιμοποιεῖται εἰς τὴν περίπτωσιν τῆς αὐξούσης, τὸ δὲ σημεῖον —, εἰς τὴν περίπτωσιν τῆς μειουμένης ἀποστάσεως.

ζει, ἀλλ' αὐτὴ αὐτὴ ἢ διὰ τὴν συνειδησιν ὄψις αὐτῆς, τοῦθ' ὅπερ ἐπιβάλλει ὅπως ἀναγνωρίσωμεν ὅτι ὄχι τόσον ἢ ἔντασις (ἢ ἐπικαιρότης, τὸ ἐνδιαφέρον) τῆς ἀξίας, ὅσον αὐτὴ αὐτὴ ἢ ἀξία αὐξομειοῦται, καὶ ὅτι, δεδομένου ὄντος ὅτι ἡ ἀξία εἶναι τὸ κάτοπτρον μιᾶς εἰδικῆς ἐκάστοτε ἐκδηλώσεως τῆς συνειδησιακῆς προθετικότητος, ἔπεται ὅτι ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον αὐξομειοῦται, ἐν τελευταία ἀναλύσει, εἶναι ἢ εἰδικὴ αὐτῆς τῆς προθετικότητος ἐκδήλωσις, ὄχι δὲ αὐτὴ ἢ προθετικότητα ἢ ὁποῖα, ὡς ἤδη ἀφήκαμεν νὰ ἐννοηθῆ, διαθέτει ἐξισοροπητικὴν ἰκανότητα — ὄχι βεβαίως στατικὴν — τῶν παντοίων ἐπὶ μέρους τάσεων αὐτῆς, ὥστε, ἐάν, κατ' οἰκονομίαν, ἢ ὑπερχείλισις τῆς συνειδήσεως συντελεῖται ἐντονώτερον πρὸς μίαν ὀρισμένην κατεύθυνσιν, νὰ συντελῆται προσωρινῶς, κατ' ἀκολουθίαν, ὀλιγώτερον ἐντόνως πρὸς ἄλλας, πρὶν ἢ, φυσικῶ τῶ λόγῳ, ἢ ὡς ἄνω συναρτησιακῆ σχέσις συμβῆ νὰ μεταβληθῆ.

§ 26. Οἱ ἐκτεθέντες ὄροι ὑφ' οὓς ὑποτίθεται ὅτι λαμβάνει χώραν ἡ μεταβολὴ τοῦ ἐνδιαφέροντος τῆς ἀξίας ἀποδεικνύονται συνεπῶς ἀφορῶντες μᾶλλον εἰς τὸ μεταβλητὸν τοῦλάχιστον μέρος τοῦ συνειδησιακοῦ δυναμισμοῦ τοῦ ἀποβλέποντος εἰς τι ἐξαντικειμενισθὲν κάτοπτρον τῆς συνειδήσεως. Κατ' ἀκολουθίαν, λέγοντες δυναμισμόν τῶν ἀξιῶν, ἐννοοῦμεν αὐτὸν τοῦτον τὸν δυναμισμόν τῆς συνειδήσεως, ἐκδηλούμενον διὰ τῆς συγκεκριμένης μορφῆς τὴν ὁποῖαν ἐκάστοτε λαμβάνει ἡ συνειδησιακὴ προθετικότης· ἴδια, δέ, λέγοντες ὄντολογικὸν δυναμισμόν τῶν ἀξιῶν, τὸν δυναμισμόν τὸν ὁποῖον ἢ συνείδησις τῆς ὑπάρξεως ἀποδίδει εἰς τὴν διὰ τὴν ὑπάρξιν σημασίαν μιᾶς ἐκάστοτε συγκεκριμένης ἀξίας. Θεωροῦμεν ἐπίσης ἐνταῦθα σκόπιμον ὅπως ἀναφερθῶμεν εἰς μίαν διαλεκτικῆς φύσεως ἀντινομίαν εἰς τῆς ὁποῖαν τὴν λύσιν ὀδηγεῖ ἢ ὀρθὴ ἐκτίμησις τοῦ ὡς ἄνω ῥόλου. Πρόκειται περὶ τῆς ἀντινομίας τῆς ὑφισταμένης μεταξὺ τοῦ συνεχοῦς καὶ τοῦ ἀσυνεχοῦς¹. Δὲν χρειάζεται νὰ ἐπαναληφθοῦν ἐνταῦθα λεπτομέρειαι ἐπὶ τῆς θέσεως τοῦ προβλήματος. Ἄρκει νὰ ὑπογραμμισθῆ ὅτι τόσον ὁ φυσικὸς κόσμος² ὅσον καὶ ὁ συνειδησιακὸς τοιοῦτος ἐμφανίζονται ὡς συνεχεῖς καὶ ὡς ἀσυνεχεῖς ἐν ταυτῶ. Ἰδιαίτερος ὁ Bergson ἀφήνει νὰ ἐννοηθῆ ὅτι ἡ ἀντινομία αὐτῆ καθίσταται σημαντικωτέρα ἐντὸς αὐτῆς ταύτης τῆς συνειδησιακῆς δραστηριότητος. Ἐχομεν γράψει ἀλλαχοῦ ὅτι, διὰ τὸν Bergson, « ἡ διάρκεια ἀποτελεῖ τὴν πραγματικὴν οὐσίαν... Καὶ αὐτὴ ἡ νόσις δύναται νὰ συλλάβῃ ταύτην ἀμέσως, ἀκόμη καὶ προκειμένου περὶ τῶν θεμελιωδῶν ὄντολογικῶν ἐννοιῶν, ἀρκεῖ πρὸς τοῦτο νὰ ἀποβάλῃ τὴν συνήθειαν συμφῶνως πρὸς τὴν ὁποῖαν εὐκόλως τὰς

§ 26. 1. Μετάθεσις τῆς ἀντινομίας αὐτῆς ἐπὶ πεδίου ἐπιστημονικοῦ εἶναι ἡ ἐπιστημονικὴ ἔρις μεταξὺ «συνεχειακῶν» καὶ «ἀσυνεχειακῶν».

2. Πβ. G. Bachelard, *La philosophie du non*, *Essai d'une philosophie du nouvel escrit scientifique*, Paris, Alcan, 1940, σελ. 44 κ.εξ.

ἀντιλαμβάνεται ἐμμέσως, χάρις εἰς πρακτικὰς προεκτάσεις τῆς δραστηριότητος της ποῦ ἐπιβάλλουν εἰς αὐτὴν κατακεραματισμὸν τοῦ πραγματικοῦ καὶ ἐπὶ πνευματικοῦ ἔτι ἐπιπέδου... Ἡ διάρκεια ὄζει καθ' ἑαυτήν, ἐνῶ εἰς τὴν νόησιν ἐμφανίζεται ὡς διερχομένη ἐκ διαδοχικῶν φάσεων καὶ καταστάσεων... Ἡ ἐκ κεραματισμοῦ προερχομένη... ἀπομόνωσις συντείνει βεβαίως εἰς τὴν ἐξωχρονικὴν καὶ ἐξωδιαρκειακὴν προβολὴν τοῦ μεμονωμένου ψευδοστοιχείου..., ἀλλὰ πράγματι καταστρέφει τὴν φύσιν του ἢ ὅποια δὲν εἶναι ἄλλο τι εἰμὴ φαινομενικῶς καὶ τεχνικῶς ἐπιτευχθὲν ἀοσπασματικὸν τμήμα μιᾶς κινήσιακῆς διάρκειας οὐσιαστικῶς ἀκαταμήτου »³. Εἶναι ὡσούτως γνωστὴ ἢ μεταξὺ νεωτέρων φυσικῶν θεωρητικῆς διαμάχῃ ὡς πρὸς τὴν φύσιν τοῦ ἠλεκτρονίου, ὡς πρὸς τὸ ἐὰν δηλαδὴ τοῦτο εἶναι φαινόμενονον κυματοειδὲς ἢ ἀπλοῦν μεμονωμένον σωματίδιον. Ἡ ἀντινομία αὕτη ἀποβαίνει ἀνεπίλυτος ἐὰν δὲν υἱοθετηθῇ ἐν προκειμένῳ θέσις ἐμπνεομένη ὑπὸ τῶν διδαγμάτων τῆς νεωτέρας λογικῆς, ὑπερβαίνουσα δὲ τὰς ἐπὶ μέρους ἐνδείξεις, καὶ καθ' ἣν τὸ ἠλεκτρόνιον εἶναι φαινόμενονον κυματοειδὲς ἐκδηλούμενον καὶ ὡς σωματιδιακὸν τοιοῦτο. Εἰς τὴν περίπτωσιν ταύτην θὰ ἐπεβεβαιοῦντο καὶ αἱ περὶ συνεχείας τοῦ σύμπαντος θεωρίαι, ὑποστηριζόμεναι καὶ ὑπὸ φυσικῶν τῆς τάξεως ἐνὸς L. de Broglie⁴, ἀμφισβητούμεναι ὅμως, ἐκ παραλλήλου, ὑπὸ ἐπιστημολόγων τοῦ κύρους ἐνὸς G. Bachelard⁵.

Ὅπως καὶ νὰ ἔχη τὸ πρᾶγμα, δυνάμεθα πλέον, κατόπιν τῶν προηγηθειῶν διασαφήσεων, νὰ προσδιορίσωμεν καλύτερον, ἐπὶ ὀρθολογικοῦ ἐπιπέδου, τὸν ὅλον τῶν ἀξιῶν ἐν σχέσει πρὸς τὴν ὑπαρξιν καθὼς καὶ πρὸς τὴν συνειδησιν τῆς ὑπάρξεως, ἰδίᾳ ἀναφορικῶς πρὸς τὴν κατεύθυνσιν ποῦ ἀκολουθεῖ ἡ δραστηριότης τῆς συνειδήσεως: τὸ κοσμοψυχικὸν συνεχὲς θὰ ἦτο *στατικὸν* ἦτοι *ἀνευ ἐνδιαφέροντος* διὰ τὴν συνειδησιν τῆς ὁποίας ἡ δομὴ, συμφώνως πρὸς τὴν φύσιν καὶ τὴν σημασίαν τῆς λειτουργίας της διὰ τὴν ὑπαρξιν εἶναι, ὡς ἐπανελημμένως ἐδέχθημεν, προθεσιακὴ. Τοιαύτη στατικότητα καὶ τοιαύτη ἔλλειψις ἐνδιαφέροντος θὰ ἦσαν ἀσυμβίβαστοι πρὸς τῆς συνειδήσεως τὴν φύσιν, ἐὰν αὕτη αὕτη ἡ συνειδήσις δὲν ἐφρόντιζε νὰ δημιουργήσῃ ἀφ' ἑαυτῆς ὠρισμένα κέντρα ἐνδιαφέροντος⁶, εἰς τρόπον ὥστε

3. Πβ. Ἡ κριτικὴ τῆς πλατωνικῆς φιλοσοφίας παρὰ Bergson, ἐνθ' ἄν., σσ. 245-246. Τοῦ W. James ὁ πραγματισμὸς φθάνει μέχρις ἀναγνωρίσεως τοῦ διὰ τὴν διάνοιαν προσφόρου ὡς ἀληθοῦς καὶ πραγματικοῦ. Πβ. R. Berthelot, *Un romantisme utilitaire, le pragmatisme de Bergson*, Paris, 1911.

4. Πβ. L. De Broglie, *Continu et discontinu en physique moderne*, Paris, A. Michel 1911.

5. Πβ. G. Bachelard, μν. ἔργ. Περὶ τῆς ἀνωτέρω ἀντινομίας, πβ. O. L. Reiser, *Non-aristotelian Logic and the Crisis in Science*, ἐν *Scientia*, τ. 3, 1937. Πβ. Νόησις καὶ πλάνη, Ἀθήναι, 1961, σ. 84.

6. Πβ. ἀνωτ., § 23 καὶ σημ. 1.

νά προκαλήται μία συνεχής διαφορά δυναμικοῦ καί, κατ' ἀκολουθίαν, μία ροή μεταξὺ αὐτῆς καὶ τοῦ κόσμου, ἀλλὰ καὶ μεταξὺ πλειόνων συνειδησιακῶν καταστάσεων. Εἰς τοῦτο θεωροῦμεν ὅτι ἡ ἡμετέρα ἄποψις διαφέρει τῆς ἀπόψεως τοῦ Bergson, ὅστις ὀρθῶς μὲν διείδεν ὅτι ὑφίσταται ῥοή ψυχικῶν καταστάσεων, δὲν ἀντελήφθη ὅμως ὅτι τοῦτο ἀπῆτει ὑπαρξιν διαφορᾶς δυναμικοῦ. Νομίζομεν ὅτι συμβάλλομεν εἰς τὴν ἐπίλυσιν τῆς ἀντινομίας τοῦ συνεχοῦς καὶ τοῦ ἀσυνεχοῦς, ἐπὶ συνειδησιακοῦ τοῦλάχιστον ἐπιπέδου, θεωροῦντες ὅτι, διὰ τῆς δημιουργίας κέντρων ἐνδιαφέροντος εἰς τὰ πλαίσια τοῦ κοσμοψυχικοῦ συνεχοῦς, δημιουργοῦνται αὐτομάτως δυναμικὰ πεδία ἐλκτικά διὰ τὴν συνείδησιν, λειτουργικῶς δὲ συγκεροτημένα. Ταῦτα εἶναι πρῶτων ὑποτεταγμένα εἰς τὴν συνείδησιν χάριν τῆς ὁποίας — καὶ ὄχι καθ' ἑαυτά, ὡς αἱ πλατωνικαὶ Ἰδέαι — ὑπάρχουν, καί, δεύτερον, νοητὰ ὡς ἀπλαῖ ἐπὶ μέρους ἐξάρσεις τοῦ ὅλου κοσμοψυχικοῦ συνεχοῦς, ἐξάρσεις αἱ ὁποῖαι ἐναλλάσσονται πρὸς ὑφέσεις, ὥστε νὰ μὴ εἶναι δυνατόν νὰ ὀμιλῇ τις περὶ ἀποκεκομμένων ἀπ' ἀλλήλων ἀξιακῶν περιοχῶν⁷. Ἡ συναρτησιακὴ διάρθρωσις τοῦ κοσμοψυχικοῦ συνεχοῦς ἐπιδέχεται ἐσωτερικὰς ἀνακατατάξεις αἱ ὁποῖαι καὶ αἰτιολογοῦν τὴν σχετικότητα τοῦ κριτηρίου τῆς ἀξίας τῶν ἀξιῶν, ἀναλόγως χρόνου, χώρου, κοινωνικῶν καὶ ἀτομικῶν προτιμήσεων, ἀλλὰ καὶ τῆς ἐξελίξεως αὐτῶν⁸. Οὕτως ἐχόντων τῶν πραγμάτων, ἡ λύσις τῆς ἀνωτέρω ἐπισημανθείσης ἀντινομίας ἐκφράζεται ὡς ἐξῆς: διὰ τῶν ἀξιῶν, ἡ συνέχεια τῶν συνειδησιακῶν καταστάσεων τείνει ν' ἀναγῆ εἰς μίαν προθεσιακὴν συνειδησιακὴν ἀσυνέχειαν, χωρὶς ὅμως καὶ νὰ τὸ κατορθώνῃ ἀπολύτως. Τοῦτο, ἐπὶ ὄντολογικοῦ ἐπιπέδου, ἀποτελεῖ τὴν ἐξήγησιν καὶ τὴν δικαίωσιν τῆς ζωῆς, πέραν δὲ τούτου, αὐτῆς τῆς ὑπάρξεως θεωρουμένης ὡς αὐταξίας ἀναζητούσης τὴν ἐπιβεβαίωσιν ἐνυτῆς.

§ 27. Ἀπὸ τῆς ἀπόψεως, τώρα, τοῦ χρισιακοῦ δυναμισμοῦ τῆς ἀξίας, θὰ πρέπη πρωτίστως νὰ τονισθῇ ἡ σημασία τοῦ λεγομένου *ἀπλοποιητικοῦ ἀξιώματος* πρὸς τὸ ὁποῖον συμφώνως μία οἰαδήποτε κρίσις ἢ ἀπλῆ ἐκφορὰ θεωρεῖται ὡς βεβαιουμένης καὶ ἐξυπακουομένης ἐν ταυτίῳ ὀρθότητος ἐκ μέρους τῆς ἐκφερούσης διανοίας, μολονότι ἡ τελευταία αὕτη οὐδόλως περὶ τούτου μνημονεύει, τοῦλάχιστον ρητῶς. Ἐκφέρουν λ.χ. τὴν κρίσιν « ὁ Παρ-

7. Ἡ ἐποπτικὴ θεώρησις τῆς τοιαύτης διάρθρωσεως εἶναι δυνατόν νὰ γίνῃ κατορθωτὴ δι' ἀναφορὰς εἰς τὴν ἐξεκόνισιν τῆς δυναμικότητος τοῦ χώρου ὑπὸ τῆς θεωρίας τῆς σχετικότητος. Πβ. Ἡ δυναμικὴ τοῦ χώρου... ἐνθ' ἄν.

8. Πβ. M. Mead, *Sex and temperament in three primitive societies*, London, Routledge, 1935. Πβ. ἦδη Kant, *Beobachtungen über das Gefühl des Schönen und Erhabenen*, ἐν ἀρχῇ.

θενών εύρσκαται ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως»¹ ἔξυπονοῶ, ἄνευ οὐδεμιᾶς ἀμφισβητήσεως, ὅτι βεβαίῳ περὶ τῆς (κατ' ἐμὲ) ὀρθότητος τῆς ὡς ἄνω προτάσεως. Ἐὰν παραλείπω ἐκάστοτε ν' ἀναφερθῶ εἰς τὴν βεβαίωσιν ταύτην, τοῦτο δὲν πρῶτῳ ἔξ ἀμελείας, ἀλλὰ διὰ λόγους ἐκφραστικῆς οἰκονομίας. Ἄλλως, ἡ ἐπιχειρηματολογία μου θὰ ἐπεβαρύνετο ὑπερβολικῶς, ἐὰν προέβαινον, ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν, εἰς ὑπόμνησιν τῆς πλήρους προσχωρήσεώς μου εἰς τὴν εἰς τὴν ἀναφῆρα ἐκφορὰν ἢ κρίσιν. Ἡ νεωτέρα βεβαίως λογικὴ καταφεύγει εἰς τὴν χρῆσιν εἰδικῶν συμβόλων διὰ τῶν ὁποίων προσδιορίζει τὴν θετικὴν ἢ τὴν ἀρνητικὴν χροιάν τὴν ἀποδιδομένην εἰς ἐκφορὰν τινα, ὥστε ἡ δι' αὐτῆς μορφοποιουμένη κρίσις νὰ ἐκφράζεται κατὰ τὸ δυνατόν ἐντελέστερον². Ἐκτὸς ὅμως αὐτῆς τῆς περιπτώσεως καθ' ἣν γίνεται χρῆσις μιᾶς ἀλγεβρικῆς ὕψης σημειογραφίας, προσδιορίζουσης τὸν θετικὸν ἢ τὸν ἀρνητικὸν χαρακτῆρα τυχούσης προτάσεως, εἶναι εὐνόητον ὅτι, εἰς τὰς πλείστας τῶν ἄλλων περιπτώσεων, καὶ παρ' ὅλους τοὺς κινδύνους ἀσαφείας καὶ, συνεπῶς, πλάνης, ποῦ ἡ τοιαύτη μεταχειρίσις τοῦ κρισιακοῦ καὶ ἐκφραστικοῦ ὄργανου τῆς συνειδήσεως συνεπάγεται, τὸ ἀπλοποιητικὸν ἀξίωμα εἶναι καὶ παραμένει ἐγγύθις μιᾶς συμβατικότητος ἐξυψητεούσης τὴν οἰκονομίαν τῆς κρισιακῆς συνειδησιακῆς δραστηριότητος. Τὰ στοιχεῖα ταῦτα ἀποτελοῦν τὸ πλέγμα τῶν πρὸς ἔρευναν γεγονότων ὧσων χρήζουσιν ἐρμηνείας ὑπὸ τὴν ὀπτικὴν γωνίαν ὑπὸ τὴν ὁποίαν ἐθεωρήσαμεν μέχρι τοῦδε τὸ ὄλον θέμα τῶν ἀξιῶν ἥτοι τὴν τοῦ συνειδησιακοῦ δυναμισμοῦ. Οὕτω, λέγων «ὁ Παρθενῶν εύρσκαται ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως» ἐνοῶ δύο τινά: πρῶτον, ὅτι γνωρίζω, εἴτε ἔξ ἰδίας ἀντιλήψεως εἴτε ἐκ πληροφοριῶν, δηλαδὴ εἴτε ἀμέσως εἴτε ἐμμέσως, τὸ ἀντικείμενον τῆς ἐκφορᾶς μου³ καί, δεύτερον, ὅτι οὐδόλως ἀμφισβητῶ τὴν ὀρθότητα αὐτῆς. Ἄλλ' εἰς τὴν περίπτωσιν ταύτην εἶναι καταφανὲς ὅτι, ἐπὶ πλέον τῶν δύο ἀνωτέρω, καὶ τρίτον τι στοιχεῖον ὑπεισέρχεται εἰς τὰ ὑπ' ἐμοῦ θεωρούμενα ἥτοι ἡ ἐπιθυμία μου νὰ πιστεύσω εἰς τὴν ὀρθότητα τῆς ἐκφορᾶς μου, ἀνεξαρτήτως τοῦ ἑάν, τελικῶς, αὕτη δύναται νὰ εἶναι πεπλανημένη. Τὸ τρίτον τοῦτο στοιχεῖον ἀποτελεῖ τὸν θυμικὸν ἥτοι τὸν πρωτογενῆ κατ' ἐξοχὴν ἀξιολογικὸν παράγοντα τῆς κρίσεώς μου. Μὲ ἄλλους λόγους, διὰ τῆς ὡς ἄνω ἐκφορᾶς δὲν ἐκφράζω ἀπλῆν διαπίστωσιν, ἀλλὰ κυρίως τὴν φορὰν τῆς συνειδήσεώς μου πρὸς τὴν διαπίστωσιν ταύτην, ἂν ὄχι καὶ πρὸς τὸ ἀντικείμενον αὐτῆς. Ἐὰν τοῦτο ὅμως εἶναι καταφανὲς προκειμένου περὶ κρίσεως διαπιστωτικῆς, καθίσταται ἔτι περισσότερον αὐτόνοητον προκειμένου περὶ κρίσεως σαφῶς ἀξιολογικῆς, ὡς λ.χ. «ὁ Παρθενῶν εἶναι τέλειος». Εἰς τὴν περίπτωσιν ταύτην, δυνάμει τοῦ ἀπλοποιητι-

§ 27. 1. Πβ. Νόησις καὶ πλάνη, σ. 17 - 18.

2. Πβ. Μ. Boll καὶ J. Reinhart, *La logique moderne*, Paris, P.U.F., 1957, σ. 69.

κοῦ ἀξιώματος, βεβαιῶ ὄχι τόσον ὅτι ὁ Παρθενῶν ἀποτελεῖ, διὰ τὸν ἱστορικὸν τῆς τέχνης, τὴν τελειότεραν μορφήν δωρικοῦ ναοῦ, ὅσον ὅτι, δι' ἐμὲ τοῦλάχιστον, οὗτος ἀποτελεῖ ἔκφρασιν μιᾶς μορφικῆς τελειότητος πού ἐνδεχομένως μὲ συγκινεῖ κατὰ τρόπον ὥστε ὄχι μόνον νὰ φέρωμαι πρὸς τὴν αἰσθητὴν αὐτὴν τελειότητα, ἀλλὰ καὶ νὰ ἀξιῶ ὅπως πρὸς αὐτὴν φέρονται καὶ ἄλλαι συνειδήσεις³. Ὅλων τῶν κατηγοριῶν αἱ ἀξίαι οὕτω συλλαμβάνονται καὶ ἐκφράζονται ὑπὸ τῆς συνειδήσεως. Ὅσάκις δὲ φαίνονται οὔσαι κοιναὶ διὰ τὰς συνειδήσεις, τοῦτο ὀφείλεται εἰς τὸ ὅτι, διὰ τινος συμβάσεως καθολικῆς, ἂν καὶ σιωπηρᾶς, ἔχει γίνεαι δεκτὸν ὅτι ἐκεῖναι φέρονται πρὸς αὐτὰς μετὰ τῆς αὐτῆς ἐφέσεως, εἰς τὸ ὅτι δηλαδὴ συμβαίνει ἐν προκειμένῳ πλείονες τῆς μιᾶς συνειδήσεως νὰ ἐκδηλώνουν τὴν δυναμικότητα αὐτῶν κατὰ τρόπον ὁμόλογον.

§ 28. Ποῖαι εἶναι αἱ ἐπὶ καθαρῶς ἀξιολογικοῦ πεδίου προεκτάσεις τῶν προηγηθεισῶν διαπιστώσεων, δὲν εἶναι δυσχερὲς νὰ συναγάγωμεν: *πρῶτον*, εἶναι δύσκολον νὰ δεχθῆ τις ὡς ἀνυποχώρητον τὸ αἴτημα τῆς διακρίσεως δύο εἰδῶν κρίσεων, καθιερῶς διαπιστωτικῶν καὶ καθαρῶς ἀξιολογικῶν, ὡς τοῦτο διευτυλώθη σαφῶς τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ Kant¹, ἐν συνεχείᾳ δέ, καὶ ἐπὶ βάσεως σχεδὸν παραλησίας, ὑπὸ τοῦ E. Durkheim διακρίνοντος κρίσεις ἀξίας καὶ κρίσεις πραγματικότητος², προβαίνοντος δὲ μάλιστα καὶ εἰς διάκρισιν μεταξὺ ἰδεωδῶν ἀξίας καὶ ἰδεωδῶν πραγματικότητος ἢ ἐννοιῶν³. Συμβαίνει, νομίζομεν, ἀντιθέτως, αἱ παντοῖαι κρίσεις νὰ εἶναι κρίσεις ἀξιολογικαὶ μᾶλλον ἢ ἥτιον, μόνον δὲ κατόπιν παραμορφωτικῆς τοῦ χαρακτήρος τῶν ἀδιαφορίας ὡς πρὸς τὸ βασικόν των ἀξιολογικὸν περιεχόμενον τινὲς ἐξ αὐτῶν νὰ προσδιορίζωνται ὡς οὐχὶ ἀξιολογικαί, ὡς διαπιστωτικαὶ δηλαδὴ. Ἀμφότεροι οἱ τύποι κρίσεων ἀνάγονται, ἐν τελευταίᾳ ἀναλύσει, εἰς ἓνα καὶ τὸν αὐτόν, εἰς τὸν ἀξιολογικὸν δηλονότι, διαφέρουν δὲ ὡς πρὸς ἀλλήλους κατὰ τὸ ποσοστὸν καθ' ὃ ἡ φορὰ τῆς συνειδήσεως ὡς πρὸς τὸ ἀντικείμενον πού θέτουν ἐμφανίζεται ἐν αὐτοῖς ὡς ἔντονος⁴. Ὁ E. Durkheim προσπα-

3. Ἡ καντιανὴ περὶ ὀραίου θεωρία θὰ ἐπιμείνῃ ἐπὶ τῆς ἐξῆς ἰδιοτυπίας τῆς αἰσθητικῆς κρίσεως: « ἐνῶ αὐτὴ δὲν ἔχει εἰμὴ ἀξίαν ὑποκειμενικὴν, ἐν τούτοις ἀξιῶ νὰ ἰσχύῃ δι' ὅλα τὰ ὑποκείμενα » (Κριτικὴ τῆς κρίσεως, § 33). Πβ. *Forme et subjectivité dans l'esthétique Kantienne*, σ. 100 καὶ σμ. 35.

§ 28. 1. Πβ. Κριτ. τῆς κρίσεως, Εἰσαγ., IV, ἐν ἀρχῇ, ἐνθα διακρίνονται κρίσεις *προσδιοριστικαὶ* καὶ κρίσεις *στοχαστικαὶ*.

2. Πβ. E. Durkheim, *Jugements de valeur et jugements de réalité*, ἐν *Revue de Métaph. et de Morale*, 1911, σσ. 437 κ.εξ.

3. Πβ. αὐτόθι, σσ. 451 - 452. Διὰ τὸ αὐθαίρετον τῆς κατασκευῆς τοῦ ὄρου *ιδεώδη ἀξίας*, πβ. ἄνωτ., §§ 5 - 6.

4. Ὁ ὄρος « θυμικὴ λογικὴ » ἐνέχει σήμερον σχετλιαστικὴν χροιάν. Θὰ εἶδει

θει πολλές κρίσεις θεωρούμενες αξιολογικά να αναγάγη εις κρίσεις πραγματικότητας. Ούτω, την κρίσιν « αγαπῶ τὸ κυνήγι » λ.χ. θεωρεῖ διαπιστωτικὴν καὶ οὐχὶ αξιολογικὴν, συνεπικουρούμενος πράγματι εἰς τοῦτο ὑπὸ τῆς φαινομενικῆς μορφῆς τῆς κρίσεως ταύτης ἢς ὅμως ἀνάλυσιν ἐπιτρέπει νὰ ἐννοήσωμεν ὅτι ὁ οὐσιαστικὸς αὐτῆς ὄρος δὲν εἶναι τὸ ῥῆμα *ἀγαπῶ*, ἀλλὰ τὸ οὐσιαστικὸν *κυνῆγι* ἐνέχον εἰς τὴν προκειμένην περίπτωσιν ἐν ἑαυτῷ τὸ ῥῆμα *ἀγαπῶ* ὅπερ καὶ ἀποδεικνύεται κατὰ ταῦτα ὄν πλεονασμός. Πράγματι, διὰ τὸν *ἀγαπῶντα* τὸ *κυνῆγι*, αἱ ἔκφοραι « *κυνῆγι* » καὶ « *ἀγαπῶ τὸ κυνήγι* » εἶναι ἐν τισι ταυτόσημοι. Μία κρίσις, συνεπῶς, ἐνδέχεται νὰ εἶναι ἔκφρασις μᾶλλον ἢ ἥτιον σαφῆς τῆς φορᾶς τῆς συνειδήσεως πρὸς τι δι' αὐτῆς δεδομένον.

Καί, *δεύτερον*, ἐὰν ἡ συνειδήσις ἔχη ἀποκτήσει σαφῆ καὶ ἐμπεριστατωμένην γνῶσιν τῶν διαφόρων μηχανισμῶν τῶν συντελούντων εἰς τὴν διατύπωσιν τῶν κρίσεών της ἥτοι τῶν μηχανισμῶν διὰ τῶν ὁποίων ὁ δυναμισμὸς τῆς φορᾶς της πρὸς ὠρισμένους σκοποὺς μετουσιοῦται εἰς ἀποκρυστάλλωσιν μορφικὴν ὑπὸ τύπον κρισιακῶν ἔκφορῶν, τότε εἶναι εἰς θέσιν καὶ νὰ ἀποδώσῃ εἰς αὐτὰς ταύτας τὰς ἔκφορας μίαν αξίαν. Ὁ πραγματισμὸς οὐδὲν πλεόν τούτου ἐξυπονοεῖ διὰν θεωρῆ μίαν κρίσιν ἀληθῆ ἢ ἀναληθῆ ἀναλόγως τοῦ ἐὰν αὕτη ἀνταποκρίνεται ἢ ὄχι πρὸς τὴν σκοπιμότητα (γράφει: *φορᾶν*) τῆς συνειδησιακῆς δραστηριότητος⁵. Μία ὀλόκληρος ἐπιστημολογία εἶναι δυνατὸν νὰ οἰκοδομηθῆ ἐπὶ τῆς ἰδέας ταύτης, ἀναφερομένη εἰς τοὺς ὄρους ὑπὸ τοὺς ὁποίους συλλαμβάνεται ἡ ἀλήθεια. Ἡ αξία τῶν βασικῶν μαθηματικῶν ἐννοιῶν λ.χ. ἢ ἡ αξία τῆς ἰδέας τῆς σκοπιμότητος εἰς τὴν βιολογίαν ἀνάγονται ἀμέσως εἰς τὸ πλέγμα πού συνιστοῦν οἱ ὡς ἄνω ὄροι τῆς αξιολογικῆς δραστηριότητος. Τὰ ἀνωτέρω μάλιστα πορίσματα δύνανται νὰ προεκταθοῦν καὶ πρὸς τὴν κατεύθυνσιν τῆς ὀρθώσεως μιᾶς ὀλοκληρῶν ἠθικῆς ἀναφερομένης εἰς τὴν αξιολόγησιν, πέραν δὲ ταύτης, εἰς τὴν αξίαν τὴν ἀποδιδόμενην εἰς τοὺς σκοποὺς τῆς ἀνθρωπίνης πράξεως⁶. Ἀλήθεια καὶ

ἴσως ἡ Λογιστικὴ νὰ ἐπανεῖλη ἐπὶ τῶν ἀρνητικῶν της χαρακτηρισμῶν, ἐν προκειμένῳ Ἡ εἰς τὴν διάθεσιν τῶν λογικῶν πλοῦσια μαθηματικῆ γλῶσσα θὰ ἦτο ἄκρως ἐνδιαφέρον νὰ ἐχρησιμοποιεῖτο πρὸς ἔκφρασιν τῆς λειτουργίας τοῦ ὅλου ψυχικοῦ βίου ἥτοι πρὸς ἔκφρασιν καὶ αὐτῶν εἰσέτι τῶν θυμακῶν κρίσεων, ὅπερ θὰ ἦτο περισσότερο σύμφωνον πρὸς τὴν πραγματικότητα τὴν ὁποίαν ἡ Λογικὴ σήμερον, ὑπ' οἰανδήποτε μορφήν καὶ ἂν ἐμφανίζεται, ἐξικολουθεῖ νὰ διασπᾷ. Ὁ ὄρος « θυμακὴ λογικὴ » δὲν εἶναι συνώνυμος πρὸς τὸν ὄρον « σοφιστικὴ », ὡς τινες τείνουν νὰ τὸν ἐμφανίσουν, ὅπως ἀκριβῶς συνώνυμοι δὲν εἶναι οὔτε οἱ ὄροι πλάνη, σφάλμα, ψεῦδος κλπ. Πβ. Νόησις καὶ πλάνη, κεφ. Β'.

5. Πβ. ἀνωτ., § 26 καὶ σημ. 3.

6. Τὴν αὐτὴν πρὸς τὴν τοῦ Durkheim θέσιν ὑποστηρίζει καὶ ὁ H. Poincaré ἐν προκειμένῳ περὶ τῆς ἠθικῆς, θεωρῶν ὅτι ἡ μὲν Ἐπιστήμη ὁμιλεῖ εἰς ἔγκλι-

ἀναλήθεια, ἀγαθὸν καὶ κακόν, ὡς ἀξία λαμβανόμενα, δὲν ὑπάρχουν καθ' ἑαυτά, τοῦλάχιστον καθ' ὃ μέτρον ἢ συνειδήσεις ἀναφέρεται εἰς ταῦτα, ἀλλ' εὐρίσκονται ἐντὸς αὐτῆς τῆς συνειδήσεως, συνειδητοποιούμενα περαιτέρω διὰ τῆς πρὸς αὐτὰ φορᾶς ἐκείνης, τῆς φορᾶς καὶ τῆς συνειδητοποιήσεως νοουμένων ἐν προκειμένῳ ὡς ἐντάσεως αὐτῶν.

§ 29. Ἐκ τῶν προηγηθέντων εἴμεθα ἀρχοῦντως παρεσκευασμένοι ἵνα χωρήσωμεν εἰς τὴν διερεύνησιν τῶν σχετικῶν πρὸς τὸν πρακτικὸν δυναμισμόν τῆς ἀξίας προβλημάτων. Εἰς τὸν τομέα τοῦτον ἐν γεγονὸς παραμένει ἀρχῆθεν ἀναμφισβήτητον, ὅτι δηλαδή, ἐν τῇ πράξει, τὸ ὄν καὶ ἡ ἀξία καθίστανται ἀδιάρκιστα¹ ἀπ' ἀλλήλων. Ἐάν, ἀπὸ σκοπιᾶς πλατωνικῆς, ὄν καὶ ἀξία ταυτίζονται στατικῶς ἐπὶ τοῦ ἐπιπέδου τῆς Ἰδέας², καθίσταται φανερόν ὅτι, τόσον διὰ τὸν ἀνθρωπισμὸν ὅσον καὶ διὰ τὴν προσωποκρατίαν, τοῦτο συμβαίνει δυναμικῶς ἐπὶ τοῦ ἐπιπέδου τοῦ ἀνθρώπου θεωρουμένου ὡς κατ' ἔξοχὴν δρώντος ὄντος. Κατὰ τὴν ἠθικὴν πράξιν ἡ ἀξία πραγματοποιεῖται ἐν τῷ ἐνεργοῦντι προσώπῳ ἐν τῷ ὁποίῳ συμφύρονται ἡ ἐπιδιωκομένη πραγματοποίησις καὶ ἡ πραγματοποιουμένη ἐπιδίωξις. Τὸ πρόσωπον καθίσταται πράξις καρπούμενον τὴν ἀξίαν τὴν πράξεως, καθιστάμενον δὲ περαιτέρω τὸ ἴδιον πραγματοποίησις τῆς ἀξίας ἀποκτώσης κατὰ συνέπειαν ἐκδήλως τὴν οὐσίαν ἧτις ἦτο προηγουμένως ἐνδεχόμενον νὰ τῆς ἀμφισβητηθῆ. Χωρὶς νὰ χρειάζεται νὰ προϋποτεθῆ οἰαδήποτε ἰδεώδης ἀξία, διὰ τῆς πράξεως ὀλοκληροῦνται καὶ ἡ χάρις εἰς αὐτὴν ἐκφραζομένη ἀξιακὴ δύναμις καί, ἐν ᾧ μέτρῳ ἀναφέρεται εἰς ἐκείνην, τὸ πραγματοποιοῦν ταύτην ὑποκείμενον. Τὸ θέμα ὅμως τὸ ὁποῖον ἐνδιαφέρει ἐνταῦθα δὲν εἶναι κατὰ πόσον πρόθεσις, ἦτοι ἐπιθυμία πράξεως, καὶ πράξις καθ' ἑαυτὴν θεωρουμένη ἀποτελοῦν συνάρτησιν ἀλλήλων, ἀλλὰ κατὰ πόσον αὐτὴ αὕτη ἡ πράξις δὲν ἔχει ἤδη ἀρχίσει νὰ συντελεῖται ἀφ' ἧς μία πρὸς τοῦτο ἐπιθυμία καταστῆ συνειδητή. Μὲ ἄλλους λόγους, κατὰ πόσον ἡ ἐπιθυμία πράξεως δὲν εἶναι ἤδη

σιν ὀριστικὴν, ἢ δ' Ἠθικὴ εἰς προστακτικὴν τοιαύτην, καὶ ὅτι ἡ πρώτη ἐξ αὐτῶν διατυπώνει κρίσεις πραγματικότητας, ἐνῶ ἡ ἕτερα κρίσεις ἀξίας, συμπεραίνων ἐκ τούτου ὅτι μεταξὺ τῆς θετικῆς τάξεως ἧτις εἶναι ἡ τάξις τῆς Ἐπιστήμης, καὶ τῆς κανονικῆς τοιαύτης ἧτις εἶναι ἡ τῆς Ἠθικῆς ὑπάρχει ἀνυπερβλήτος ἀπόστασις, ἡ ἀπόστασις ἢ χωρίζουσα ἀκριβῶς τὸν κόσμον τῶν ἀξιῶν ἀπὸ τοῦ κόσμου τῶν ἀπλῶν ἐμπειρικῶν γεγονότων. Καὶ αὐτὸς ὅμως ὁ χωρισμὸς εἶναι ἐν πολλοῖς συμβυτικὸς. Ἄπλως διευκολύνει τὴν ἀπομόνωσιν ὠρισμένων στοιχείων πρὸς τὰ ὁποῖα στρέφεται ἐν συνεχείᾳ ἢ ἔρευνα. Ἄλλωστε ἀπλᾶ ἐμπειρικὰ γεγονότα δὲν ὑπάρχουν διὰ τὴν συνειδήσιν ἀνευ θετικῆς ἢ ἀρνητικῆς προσχωρήσεως ἐκείνης εἰς αὐτὰ.

§ 29. 1. Πβ. καὶ L. La v e l l e, *Introd. à l'ontologie*, Paris, P.U.F., 1947, σ. 86.

2. Πβ. ἄνωτ. § 6.

πράξις. 'Εάν δὲ ὡς ἐπιθυμία πράξεως νοηθῆ ἡ φορὰ τῆς συνειδήσεως πρὸς μίαν ἀξίαν, τότε θὰ πρέπη νὰ δεχθῆ τις καὶ ὅτι ἡ πραγματοποίησης τῆς πράξεως δὲν ἀποτελεῖ εἰμὴ τὴν ὀλοκλήρωσιν τῆς ἀξίας αὐτῆς. Παρὰ τὰς ὑπὸ τῆς ψυχολογίας διαπιστωμένας εἰς τὸν τομέα τῆς βουλήσεως λειτουργικὰς ἀνωμαλίας, παρὰ τὸν ἐνίοτε ὡς ἀνακολπὴν τῆς πράξεως λαμβανόμενον ἐνδοιασμόν³, παρὰ, τέλος, τὸν πεπαλαιωμένον παραλληλισμὸν τῆς βουλητικῆς πράξεως πρὸς δρᾶμα μὲ σαφεῖς μορφικὰς τομὰς⁴, ἡ πράξις, βουλητικὴ ἢ ἠθικὴ, ἀδιάφορον, εἶναι μία συνέχεια δραστηριότητος χωρούσης πρὸς μίαν ἐξαντικειμένισιν τόσον τοῦ ὑπὸ τῆς συνειδήσεως συλλαβανομένου σκοποῦ ὅσον καὶ αὐτοῦ τούτου τοῦ πραγματοποιούντος αὐτὴν ὑποκειμένου. Διὰ τῆς πράξεως ἐπιβεβαιοῦνται τόσον ἡ ὄντοτης τοῦ πράττοντος ὅσον καὶ ἡ ὄντοτης τῆς ἀξίας εἰς τὴν ὁποίαν ἡ πράξις ἀναφέρεται, ἀμφοτέρων τούτων συμφυρομένων ἐν τῇ οὐσίᾳ τοῦ πραττομένου⁵. 'Απὸ τῆς ἐπιθυμίας εἰς τὴν πράξιν ὑπάρχει ἐν ἀναμφισβήτητον συνεχὲς⁶ τοῦ ὁποίου ἀκριβῶς τὴν λύσιν ἀποτρῆπει ἡ παρουσία τῆς ἀξίας.

'Απὸ τῆς ἀπόψεως αὐτῆς ἐπιτρέπεται νὰ θεωρήσωμεν ὅτι ἡ ἠθικὴ ἐμπειρία ἀναφέρεται εἰς σύμπασαν τὴν ὕπαρξιν τοῦ ἀνθρώπου λαμβανόμενῃ ὡς ἐνιαίαν δυναμικὴν πραγματικότητα, χωρὶς βεβαίως τοῦτο καὶ νὰ προϋποθέτῃ ἀπόλυτον ταυτισμὸν τῶν ἐν λόγῳ δύο κόσμων, ὡς τινες θὰ ἔτεινον νὰ δεχθοῦν⁷, καθ' ὅσον οὕτω τὸ αἴτημα τῆς ἠθικῆς ἐλευθερίας τοῦ ἀτόμου θὰ ἔπαυε νὰ εἶναι καίριον διὰ τὸν ἀνθρώπον. 'Ἡ ἐλευθερία ἀπλῶς θὰ ἀνήγετο εἰς ἓνα στατικὸν κόσμον ἀξιῶν εἰς τὸν ὁποῖον ὁ ἀνθρώπος θὰ ἐκαλεῖτο ἐκάστοτε νὰ δηλώσῃ ὑποταγὴν. Οὕτω ὁ κόσμος τῶν ἀξιῶν, ταυτιζόμενος πρὸς τὸ σύνολον τῆς ὑπάρξεως, θὰ ἀφήρει ἀπὸ τὴν προσωπικὴν ἐλευθερίαν ἐκλογὴν οἰονδήποτε χαρακτῆρα κριτηρίου καὶ θεμελίου τῆς ἀνθρωπίνης ἠθικῆς συμπεριφορᾶς. 'Επὶ πλέον ὁμως τῆς δυσκολίας ταύτης προκύπτει καὶ ἕτερα τοιαύτη σχετικὴ πρὸς τὸ θεμέλιον αὐτῶν τούτων τῶν ἀξιῶν καὶ πρὸς τὰς σχέσεις τούτου μὲ τὴν ὅλην πρακτικὴν δραστηριότητα. 'Εάν

3. Πβ. Ε. Μουτσοπούλου, 'Ἡ ἐννοια τῆς βουλήσεως, ἔκδ. πολυγρ., 'Αθήναι, 1966, σ. 39.

4. Πβ. αὐτόθι, σσ. 29 - 33.

5. 'Ανάλογον θέσιν ἔλαβεν ἐπὶ τοῦ προβλήματος πρῶτος ὁ Maurice Blondel. Πβ. ἰδίᾳ L'action (β' ἔκδ.), Paris, Alcan, 1936, σσ. 254 - 258.

6. Διὰ μίαν συζήτησιν ἐπὶ τῶν διαφ. θέσεων πβ. καὶ Α. I. Melden, Desir et action, ἐν Les Etudes Philos., 1964, σσ. 347 κ. ἔξ.

7. Πβ. λ.χ. G. Gusdorf, Traité de l'existence morale, Paris, A. Colin, 1950, σσ. 193 κ. ἔξ. Διὰ τὸν αὐτὸν συγγραφέα αἱ ἀξίαι εἶναι συγκεχυμένα α priori μορφαὶ τῆς ἀνθρωπίνης ἐνότητος, ἐνδιάμεσοι συνδέσεις τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος, καὶ ἔσχατα αἵτια καὶ δικαιολογίαί τῆς ἐν τῷ κόσμῳ ὑπάρξεως ἡμῶν (πβ. αὐτόθι, σσ. 76 - 77). 'Υπὸ τοὺς ἰδίους ὄρους θὰ ἠδύνατό τις νὰ κάμῃ λόγον περὶ μᾶς ἰσορροπίας τῆς ὑπάρξεως χάρις εἰς τὰς ἀξίας, ἀνεξαρτήτως τοῦ ἐὰν αὐταὶ πηγάζουν ἢ ὄχι ἐξ αὐτῆς.

υποτεθῆ ὅτι αἱ ἀξίαι ἀποτελοῦν μίαν συννομικῆς μορφῆς προαγωγὴν τῆς ὑπάρξεως, τότε, ἐπὶ τῇ βάσει καὶ ἐν ὀνόματι τίνος κριτηρίου ἢ ἐκάστοτε προσωπικῆ ἠθικῆ συνείδησις θὰ ἠδύνατο ὄχι μόνον νὰ ἐκλέγη, ἀλλὰ καὶ νὰ ἀξιολογῆ νὰ ἐκλέγη μεταξὺ δύο ἢ περισσοτέρων ἐνδεχομένων περαιτέρω ἐπιβεβαιώσεως τῆς ὑπάρξεως; Ἐν τοιαύτῃ βεβαίως περιπτώσει, καὶ μάλιστα ἐὰν υποτεθῆ ὅτι αἱ ἀξίαι ἔχουν τὴν πηγὴν καὶ τὸ ὑπόβαθρόν των εἰς τὴν «κατωτέραν» σφιγῆραν τῆς ὑπάρξεως, εἰς τὴν βασικὴν καὶ πρώτην ὁρμὴν ποῦ συνιστᾷ τὸ πλέγμα τῶν ἐνστίκτων, θὰ ἦτο δυσχερὴς ὁ συμβιβασμός, πρὸς τὴν ἀναγνώρισιν μιᾶς τοιαύτης καταστάσεως, τῆς διαβεβαιώσεως ὅτι ἡ ἠθικῆ συνείδησις εἶναι ἐκείνη ἣτις τείνει πρὸς τὴν ὑπέρβασιν τῶν ἐγωϊστικῶν βιολογικῶν ὤσεων, χάρις εἰς τὰς παντοίας μορφὰς αὐταπαρνήσεως, πᾶσα δὲ ἰδεοκρατικὴ ἠθικὴ θὰ ἐκινδύνευε νὰ θεωρηθῆ ἄκυρος καὶ ἀδύνατος⁸. Ὅχι μόνον ὁ Bergson, ἀλλ' οὕτε καὶ ὁ Schopenhauer⁹, ὁμιλῶν περὶ τῆς βουλήσεως ὡς ἐκδηλώσεως τυφλοῦ ἐνστίκτου, τολμᾷ νὰ ἀμφισβητήσῃ τὴν ἔστω καὶ κατ' ἐπίφασιν λαμβανομένην ἐλευθερίαν τῆς ἠθικῆς ἐκλογῆς.

Εἰς τοιαύτας βεβαίως ἀναγωγὰς προέβησαν κατὰ καιροὺς αἱ παντοῖαι ἐμπειροκρατικαὶ ἠθικαί, καὶ ἡ κυρηναικὴ καὶ ἡ ἐπικουρείος καὶ αἱ τῶν Bentham καὶ Stuart Mill¹⁰, παρ' ὅλους τοὺς κινδύνους ποῦ συνεπήγοντο ἢ μετὰταξις τοῦ ἀγαθοῦ ἀπὸ τοῦ ἐπιπέδου τοῦ ἠθικοῦ εἰς τὸ ἐπίπεδον τοῦ αἰσθητοῦ. Κατὰ βάθος ὁμως τοῦτο κατέστη κατορθωτόν, ἔστω καὶ δυσχερῶς, ἀκριβῶς ἐπειδὴ, ἐπὶ τοῦ ἐπιπέδου τοῦ αἰσθητοῦ, δὲν δύναται νὰ γίνῃ λόγος περὶ ἀξίας μὲ τὴν ἔννοιαν τοῦ ἠθικοῦ ἀγαθοῦ. Τὸ συμφέρον ἢ ἡ εὐδαιμονία δύναται νὰ ὑποκαταστήσουν, ὡς ἀπλοὶ ὄροι ἀναφορᾶς, τὸ ἀγαθὸν εὐθὺς ὡς τὸ πρῶτον ὑπὸ τὸ ὅποιον τὰ πράγματα θεωροῦνται μεταβληθῆ δὲν δύναται ὁμως, καθ' ἑαυτὰ, νὰ θεωρηθοῦν ὡς ἀξίαι. Εὐθὺς ὡς τοιοῦτό τι συμβῆ ἢ ἠθικὴ συνείδησις ἀγεται ἀναποτρέπτως εἰς ὅ, τι θὰ ἠδυνάμεθα νὰ ὀνομάσωμεν μίαν ἀλγεβρικὴν πλάνην ἢτοι εἰς μίαν ἐπὶ φαινομενικῶς μὲν στυλπηῆς, εἰς τὴν πραγματικότητά ὁμως σαθρᾶς, βάσεως ἐρειδομένην ἐκτίμησιν ὠρισμένων κατ' εὐφημισμὸν «ἀξιακῶν» στοιχείων. Ἡ ποσοτικὴ, κατὰ τὸν Bentham, ἢ ποιοτικὴ, κατὰ τὸν Stuart Mill, ζύγισις τῶν στοιχείων αὐτῶν δὲν ὑποκαθιστᾷ τὴν ἐξωβελισμένην, ὑπὸ τῶν ἀντιστοίχων θεωριῶν, ἐκ τοῦ χώρου τῆς πρακτικῆς δραστηριότητος, ἐλευθερίαν ἐκλογῆς. Δὲν ὑπάρχουν ποιοτικὰ καὶ ἀξιακά, γενικώτερον, «σὺν» καὶ «πλὴν» ἐξασφαλίζοντα οἰανδήποτε συγχώνευσιν θετικῶν ἢ ἀρνητικῶν πρακτικῶν

8. Ὁρθῶς ὁ D. Roustan, *La morale de Rauh*, ἐν *La raison et la vie*, Paris, P U F., 1946, σ. 121, διερωτᾶται ἂν, ὑπὸ τοιούτους ὄρους, «*vaut-il la peine de réclamer pour notre volonté le pouvoir de faire triompher ses préférences si la valeur se confond avec l'existence même?*».

9. Πβ. Ἡ διαλεκτικὴ τῆς βουλήσεως, κεφ. Β'.

10. Πβ. Αἱ ἡδοναί, ἐνθ' ἂν., κεφ. Β'.

δεδομένων. "Όπως έχει κατά κόρον παρατηρηθῆ ἐπὶ τοῦ προκειμένου, ἡ ἀποφυγὴ μιᾶς λύπης δὲν ἰσοδυναμεῖ πρὸς μείζονα εὐδαιμονίαν. Ἡ ἀλγεβρική πλάνη συνιστᾷ ὄχι μόνον γελοιοποίησιν τῆς ἐννοίας τῆς ἐλευθέρως ἐκλογῆς, ἀλλὰ καὶ ἀλλοίωσιν τοῦ γεγονότος ὅτι τοιαύτη ἐκλογὴ δὲν νοεῖται κατὰ βάθος εἰμὴ δυναμική, οὐχὶ δὲ στατιστική, ὡς αἱ τὴν ὡς ἄνω πλάνην ὑποθάλλουσαι θεωροῦν ὑπολαμβάνουν ἐκείνην. Ἡ ἐλευθέρως ἐκλογὴ, συνεπῶς δὲ καὶ αἱ ἀξίαι ποῦ ἀποτελοῦν τὰ κριτήρια ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ὁποίων ἐκείνη συντελεῖται δὲν δύνανται εἰμὴ νὰ εἶναι φύσεως δυναμικῆς ἥτοι νὰ προσέρχονται ἀπὸ τὴν δυναμικότητα τῆς ἀνθρωπίνης υπάρξεως, νὰ εἶναι ἔργον καὶ δημιουργία τοῦ ἀνθρώπου, ἔτι δὲ περαιτέρω, νὰ συντελοῦν, ἔξ ἀντανακλάσεως, εἰς τὴν δημιουργικὴν ὁλοκλήρωσιν ἐκείνου. Ἐπὶ περαιτέρω, δύναται νὰ ὑποστηριχθῆ ὅτι πᾶσα ἐνέργεια παράλογος ἢ παραλογοφανής, ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας¹¹ μέχρι τῆς δημιουργίας¹², εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς ἀνάγκης τῆς συνειδήσεως ὅπως οὕτω σταματήσῃ ἢ φθοροποιῆς δι' αὐτὴν ροὴ τοῦ χρόνου, συγκεκριμένως δὲ χάρις εἰς τὴν διαμόρφωσιν ἢ τὴν ὄρθωσιν μιᾶς καταστάσεως δυναμένης ν' ἀναχθῆ εἰς ἀξίαν εἰς τὴν ὁποίαν, ἔστω καὶ παροδικῶς, ἡ συνείδησις νὰ εἶναι εἰς θέσιν ν' ἀποδόσῃ μίαν ὑποψίαν αἰωνιότητος, προκειμένου νὰ κρατηθῆ ἀπὸ αὐτὴν οὕτω θεωρουμένην.

§ 30. Μακρὰν τοῦ νὰ ἐξασκοῦν, ὡς στατικά ἀντικειμενικά στοιχεῖα, ἀμετάβλητον ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς συνειδήσεως, αἱ ἀξίαι δημιουργοῦνται ὑπ' αὐτῆς, ἡ δὲ δημιουργία τῶν αὐτῆ δὲν εἶναι τετελεσμένη, ἀλλὰ πάντοτε ὁλοκληροῦται καθ' ὃ μέτρον καὶ ἡ δημιουργοῦσα αὐτὰς συνείδησις. Ἡ θέσις αὕτη, μὲ μικράς, κατὰ περίπτωσιν, παραλλαγάς, υἰοθετήθη ἀπὸ τὴν παλαιότεραν λογοτεχνικὴν παραγωγὴν, ὡς καὶ ἀπὸ τὴν νεωτέραν « φιλοσοφοῦσαν » λογοτεχνίαν. Κατὰ τὸν Sartre λ.χ., ὁ ἀνθρώπος, ἕρμαιον ἐντὸς ἑνὸς κόσμου παραλόγου, εἶναι ἐλεύθερος ὅπως δημιουργήσῃ ὁ ἴδιος τὰς ἰδίας αὐτοῦ ἀξίας¹, τὴν δὲ ἐλευθερίαν αὐτὴν δὲν ἀπαξιοῖ νὰ χρησιμοποιήσῃ πρὸς τοῦτο, χωρὶς ἄλλωστε νὰ ἐνδιαφέρεται ὅπως τῶν ὡς ἄνω ἀξιῶν ἀναζητήσῃ οἰανδήποτε ἔλλογον δικαιολόγησιν, ἀκριβῶς ἐπειδὴ ὁ κόσμος ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἐδημιούργησε τὰς ἀξίας ταύτας εἶναι παράλογος κατ' ἐξοχὴν². Τῆς ὑπαρξιακῆς θέσεως ἡ δυναμοκρατικὴ θέσις τὴν ὁποίαν ὑποστηρίζαμεν προηγουμένως διαφέρει ριζικῶς κατὰ τοῦτο, τοῦλάχιστον, ὅτι, ἐνῶ δι' ἐκείνην ἡ ἐλευθέρως

11. Πβ. τὴν διαλεκτικὴν τῆς ἁμαρτίας ἐν J. Sarano, *La douleur*, Paris, Ed. de l'Épi, 1965, σσ. 176 κ.ἑξ.

12. Πβ. Ε. ΜΟΥΤΣΟΠΟΥΛΟΥ, *Δομὴ καὶ ἀναδόμησις τοῦ χρόνου*, ἐνθ' ἄν.

§ 30. 1. Πβ. *L'être et le néant*, σσ. 561 κ.ἑξ.

2. Πβ. αὐτόθι, σσ. 561 κ.ἑξ.

έκλογη καταστάσεων και αξιών είναι αποτέλεσμα έναγωνίου αναζητήσεως λογικών συντεταγμένων χάριν στηρίξεως της υπάρξεως ἐπὶ τοῦ μηδενὸς τοῦ κοσμικοῦ παραλογισμοῦ, δι' ἡμᾶς, ἐν ἐπιγνώσει αὐτοῦ ὁ ἄνθρωπος, δημιουργῶν τὰς αξίας του, προάγει αὐτομάτως και κατ' ἀντανάκλασιν τὴν ἐπιβεβαίωσιν τῆς οὐσιακῆς του ἐν τῷ κόσμῳ παρουσίας³, χωρὶς τοῦτο παντάπασιν νὰ σημαίνει ὅτι οὗτος ἀποστρέφεται κάθε ἰδέαν παραδοχῆς μιᾶς κοσμικῆς τάξεως ἀνεξαρτήτου ἐκείνης τὴν ὁποίαν ὁ ἴδιος συγκροτεῖ, ἀλλ' οὔτε και ὅτι θὰ ἐδέχτο ποτὲ αἰ ὑπ' αὐτοῦ ἐλευθέρως ἐκλεγείσα και ἐντόνως προβληθεῖσαι αξίαι νὰ θεωρηθοῦν αὐθαίρετοι. Ὑπάρχον βεβαίως ἐμπειρικαὶ πραγματικότητες ἀνεξάρτητοι τῶν ἀξιακῶν δημιουργιῶν τῆς συνειδήσεως, μολονότι και αὗται, ὡς εἶδομεν⁴, « ἀξιοποιοῦνται » εὐθύς ὡς ἡ συνείδησις κληθῆ νὰ λάβῃ θέσιν ἐναντι αὐτῶν.

Κατὰ δεύτερον λόγον, εἶναι ἀδύνατον νὰ δεχθῆ τις ὅτι οἰοσδήποτε ἀντικείμενος πρὸς τὴν συνείδησιν κόσμος ἐνδέχεται νὰ εἶναι παράλογος καθ' ὃν τρόπον διατείνεται τοῦτο ὁ Sartre. Ὁ τοιοῦτος κόσμος ὄχι μόνον παράλογος δὲν εἶναι, ἀλλ' οἷτε θὰ ἦτο ἀνάγκη νὰ ὑποτεθῆ ὢν, καθ' ὃ μέτρον ἡ συνείδησις δὲν θὰ ἦτο ἠναγκασμένη νὰ τὸν λάβῃ ὑπ' ὄψιν. Εὐθύς ὅμως ὡς τὸν θεωρήσῃ ὑπάρχοντα τὸν ἀναφέρει εἰς ἑαυτήν, τὸν καθιστᾷ συνάρτησιν ἑαυτῆς, προκειμένου νὰ τὸν ὀργανώσῃ, δι' ἑαυτήν, κατὰ τὰ ἰδικά της πρότυπα. Ἐὰν εἰς τοῦτο δὲν εἶναι ἀσύδοτος, τὸ ὀφείλει εἰς τὴν παρουσίαν τοῦ Σὺ, παρουσίαν ἀμοιβαίαν ὡς πρὸς τὴν ἰδικὴν της. Ὁλωσδήποτε, ὁ ὑποτιθέμενος ὡς ἐξ ἀντικειμένου ὑπάρχων κόσμος δὲν δύναται νὰ ὀνομασθῆ παράλογος διὰ τὸν λόγον και μόνον ὅτι ἡ διάρθρωσις του ἐνδέχεται νὰ εἶναι ἀλλοία ἐν σχέσει πρὸς τὴν τοῦ κόσμου τῆς συνειδήσεως. Διὰ τὸν ἄνθρωπον, τὸ νόημα τοῦ ἀντικειμενικοῦ κόσμου εἶναι ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ὁ ἴδιος ἐκάστοτε προσδιορίζει διὰ τῆς ἀναφορᾶς ἐκείνου εἰς ἑαυτόν, ἄλλως ὁ κόσμος οὗτος δὲν ὑπάρχει δι' αὐτόν, τοῦτο δέ, ἀνεξαρτήτως τῆς ἀντικειμενικῆς ἐκείνου υπάρξεως, ὡς ἀκριβῶς ἄλλωστε, καθ' ἃ ἐγράφομεν ἄλλαχού, ἡ διαφορά τῶν τύπων λατρείας τοῦ Ἀπολύτου, ἀντιπροσωπεύοντων ἐκάστοτε τὰς παντοίας στάσεις τῆς συνειδήσεως ἐναντι τούτου, δὲν καταλύει αὐτό⁵, ἀλλ' ἀντιπροσωπεύει τόσον τὸν πλοῦτον τῶν ἐρμηνειῶν τὰς ὁποίας ἐκεῖνο ἐπιδέχεται ὅσον και — ἀπολύτως — τὸν πλοῦτον τοῦ περιεχομένου του. Διὰ τῆς ἐλευθέρως ἐκλογῆς τόσον τῶν αξιῶν ὅσον και τῆς συμπεριφορᾶς αὐτοῦ ὁ ἄνθρωπος δημιουργεῖ τὸ ἰδιαίτερον κλίμα ἐντὸς τοῦ ὁποίου ὁ ἴδιος ὀλοκληροῦται.

Αἰ αξίαι δὲν νοοῦνται ἀνεξάρτητοι ἐν σχέσει πρὸς τὸν δυναμισμὸν τῆς

3. Πβ. Τὸ ὀλοκληρωμένον ὄν, ἐνθ' ἄν.

4. Πβ. ἄνωτ., § 28.

5. Πβ. Νόησις και πλάνη, σ. 65.

συνειδήσεως — πέραν δὲ τούτου, τῆς υπάρξεως —, τοῦ ὁποίου εἶναι οἱ κυριώτεροι, ἂν ὄχι οἱ μοναδικοί, φορεῖς. Διὰ τῆς ἐξαντικειμενισέως των, ἡ συναρτησιακὴ ὑπαρξιακὴ σχέσις μεταξὺ συνειδήσεως καὶ ἀξιών ἀντιστρέφεται, τοῦ λοιποῦ δὲ αὐταὶ αὐταὶ αἱ ἀξίαι φαίνονται ἐξασκοῦσαι πρὸς τὴν κατεύθυνσιν τῆς συνειδήσεως μίαν πίεσιν ὀφειλομένην εἰς τὸν οὕτω διαπιστούμενον — ἀδιάφορον πλέον ἢ ὀφείλεται ἢ ὄχι εἰς ἀντανάκλασιν — δυναμισμόν των. Ἀκριβῶς δέ, ἔχουσα ἐπίγνωσιν τῆς σημασίας τὴν ὁποίαν ἔχει διὰ τὴν συνέχισιν καὶ τὴν αὐτεπιβεβαίωσιν τῆς υπάρξεως μία κατ' οἰκονομίαν ὀργανωμένη διάρθρωσις αὐτῆς, ἡ συνείδησις εὐχαρίστως δέχεται ὅπως ὑπόκειται εἰς τὴν ἐπ' αὐτῆς ἐξασκουμένην ἐπιβολὴν τῶν ὡς ἄνω ἀξιών. Ἐπειδὴ δὲ ὀργανωμένη διάρθρωσις τῆς υπάρξεως προϋποθέτει καὶ ὀργανωμένον κόσμον ἀξιών, ἡ συνείδησις δὲν ἀρνεῖται ὅπως προβαίνει εἰς ἱεράρχησιν αὐτῶν, μὲ μόνην τὴν διαφορὰν ὅτι τὴν τοιαύτην ἱεράρχησιν δὲν ἀντιλαμβάνεται οὔτε ὡς ἀνεξάρτητον τῆς ὑπαρξιακῆς φορᾶς οὔτε ὡς στατικὴν ἢ ἄκαμπτον, ἀλλ' ἀντιθέτως ἀναγνωρίζει εἰς αὐτὴν εὐκαμψίαν καὶ δυνατότητας ἀναδιαρθρώσεως δυναμικῆς ἀναλόγου τῆς δυναμικότητος τῆς υπάρξεως, καὶ ἑαυτῆς συνεπῶς, συνηρημένας δέ, ἐν πολλοῖς, πρὸς τοῦ ὄντος τὴν τάσιν δι' ὀλοκλήρωσιν⁶.

6. Πβ. Τὸ ὀλοκληρωμένον ὄν, ἐνθ' ἄν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'

Η ΕΠΙΒΟΛΗ ΤΩΝ ΑΞΙΩΝ

§ 31. Ὁ πρακτικὸς δυναμισμὸς τῆς ἀξίας ἐκδηλοῦται ὄχι μόνον συμφώνως πρὸς ὅσα ἐν τῷ προσηγηθέντι κεφαλαίῳ διευτυπώθησαν, ἀλλὰ καὶ ἄλλως, καὶ δὴ πρὸς τρεῖς πρὸς ἀλλήλας συνηρητέμας, μολοντοὶ διαφόρους, κατευθύνσεις, ἀναλόγως τοῦ τρόπου καθ' ὃν ἡ συνείδησις διάκειται πρὸς ἐκείνην, κατὰ λόγον δὲ ἀντίστροφον τοῦ τρόπου καθ' ὃν ἡ ἐξαντικειμενισθεῖσα ἀξία ἐξασκεῖ τὴν ἀκτινοβολίαν της ἐπὶ τῆς συνειδήσεως. Θὰ ἦτο οὕτω δυνατὸν νὰ διακρίνη τις δύο ἀντισταθμιζομένας ὥσεις ἐξασκουμένας ἐπὶ τῆς ὅλης πρακτικῆς δραστηριότητος: ἀφ' ἑνός, τὴν τοῦ δικαιώματος, ἡ ὁποία ὑποτίθεται ὅτι ἐπιτρέπει εἰς τὴν συνείδησιν νὰ χωρήσῃ εἰς τὴν πραγματοποίησιν τῶν ἀπαιτήσεων τῆς ὑπάρξεως (ἡ τοιαύτη ὥσις εἶναι πρωτογενής, ὡς οὐδένα ἐν προκειμένῳ ὄρον προϋποθέτουσα, εἰμὴ μίαν ἀρχικὴν ἐπιθυμίαν, ἔστω καὶ ἀτελῶς συνειδητήν), καθισταμένη ἐν συνεχείᾳ ἐν τῇ συνειδήσει βᾶθρον τῆς ἐννοίας τῆς δικαιοσύνης· καί, ἀφ' ἑτέρου, τὴν τοῦ καθήκοντος, καθ' ἀντανάκλασιν καὶ ἐξαντικειμένισιν τῆς πρώτης, ὡς δευτερογενῆ, ἄλλωστε, ἐξασκουμένην, δημιουργουμένην δ' ἐκ τῆς ἀναγνωρίσεως, βάσει λογικῆς ὀλοκληρωτικῆς διαδικασίας, καὶ εἰς τὰς ἄλλας ὑπάρξεις μιᾶς ἀντιστοιχίας πρὸς ἐκείνην ἧς συνείδησις εἶναι ἡ προβαίνουσα εἰς τοιαύτην ἐπαγωγικὴν ἀναγωγήν. Μὲ τὴν διαφορὰν ὅτι ἡ δευτερογενὴς αὕτη ὥσις συνεπάγεται τὴν ἐπ' αὐτῆς στήριξιν τῆς ἐννοίας τῆς ὑποχρεώσεως ἢ τοῦ χρέους. Ὁ ἐλεύθερος ἀνταγωνισμὸς μεταξὺ τῶν δύο τούτων ὥσεων δημιουργεῖ, ἐπὶ ἐπιπέδου περαιτέρω παραγωγῆς, μίαν συναρτησιακὴν σχέσιν μεταξὺ εὐθύνης καὶ ἀλληλεγγύης. Εἰς μίαν τοιαύτην φάσιν τῆς δημιουργίας τοῦ ὡς ἄνω κόσμου πρακτικῶν ἀξιῶν, ἐπὶ τῶν ὡς ἄνω συνειδητοποιημένων ἡδὴ ἐννοιῶν ἐπεμβαίνει μία ἄλλη πρωτογενὴς δύναμις, ἡ ἀγάπη, ὀρίζουσα τὴν στάσιν τῆς συνειδήσεως ἐναντι τοῦ ἐξασκοῦντος ἔλξιν ἐπ' αὐτῆς, καὶ χάρις εἰς τὴν ὁποίαν ἡ συναρτησις εὐθύνη-ἀλληλεγγύη ἐπιλύεται ὡς κοινότης, ἐνῶ, ἐκ παραλλήλου, ἡ παρουσία τῶν ἐννοιῶν τῆς δικαιοσύνης καὶ τοῦ χρέους διευκολύνουν τὴν καθ' ἀφαίρεσιν ἐννοποίησιν καί, συχρόνως, ἐξαντικειμένισιν τοῦ ἐν λόγῳ πρωταρχικοῦ στοιχείου τῆς ἀγάπης εἰς Ἰδέαν, καὶ δὴ εἰς τὴν Ἰδέαν τοῦ Ἀγαθοῦ. Αἱ ἔρουναι τοῦ Max Scheler¹ καὶ ἄλλων²

§ 31. 1. Πβ. *Idia Wesen und Formen der Sympathie*, σσ. 157 × ἔξ.

2. Πβ. E. Moutsopoulos, *Vers une actualisation de la valeur «homme»*, ἐνθ' ἀν.

έδειξαν ότι πράγματι υπάρχει μία αντιστοιχία θετικών και αρνητικών θυμικών παραγόντων συνιστώσα εν δυναμικόν πλέγμα διεργασιών επί του οποίου οικοδομούνται ώρισμένα αξία. Είς την πραγματικότητα, ή κατάσταση ενδέχεται να είναι απείρως πολυπλοκώτερα, καθ' όσον, επί του βασικού αυτού πλέγματος, λαμβανομένου δημοῦ μεθ' ὄλων τῶν δημιουργικῶν του προεκτάσεων, ἐνοφθαλμίζονται στοιχεῖα προερχόμενα ἐκ δραστηριοτήτων παραλλήλων πρὸς τὴν εἰς ἐκεῖνο ἀποδιδόμενην, καὶ τὰς ὁποίας ἐξεθέσαμεν ἀνωτέρω. Αἱ ἀντιδράσεις αἱ προκαλούμεναι ἐκ τῆς συρροῆς τῶν νέων τούτων στοιχείων καταλήγουν εἰς τὴν διαμόρφωσιν συνειδησιακῶν μηχανισμῶν διευθυνόντων περαιτέρω ἀναγωγὰς καὶ οὕτω καθ' ἐξῆς. Χωρὶς λοιπὸν ὁ ὡς ἄνω « κύκλος » διαφερόντων καὶ ἐνεργειῶν ν' ἀποτελῇ κλειστὸν στατικὸν σχῆμα, ἀφοῦ καταφανῶς ἐνέχει διάρθρωσιν ἀξονικὴν, δημιουργεῖ ἀντιθέτως τὰς συνθήκας ἐκείνας χάρις εἰς τὰς ὁποίας ὁ δυναμισμὸς τῆς ὑπάρξεως εἶναι ἐφικτὸν νὰ διοχετευθῇ πρὸς ὠρισμένας κατευθύνσεις ἐννοιοποιουμένας καὶ ἐξαντικειμενιζομένας κατὰ τὴν ἀνωτέρω περιγραφείσαν διαδικασίαν.

Αἱ ἐννοιαὶ τοῦ καθήκοντος καὶ τοῦ δικαίωματος, εἰς τὰς ὁποίας εἶναι δυνατὸν νὰ δοθῇ, ὑπὸ ἄλλας ἄλλοτε περιστάσεις, περιεχόμενον διάφορον³, ἐκφράζουν, ἐπὶ ἐπιπέδου καθαρῶς θεωρητικοῦ, τὰς ὑπερβατικὰς προεκτάσεις ὠρισμένων ἀξιών ἢ, καλύτερον, τὸν ὑπερβατικοποιηθέντα, δι' ἐξαντικειμενισμοῦ ἀπολύτου, δυναμισμὸν τῶν ἀξιών τούτων. Μία τοιαύτη ὅμως θεωρητικὴ διασφάλις τῆς αὐτοτελείας των τὰς ἀπομακρύνει ἀπὸ τὸ πραγματικὸν πλαίσιον ὅπου κανονικῶς δφεῖλουν νὰ τοποθετηθοῦν, ἤτοι τὸ πλαίσιον τῆς ἐντὸς τῆς ἀνθρωπίνης δραστηριότητος παρουσίας των. Κατόπιν μιᾶς τοιαύτης ἀποδεσμεύσεως των, ὡς ἐννοιῶν πλέον, καθαρῶν ἢ ὑποστασιασθεισῶν, ἀπὸ τοῦ ὅλου περιγράμματος τῆς ὑπάρξεως, αὗται κινδυνεύουν ν' ἀνεξαρτητοποιηθοῦν ἐν σχέσει πρὸς τὸν ἄνθρωπον, καὶ μόνον διὰ τῆς ὑπ' αὐτοῦ ἐννοιολογικῆς ταν βιώσεως δύνανται νὰ ἐπικαιροποιηθοῦν καὶ πάλιν, ὄχι ὅμως πλέον ὡς καθαρὰ βιώματα, ἀλλ' ὡς ὄροι ἀναφορᾶς τοιούτων βιωμάτων. Τὸ καθήκον καθίσταται μὲν οὕτω κάτι τὸ ἀπόλυτον, ὅπως πολλὰ ἠθικὰ ἀντιλαμβάνονται αὐτό, συγχρόνως ὅμως ἀπομακρύνεται ἀπὸ τὴν περιοχὴν τῆς ζωῆς, ἀπανθρωπίζεται τρόπον τινά. Αἱ ἐπὶ τῆς ἐννοίας τοῦ Ἁγαθοῦ θεμελιούμεναι ἠθικαὶ ἔχουν, αἱ πλεῖσται, ἀντιληφθῆ τὸν οὕτω διαγραφόμενον κίνδυνον, διὸ καὶ, ἀπὸ πολλῶν ἀπόψεων, θεωροῦν ὅτι ἡ ὑπερβατικότητα τοῦ καθήκοντος εἶναι ἐνδεχομένως ὀντολογικῆς μόνον, ὅχι δὲ καὶ γνωσιολογικῆς τάξεως, αὐτὴν δὲ τὴν ἀντίληψιν διευρύνουν ἐπεκτείνουσαι ταύ-

3. Ἡ διαφορὰ δὲν ὀφείλεται μόνον εἰς τὴν ἀλλαγὴν περιοχικοῦ πρίσματος (Δίκαιον, Ἠθικὴ), ἀλλὰ καὶ εἰς αὐτὴν τὴν μεταβολὴν πρίσματος συστηματικοῦ (ἄλλως ἐρμηνεύουν τὰς ὡς ἄνω ἐννοίας ὁ καντισμὸς καὶ ὁ νεοκαντισμὸς λ.χ., ἄλλως δὲ ὁ θετικισμὸς).

την ἐφ' ὀλοκλήρου τοῦ κόσμου τῶν ἀξιών τὸ ὁποῖον θεμελιώνουν ἐπὶ τοῦ λόγου εἶτε ὡς τι αὐτοτελὲς κρίνουν αὐτὸν εἶτε ὡς κόσμον παράλληλον πρὸς τὴν τάξιν τοῦ σύμπαντος εἶτε πάλιν ὡς υπαγόμενον εἰς αὐτὴν ἧς ἀποτελεῖ ἀπαύγασμα εἶτε, τέλος, ὡς διηρθρωμένον ἐπὶ τῇ βάσει τῆς διαρθρώσεως τῆς ἀνθρωπίνης ὄντοτήτος.

§ 32. Ὅπως καὶ ἂν ἔχη τὸ πρᾶγμα, ὅλαι αὐταὶ αἱ θεωρητικαὶ ἀπόψεις δὲν εἶναι καὶ αἱ μόναι δυναταί, ἐὰν θέλη τις νὰ παραμένῃ εἰς τὰ πλαίσια μιᾶς ἠθικῆς τοῦ Ἁγαθοῦ. Πέραν αὐτῶν, καὶ χωρὶς νὰ ὑφίσταται λόγος ὅπως ἐγκαταλειφθοῦν τὰ ὡς ἄνω πλαίσια, εἶναι δυνατόν νὰ ληφθῆ ὑπ' ὄψιν καὶ τὸ ἐνδεχόμενον μιᾶς ἐπὶ πλέον ἐρμηνείας. Οὕτω δυνάμεθα νὰ θεωρήσωμεν τὸ Ἁγαθὸν λ.χ. ὡς ἐν ἀντικειμενικὸν ἐννοιακὸν περιγύραμμα ἐντὸς τοῦ ὁποῖου ἐγγράφονται ἐκάστοτε ὑπὸ τῆς συνειδήσεως καὶ ὑπὸ μορφὴν σημασιῶν, ὠρισμένα βιώματα αὐτῆς, καὶ τὸ ὁποῖον ἐμπλουτίζεται εἰς περιεχόμενον, δημιουργούμενον τρόπον τινὰ ἧτοι εὐρισκόμενον ὑπὸ συνεχῆ δημιουργίαν, δυναμικῶς, διὰ τὴν συνείδησιν τοῦλάχιστον, καθ' ὃ μέτρον ἐκείνη ἐμπλουτίζεται ὑπὸ τῶν συνεχῶν αὐτῆς βιωμάτων ὅσα κρίνει σκόπιμον ν' ἀναγάγῃ εἰς αὐτό¹. Ἰδιαιτέρως, τώρα, ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὰς δύο ἐννοίας τοῦ δικαιοῦματος καὶ τοῦ καθήκοντος, καὶ τῆς θεωρήσεως αὐτῶν ὡς προσδιοριστικῶν τῆς ἀνθρωπίνης δραστηριότητος, παρατηρητέον ὅτι αὐταὶ εἶναι ἐξ ἴσου ἀμοιβαίως συνηρημέναι πρὸς ἀλλήλας, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὴν ἐννοίαν τῆς κυρώσεως. Ὡς συνεπαγόμεναι σύνολα κανόνων διαβιώσεως, ἀλλὰ καὶ ὡς ὅροι ἀναφορᾶς τῆς ἐκάστοτε ἠθικῆς συμπεριφορᾶς τοῦ ἀνθρώπου, θὰ παραμένουν ξένα πρὸς αὐτόν, ἐὰν ἢ πρὸς ἐκείνην σύνδεσις των δὲν ἐξησφαλίξοτο διὰ μέσου τῆς ἐννοίας ταύτης. Ἀντιστρόφως δέ, ἢ κύρωσις δὲν νοεῖται ἔξω τοῦ γενικοῦ καὶ εἰδικοῦ συνάμα περιστασιακοῦ ὅλου τὸ ὁποῖον συνιστᾷ ἢ ἀναγωγή τῆς ὡς ἄνω συμπεριφορᾶς εἰς τὴν ἀξίαν τὴν ὁποίαν προσλαμβάνει ἢ δι' αὐτῆς ἐπιτελούμενη πράξις ἧτοι εἰς τὸν κανόνα ὅστις ἐπιβάλλει ἢ ἀπαγορεύει αὐτήν. Πᾶσα κύρωσις, εἶτε θετικὴ εἶτε ἀρνητικὴ, δὲν καλεῖται αὐτομάτως ἀπὸ τὴν πράξιν τὴν ὁποίαν ἐπιστέφει, ἀλλ' ἀπὸ τὴν ἀναφορὰν τῆς πράξεως αὐτῆς εἰς τὴν ὡς κανόνα συμπεριφορᾶς θεθεμένην καὶ ἀνεγνωρισμένην ὑπὸ τῆς συνειδήσεως ἀρχὴν πρὸς τὴν ὁποίαν, ἐπὶ θυμικοῦ ἐπέδου, καὶ συνδέει ταύτην, ἐγγυωμένη οὕτω τὴν συμμόρφωσιν τῆς μὲν πρὸς τὴν δέ.

Ἐὰν ὅμως ἡ κύρωσις ἀποτελεῖ ἀντικειμενικὴν ἐπίσπεψιν τῆς πράξεως, ὑπάρχει περιθώριον καὶ διὰ μίαν ὅλως ὑποκειμενικὴν τοιαύτην, ἐπιτυχανομένην διὰ τῆς ἀποσπάσεως τῆς συνειδήσεως ἀπὸ τοῦ πλέγματος τῆς συν-

§ 32. 1. Διὰ μίαν ἀξιολόγησιν τῆς ἐρμηνείας πβ. καὶ R. Polin, La création des valeurs, τμήμα 2^{ον}, σσ. 87 κ.εξ. Πβ. καὶ J. P i a g e t, Le jugement moral, ἐνθ' ἄν.

τελεσθείσης πράξεως, έννοοῦμεν τὴν μεταμέλειαν. Αὕτη, φυσικῶ τῷ λόγῳ, ἐκδηλοῦται ἐκ τῶν ὑστέρων, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν ἐνδοιασμόν², προηγούμενον τῆς ἐπιτελέσεως. Εἰς ἀμφοτέρας τὰς περιπτώσεις ἡ συνειδήσις προσπαθεῖ νὰ ἄρῃ ἐαυτὴν ὑπεράνω τῆς πράξεως προκειμένου νὰ σταθμίση ταύτην ἀρνητικῶς. Ἡ ἄρσις αὕτη ἀποδεικνύεται ὅμως, ὡς εἰκός, ἀνεπαρκής, ἀφοῦ τόσον ὁ ἐνδοιασμός ὅσον καὶ ἡ μεταμέλεια συνδέονται πρὸς τὴν πράξιν καθ' ἐαυτὴν τῆς ὁποίας ἀποτελοῦν προεκτάσεις ὑποκειμενικὰς θεμελιουμένας ἐπὶ κριτηρίων συνειδητῶν. Καὶ ὁ μὲν ἐνδοιασμός ἀποτελεῖ ἀνασχετικὴν δέσμευσιν, ἡ μεταμέλεια ὅμως καθαρὰν ὑποκειμενικὴν κύρῳσιν δυναμένην νὰ παραταῖ ἐπ' ἀόριστον. Ὡσαύτως ὁ ἐνδοιασμός εἶναι προφυλακτικὸν μέσον τιθέμενον ἐν χορήσει ὑπὸ τῆς συνειδήσεως ἐν ὧσφι τοῦ ἐκ τῶν προτέρων ἐλέγχου τοῦ ὄρθου ἢ πεπλανημένου χαρακτῆρος τῆς πράξεως, πρὶν ἢ αὕτη ὀλοκληρωθῇ, ἐνῶ ἡ μεταμέλεια προϋποθέτει πράξιν συντελεσθεῖσαν τῆς ὁποίας ὁ πεπλανημένος τύπος ἀναγνωρίζεται ἐκ τῶν ὑστέρων. Οὕτω, διὰ νὰ ἐπαναλάβωμεν τὴν εἰκόνα τὴν ὁποίαν μεταχειρίζεται ὁ Max Scheler ἐν προκειμένῳ, ἡ διαδικασία τῆς μεταμελείας εἶναι παραβλητὴ πρὸς τὴν διαδικασία τῆς ἀναβάσεως, καθ' ἣν ὅσον ἀναβαίνομεν τόσον ἔχομεν καλυτέραν ἐποπτεῖαν τοῦ ἐπιπέδου ὅπου ἔχομεν προηγουμένως εὐρεθῆ, καὶ τόσον πλησιέστερον ἐγγίζομεν πρὸς ὁ τείνομεν σημεῖον: τὴν προηγουμένην δηλαδὴ δομὴν τῆς ὑπάρξεώς μας κατὰ τὴν συντελεσθεῖσαν πράξιν εἴμεθα ὀλονὲν περισσότερον εἰς θέσιν νὰ ἐποπτεύσωμεν, νὰ ἐλέγξωμεν καὶ νὰ διορθώσωμεν διὰ τῆς διορθώσεως αὐτῆς ταύτης τῆς πορείας ἡμῶν, προϋποτιθεμένων πάντοτε ἐλευθέρων. Εἶναι εὐνόητον ὅτι ὅλαι αὗται αἱ καταστάσεις συνδέονται ἀμέσως πρὸς καταστάσεις πλάνης καὶ ἀναγνωρίσεως πλάνης, τὰς ὁποίας ἔχομεν περιγράψει καὶ ἐρμηνεύσει ἀλλαχοῦ³. Ἐνταῦθα προέχει νὰ τονισθοῦν μόνον ὁ ἀξιολογικὸς χαρακτῆρ τῆς ἀναγνωρίσεως τῆς πλάνης, καὶ ἡ σημασία τοῦ κριτηρίου τῆς ἀξίας, εἰσβάλλοντος εἰς τὴν συνείδησιν καθ' ὃν χρόνον αὕτη καθορᾷ τὰ πεπραγμένα, ἢ μᾶλλον ἀκριβῶς ἵνα ἐπιτραπῇ, ἵνα καταστῇ δυνατὴ, ἡ ἀναδρομικὴ αὕτη ἐποπτεία.

§ 33. Ὡς κριτήριον « ἀντικειμενικὸν » ἡ ἀξία ἀποτελεῖ ὄριον τὴν ἐπιβαλλόμενον εἰς τὴν συνείδησιν συναινοῦσαν ὅπως, ἀποξενουμένη ἀπ' αὐτοῦ, θεωρῇ ἐαυτὴν συμφωνοῦσαν πρὸς τὸ περιεχόμενον ἐκείνης, ἐνῶ, εἰς τὴν πραγματικότητα, ἡ τελευταία αὕτη καθίσταται, ὡς ἐξ ἀρχῆς εἶδομεν, τὸ περιεχόμενον τῆς συνειδήσεως. Αὐτοῦ τοῦ εἶδους ἡ παραποιητικὴ τῆς πραγματικότητος σύμβασις μεταξὺ τῶν συνειδήσεων καταλήγει εἰς μίαν συμβατι-

2. Πβ. Ἡ ἐννοια τῆς βουλήσεως, σ. 39. Πβ. ἄνωτ., § 29 καὶ σημ. 9. Πβ. C. Caviglione, Il rimorso, saggio di psicologia e di metafisica, Torino, Baravalle e Falconieri, 1903.

3. Πβ. Νόησις καὶ πλάνη, κεφ. Β' καὶ Ε'.

κότητα απόψεων χάρις εις την οποίαν αλλοιοῦται μὲν ὁ ὑπαρξιακὸς χαρακτήρ τῶν ἀξιών, παρέχεται ὅμως εἰς αὐτὰς ἡ δυνατότης νὰ ἐμφανίζωνται ὡς ὀντότητες ἐξ ἀντικειμένου ὑφιστάμεναι, ὥστε νὰ εἶναι ἐφικτὴ μία ἐπ' αὐτῶν θεμελιουμένη ἐναρμόνισις τῶν σχετικῶν πρὸς αὐτὰς συνειδησιακῶν φορῶν. Κατὰ τὴν γενικευτικὴν ὅμως καὶ ἰδεοποιητικὴν διαδικασίαν τῆς ἐξαντικειμενίσεως τῆς ἀξίας συμβαίνει ἐνίοτε ἡ συνείδησις νὰ παρασύρεται, διὰ λόγους θυμικοῦς κυρίως, πρὸς κατεῦθυνσιν ἀποκλίνουσαν εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ ἀναληθοῦς¹, τοῦ πεπλανημένου μὴ ἀντιτιθεμένου πρὸς τὸ ὀρθόν, ἀλλ' ἀπλῶς συμπληροῦντος ἐπὶ ἐπιπέδου διαφόρου, τὸν ὑπ' ἐκείνου φωτισμὸν τῆς ἀληθείας. Ἄξια λοιπὸν ὀφειλόμεναι εἰς πεπλανημένην ἐκτίμησιν δὲν εἶναι, ὑπὸ ὠρισμένας προϋποθέσεις, ἀξια ἀπορριπτέαι, ἐφ' ὅσον ἡ συνείδησις ἔχει τὴν δυνατότητα νὰ προσδιορίσῃ αὐτὰς συμφῶνως πρὸς τὸ κριτήριον τοῦ ὀρθοῦ, χάρις εἰς τὴν μεταμέλειαν. Ἐκεῖναι ὅμως αἱ ἀξια αἱ ὁποῖα ἔχουν χαρακτῆρα σαφῶς διεστραμμένον εἶναι αἱ ψευδεῖς τοιαῦται, ἧτοι αἱ ἐν ἐπιγνώσει τῆς προβαλλούσης αὐτὰς συνειδήσεως προβαλλόμεναι κακῶς ὡς ὀρθαί, πρὸς τὸν σκοπὸν ὅπως ἀσυνειδητοποιήτους εἰσέτι φορὰς ὠρισμένων ὑπάρξεων μὴ κυριαρχουσῶν εἰσέτι ἐφ' ἑαυτῶν καταστήσουν συνειδητὰς εἰς ἐκείνας ὄχι καθ' ὃν τρόπον προσάδει πρὸς τὴν ἐκάστοτε ὀρθὴν ἐκτίμησιν τῶν ὑπαρξιακῶν βιωμάτων, ἀλλὰ καθ' ὃν τρόπον συμφέροι εἰς τὴν προβάλλουσαν τὰς ψευδαξίας ταύτας συνείδησιν². Ἡ ἀλλοιωτικὴ αὕτη κάρπωσις τῶν ὤσεων τῆς μὴ κυριαρχούσης εἰσέτι ἐφ' ἑαυτῆς συνειδήσεως καταλήγει εἰς τὴν δημιουργίαν *εἰδώλων*³ θεωρουμένων ὡς πραγματοποιησίμων⁴ ἐν ὄλῳ ἢ ἐν μέρει. Φορεῖς αὐτῆς τῆς νοοτροπίας καθίστανται συνήθως αἱ πολιτικαὶ συνειδήσεις⁵, πρόθυμοι, λόγῳ ἀξιοθετικῆς ραθυμίας⁶, νὰ δέχωνται τοιαύτας ψευδαξίας⁷.

§ 33. 1. Πβ. Νόησις καὶ πλάνη, κεφ. Β' καὶ Γ'.

2. Ὁ μέγας βαθμὸς ἐπικαιρότητος ὠρισμένων ἀξιών εἰς δεδομένην στιγμήν καθιστᾷ αὐτὰς ἀξίας μεγίστης σημασίας διὰ τὴν συνείδησιν, προσωρινῶς βεβαίως, ἀξίας εἰς τὰς ὁποίας ἡ ὑπαρξις ἐνδέχεται ν' ἀφοσιωθῇ ἐξ ὀλοκλήρου πολεμοῦσα ὑπὲρ αὐτῶν μέχρις αὐτοθυσίας, μέχρις οὗ, τῆς ἐπικαιρότητος παρερχομένης, ἀντιλαμβάνεται ὅτι ἐπλανήθη, ὅτι ἐσκιαμάχησε ἐν πολλοῖς, ὅτι ἄλλαι ἀξιαὶ ἐκάλουν τὴν πρὸς αὐτὰς προσχώρησιν τῆς.

3. Περὶ τῆς ἰδεοποιήσεως τῶν ἀξιών πβ. ἄνωτ. §§ 6·8 καὶ 11 κ.ἐξ.

4. Πβ. E. Moutsopoulos, *Idéal et réalité dans le monde actuel*, ἐνθ' ἄν.

5. Πβ. R. Polin, *Principes du mensonge politique*, ἐν *Actes du XIIIe Congrès des Sociétés de Philos. de langue française*, Le langage, Neuchâtel, La Baconnière, 1966, σσ. 356·360.

6. Πβ. Νόησις καὶ πλάνη, κεφ. Ε'.

7. Εἰς τὸν τομέα τῆς συναλλακτικῆς, ἀλλὰ καὶ τῆς καλλιτεχνικῆς, τῆς λογοτε-

Ἐγράφομεν ἀλλαγοῦ ὅτι ἡ διαδικασία τοῦ *μηδισμού*, σὺν ἄλλοις δηλαδὴ, τῆς εὐκόλου, ἐπιπολαίας καί, ἐν πολλοῖς, κακοπίστου καὶ ἀνελικρινοῦς μεταμελείας⁸, εἶναι συνδεδεμένη πρὸς μίαν ἠθικὴν ἀδυναμίαν, συγκεκριμένως πρὸς τὴν ἀδυναμίαν τῆς συνειδήσεως ὅπως ἀνακαλύπτῃ ἐν ἑαυτῇ καὶ προβάλλῃ ἀντικειμενικῶς ὄρισμένα πρακτικὰ κριτήρια τὰ ὅποια νὰ ἐνέχουν ἐπαρκῆς κῦρος προκειμένου ν' ἀποβοῦν ἀξία μὲ τὴν σημασίαν τὴν ὁποίαν προηγουμένως ἀνεγνωρίσαμεν εἰς αὐτάς, ἤτοι τὴν σημασίαν τῶν υποκειμενικῶν προβολῶν τῶν ἀξιουσῶν ἐπιβολὴν καθολικὴν. Τὰ κριτήρια μιᾶς διαδικασίας μηδισμού, ἀντιθέτως, δὲν εἶναι ἱκανὰ νὰ ἀντιῆξουν εἰς τὰς κατ' ἀντανάκλασιν ἐπ' αὐτῶν ἐξασκουμένας πιέσεις πρὸς τοιαύτην ἐπιβολήν. Εἶναι κριτήρια κακοπιστίας⁹. Ἀντιθέτως, ἐὰν « ἡ κυρία ἀρετὴ τῆς χαρακτηριστικῆς διὰ τὴν ἀναγνώρισιν τῆς πλάνης ἐλευθερίας, τῆς αἰτήσεως συγγνώμης καὶ τῆς συγχωρήσεως ἔγκειται εἰς τὸ ὑπὸ τῶν πρακτικῶν τούτων δεδομένων ἀπαιτούμενον ἠθικὸν θάρρος »¹⁰, τότε, καθ' ὃ μέτρον ἀποτελεῖ ἀφοσίωσιν εἰς μίαν ἀξίαν προβληθεῖσαν μετ' ἀξιώσεως καθολικότητος, πᾶσα συγκεκριμένη ἀρετὴ εἶναι προσφορὰ ἡμῶν αὐτῶν θαρραλέα εἰς ἐξαντικειμενισθὲν συνειδησιακὸν ἡμῶν βίωμα εἰς τὸ ὁποῖον ἀναγνωρίζεται τοῦ λοιποῦ ποιὰ τις ὑπερβατικότητα. Ἐν τῇ αὐτῇ τάξει ἰδεῶν, τόσον ὁ ἠθικὸς ἠρωϊσμός ὅσον καὶ οἰοσδήποτε ἄλλος τοιοῦτος εἶναι ὄχι μόνον ὄθησις ζωτικὴ, ἀλλὰ καὶ προσφορὰ ἡμῶν αὐτῶν εἰς ὄρισμένας ἰδιοποιηθείσας ἀξίας, ὄχι ἐλευθέρια, καθ' ὅσον τοῦτο προϋποθέτει προηγουμένην κρίσιν, ἀλλ' αὐθόρμητος καὶ ἄκριτος, ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τῶν συνήθων ἠθικῶν κριτηρίων, θεμελιωμένη ἐπὶ τινος *ἠθικῆς ἀρχῆς μεθέξεως*¹¹, καθ' ἣν καθιστάμενος ἀξιος μιᾶς ὄρισμένης ἀξίας, καθίσταμαι ἔκφρασις σχετικῆ τῆς ἀξίας ταύτης. Οὕτω, κατὰ μίαν περίεργον διαλεκτικὴν διαδικασία, ἡ ἀξία αὕτη, προερχομένη ἐκ τῶν ἐσωτάτων δραστηριοτήτων τῆς ὑπάρξεώς μου, ἐξαντικειμενίζεται, καθ' ὃν ἤδη τρόπον περιεργάσαμεν, προκειμένου, ἐν συνεχείᾳ, νὰ ἐπιβληθῇ ἐπὶ τῆς ὄλης μου ἠθικῆς προσοπικότητος, διὰ τῆς ἀξιώσεως ὅπως ἐγώ, ὁ ἔξ οὗ αὕτη προέρχεται, ἀφομοιωθῶ πρὸς αὐτὴν μετέχων τρόπον τινὰ ταύτης. Ἐὰν τοσοῦτον ρόλον δὲν ἔπαιζεν εἰς τὴν καθόλου συνειδητὴν σύλληψιν τῆς ὑπάρξεώς μου ἡ ἀξία, οὕτω θεωρουμένη, θὰ ἐλέγομεν ὅτι αὕτη ἀποτελεῖ, μέχρις ὄρισμένου σημείου, τὸν καταλύτην τῆς ἀντιδράσεως διὰ τῆς ὁποίας ἡ τοιαύτη σύλληψις ἐπιτυγχάνεται.

χνικῆς καὶ ἄλλης, διαφρημῆσεως καθίσταται ἔτι εὐχερέστερον νὰ ἐπιβληθοῦν ἐπὶ κοινῷ ἀξιοθετικῶς ῥαθύμου, αἱ χειρότεροι μετριότητες.

8. Πβ. Νόησις καὶ πλάνη, σ. 99. Πβ. ἰδιαιτέρως, C. Cavaglione, ἐνθ' ἀν., ἰδίᾳ σσ. 73 κ.ἑξ.

9. Πβ. Νόησις καὶ πλάνη, ἐνθ' ἀν.

10. Αὐτόθι, σ. 102.

11. Πβ. Θεωρία τῆς γνώσεως, σ. 17.

§ 34. Διευτυοῦμεν ἐν τῷ προηγουμένῳ κεφαλαίῳ τὴν ἀποψιν ὅτι, ἐάν, κατὰ τὴν ὀργάνωσιν τοῦ κόσμου τῶν ἰδίων αὐτοῦ ἀξιών, ὁ ἄνθρωπος δὲν εἶναι ἀσύδοτος, τοῦτο ἀποδοτέον εἰς τὴν παρουσίαν τοῦ Σὺ¹. Τὸ γεγονός ἀκριβῶς αὐτό, ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὴν διαπίστωσιν τῆς πρακτικῆς συμπεριφορᾶς τοῦ ἀνθρώπου συμφώνως πρὸς τινὰ ἀρχὴν μεθέξεως², δίδει καὶ τὸ μέτρον τῆς τάσεως τῆς συνειδήσεως πρὸς βίωσιν τῶν ἤδη ἐξαντικειμενισθεισῶν ἀξιών, διὰ τῆς συγκεκριμενοποιήσεώς των ὑπὸ μορφὴν πραγμάτων, προσώπων καὶ θεσμῶν. Καὶ τῶν μὲν πραγμάτων, καθὼς καὶ ὠρισμένων καταστάσεων, ἡ τάσις πρὸς ἰδιοποίησιν, πρὸς ἀφομοίωσιν πρὸς αὐτά, διὰ συγκεκριμενοποιήσεως, ἐκδηλοῦται μέσῳ τῆς εἰς αὐτὰ ἀποδόσεως μιᾶς ὀνομασίας, ἀποδόσεως ἢ ὁποῖα, εἰς τὴν περίπτωσιν τοῦ βρέφους, περισσότερο ἀυθορμήτως φερομένου πρὸς τοιαύτης διαδικασίας, ἐγγίζει κατὰ τὸν E. Cassirer³, τὰ ὄρια τῆς μανίας ὀνομάτων, τῶν προσώπων ὅμως, τῶν ἰδεῶν καὶ τῶν θεσμῶν ἢ σύλληψις καὶ ἡ κάρπωσις συνθέτουν ἐνέργειαν πολυπλοκωτέραν πῶς, πάντοτε βεβαίως ἐντὸς τῶν ἀνωτέρω διαγραφομένων διαδικαστικῶν πλαισίων. Ἡ ὑπαρξιακὴ χροιά τῶν σχέσεων πρὸς τὸ Σὺ εἶναι περισσότερο ἔντονος ὑπὸ τὴν μορφὴν σχέσεων τὴν ὁποῖαν ἐκφράζει ὁ ὅρος ἔρω⁴. Ἡ νεωτέρα φιλοσοφικὴ ἀξιολογικὴ διανόησις ἠδυνήθη νὰ ὑπερβῇ τόσον τὰς φυσιοκρατικὰς, ψυχολογικὰς καὶ ψυχαναλυτικὰς ἐρμηνείας τοῦ ἔρωτος, ὅσον καὶ τὰς μυστικιστικὰς καὶ καθαρῶς μεταφυσικὰς τοιαύτας, τὰς μὲν πρῶτας χάρις εἰς τὴν ὑπ' αὐτῆς ὑποδειχθεῖσαν ἀντίληψιν καθ' ἣν δὲν εἶναι μόνον οἱ φυσιολογικοὶ μηχανισμοὶ καὶ τὰ ἐξιδανικευτικὰ τῶν ὑποκατάστατα ποῦ διέπουν τὴν στάσιν ἐκάστου προσώπου πρὸς τὸ ἀγαπώμενον τοιοῦτο, τὰς δ' ἑτέρας, χάρις εἰς τὴν ἀντίληψιν ὅτι τὸ ἀξιολογικὸν ἀντικείμενον τοῦ ἔρωτος δὲν εἶναι τὸ ὑπερβατικόν, ἀλλὰ τι τὸ ὁποῖον ἔχει, ἐφ' ὅσον χρόνον ἐλευθέρως ἡ συνειδήσις φέρεται πρὸς αὐτὸ σχέσιν ἄμεσον καὶ ἀκατάλυτον πρὸς ἡμᾶς. Ἡ φαινομενολογικὴ ἀξιολογία ἔχει δεῖξει ἀρκούντως, διὰ τῶν ἐκπροσώπων αὐτῆς F. Husserl, M. Scheler καὶ N. Hartmann, ὅτι ὁ ἔρω⁴ γενικῶς εἶναι μία κίνησις πρὸς τι τὸ ὁποῖον ἡ συνειδήσις ἐπενδύει, εἴτε ἐξωτερικῶς εἴτε καθ' ὀλοκληρίαν, μὲ μίαν ἀξίαν, καθιστώσα αὐτὸ ἀξίαν συγκεκριμένην. Νομίζομεν ὅτι ὁ ὅρος κίνησις (Bewe-

§ 34. 1. Πβ. ἄνωτ., § 30.

2. Πβ. ἄνωτ., § 33 καὶ σημ. 11.

3. Πβ. Philosophie der symbolischen Formen, I, Die Sprache, Berlin, B. Cassirer, 1923. Πβ. Τοῦ αὐτοῦ, Le langage et la construction du monde des objets, ἐν Psychologie du langage, εἰδ. τευχ. τοῦ Journal de Psychol., 1933, σσ. 18-44.

4. Ὁ ὅρος οὗτος ἐνέχει τὴν σημασίαν τοῦ πάθους, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν ὄρον ἀγάπη, ἔχοντα τὴν σημασίαν συναισθήματος ἠπιωτέρου ὄχι καθ' ἑντασίαν, ἀλλὰ κατὰ ποιόν.

gung)⁵ δὲν ἀνταποκρίνεται πλήρως πρὸς τὸ νόημα τῆς καταστάσεως τὴν ὁποίαν ὑποτίθεται ὅτι δηλοῖ, ὅτι δὲ θὰ πρέπη ἐν προκειμένῳ νὰ δηλωθῇ ἢ ἐν λόγῳ κατάστασις διὰ τοῦ ὄρου *φορά*, ἥτοι ἔντασις ἀμέσως προηγούμενη τῆς κινήσεως. Ἡ κίνησις ἐνέχει τὶ τὸ ἐξωτερικόν, εἶναι μία μετάβασις, εἰς τὴν παροῦσαν δὲ περιπτώσιν ἔρως θὰ εἶναι, κατὰ τ' ἀνωτέρω, μετάβασις ἀπὸ τοῦ ἐγὼ εἰς τὸ Σὺ ἦτοι, ἐν πολλοῖς μία ἀλλοτρίωσις τοῦ ἐγὼ. Ἀντιθέτως, ἐὰν ὁ ἔρως ληφθῇ ὡς *φορά*, ὡς δυναμικὴ δηλαδή ἐκδήλωσις μιᾶς συγκεκριμένης ὁρμῆς τῆς ὑπάρξεως, τότε θὰ πρέπη ν' ἀποδοθῇ εἰς αὐτὸν ἡ σημασία μιᾶς δυνάμεως προερχομένης ἀπὸ αὐτὴν ταύτην τὴν ὑπαρξιν τὴν ὁποίαν καὶ συγκλονίζει ὀλόκληρον⁶. Ἡ ἀπλὴ κίνησις τῆς ὑπάρξεως δὲν συνεπάγεται καὶ παντελῆ συμμετοχὴν αὐτῆς εἰς ταύτην, ἢ δυναμικὴ ὅμως *φορά* συνεπάγεται ἐντελεστέραν συμμετοχὴν, εἰς τὴν ἐν λόγῳ μετάβασιν, ὅχι μόνον τῆς ὑπάρξεως καθ' ἑαυτὴν νοουμένης, ἀλλὰ καὶ αὐτῆς ταύτης τῆς συνειδήσεως τῆς ὑπάρξεως⁷.

Ἐπὶ πλεόν, εἶναι ἀνάγκη νὰ ληφθῇ ὑπ' ὄψιν συστηματικώτερον τὸ γεγονός ὅτι, ὑπὸ τὰς ἀνωτέρω ἐκτεθείσας συνθήκας, ὁ ἔρως εἶναι ἢ δυναμικὴ ἐκεῖνη διαδικασία διὰ τῆς ὁποίας ἀξιοορθωτικαὶ ὤσεις ἐνυπάρχουσαι ἐν ἡμῖν ἐξαντικειμενίζονται καὶ συγκεκριμενοποιῶνται συγχρόνως εἰς μίαν ὑπαρξιν λαμβανομένην, κατὰ κανόνα, ἐκτὸς ἡμῶν, ἐπιβαλλόμεναι ἐν συνεχείᾳ, ἐφ' ἡμῶν ὡς στηρικτικαὶ τῆς ἡμετέρας ὑπάρξεως τεινούσης ἐφεξῆς νὰ μετάσχη καρπωτικῶς τῆς ὑπάρξεως ἐκεῖνης. Τὸ καθ' ἑξοχὴν βιωματικὸν ὄχημα αὐτῆς τῆς μεθέξεως εἶναι ἐνίοτε ἡ ἡδονή⁸, λαμβανομένη ὄχι ὡς αὐτοσκοπὸς βεβαίως, ἀλλ' ὡς μέσον τὸ ὁποῖον, διὰ τῆς συνειδησιακῆς ἐντάσεως τὴν ὁποίαν συνιστᾷ διευκολύνει τὴν ἀμοιβαίαν μέθεξιν τῶν συνειδήσεων⁹.

5. Πβ. σχετικῶς M. Scheler, μν. ἔργ., ἰδίᾳ σσ. 171 κ.έξ.

6. Μίαν τοιαύτην χοιῶν ἀποδίδει εἰς τὸν θρησκευτικὸν ἔρωτα ἡ χριστιανικὴ διανοήσις ἀπὸ τοῦ Αὐγουστίνου μέχρι τοῦ Pascal.

7. Ὁ J.-P. Sartre εὐρίσκει ἀντινομικὰ τὰ αἰτήματα τοῦ ἔρωτος ὅσα ἀπομονώναι (L'Être et le néant, σ. 435). Διερωτᾶται ὅμως τις ἂν αὐτῇ ἢ ἀπομόνωσις δὲν γίνεται, καθ' ὅν τρόπον γίνεται, προκειμένου ὁ συγγρ νὰ καταλήξῃ εἰς συμπέρασμα ἀπαισιόδοξον ἐκ τῶν προτέρων προσδιωρισμένον.

8. Διὰ τοῦ ὄρου ἡδονῆς ἐνταῦθα νοεῖται ὄχι μόνον ἡ σωματικὴ ἀλλὰ καὶ ἡ καθαρῶς πνευματικὴ τοιαύτη. Πβ. Ε. Μουτσοπούλου, Αἱ ἡδοναί, ἐνθ' ἄν.

9. Ἡ ρομαντικὴ φιλοσοφία, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ ἀρχαῖος ὑπαρξισμὸς ἔχουν ἐπιμένει ἐπὶ τοῦ προσκαίρου καὶ ἀπατηλοῦ χαρακτῆρος τῆς ἡδονῆς (πβ. Ἰδίᾳ, Kierkegaard, Εἶτε... εἶτε, ὁ μουσικὸς ἐρωτισμὸς, § 1, καὶ In vino veritas, Λόγος τοῦ Johannes), ἐν Semlede Værker, Kjøbenhavn, Gyldendalske Boghandel, Nordisk Forlag. Πβ. J. Wahl, Etudes kierkegaardienes, Paris, Aubier, 1938. Πβ. P. Mesnard, Kierkegaard, Paris, P.U.F., 1954, ἐνθα δημοσιεύονται γαλλιστὶ τὰ ἀνωτέρω ἀποσπάσματα. Πβ. Τοῦ αὐτοῦ, Le vrai visage de Kierkegaard, Paris, Beauchesne, 1948.

Ὁ πλατωνικός ὀρισμὸς τοῦ ἔρωτος ὡς τόκου ἐν τῷ καλῷ¹⁰ ἐξυπακούει τὴν ὑπερβατικότητα τοῦ κάλλους ἣς μετέχει ὁ ἄνθρωπος δυνάμει τῆς ἐπιθυμίας του δι' ἀθανασίαν¹¹. Τὸ ἀντικείμενον, ἀντιθέτως, τοῦ ἔρωτος δὲν εἶναι κατ' ἀνάγκην ὠραίων· εἶναι τοιοῦτο διότι ἡμεῖς προσδίδομεν εἰς αὐτὸ τὸν χαρακτῆρα ἐν λόγῳ, ἀδιάφορον ἂν καὶ ὑπὸ ἄλλων συνειδησῶν ὁ αὐτὸς χαρακτῆρ εἶναι δυνατὸν ν' ἀποδοθῇ εἰς αὐτό. Εἰς ἐκάστην ὅμως ὁμοίαν περιπτώσιν τὸ ἀντικείμενον αὐτὸ λαμβάνεται ὡς τοιοῦτο ἐξ ὑπαρχῆς, ἄλλως ἢ ἀξιακῆ σχέσις ποῦ τὸ συνδέει πρὸς τὴν ἐρώσων ὑπαρξίν θὰ εἶναι σχέσις ψευδῆς καὶ σαθρά, καθ' ὅσον δὲν θὰ στηρίζεται ἐπὶ προσωπικῶν βιωμάτων, δὲν θ' ἀνταποκρίνεται δὲ πρὸς μίαν φορὰν γνησίαν. Ὡς πρὸς τὴν ἡδονήν, ἂν αὕτη ἀποτελεῖ εἰς τὸν ἔρωτα ἐν καθ' ὑπόθεσιν ἐνδεχόμενον πρὸς τὸ ὅποιον ἂς ὑποθέσωμεν ὅτι ἢ ὑπαρξὺς ἀποβλέπει, δὲν ἀποτελεῖ, ὡς εἶδομεν, καὶ αὐτοσκοπὸν, διότι, ἐν τιοαύτῃ περιπτώσει, δὲν θὰ ἔδει νὰ διακρίνωμεν τὴν ἡδονήν, ὡς ψυχοσωματικὸν ἐν γένει βίωμα θεωρουμένην, ἀπὸ τὴν ἡδονήν - τὴν - προσδοκωμένην - ἐκ - μέρους - συγκεκριμένου - προσώπου, τοῦ Σύ, ἥτις, ὡς εἰκόσ, διαφέρει τῆς πρώτης ὄχι καθ' ἑαυτήν, ἀλλὰ κατὰ τὴν ἀξίαν τὴν ὁποίαν ἢ ἴδια ἐμμέσως λαμβάνει κατ' ἀντανάκλασιν ἀπὸ τὴν ἀξίαν τὴν ἀποδιδόμενην εἰς τὸ ἐξ ἣς αὕτη προσδοκᾶται νὰ προέλθῃ πρόσωπον. Δὲν εἶναι λοιπὸν ἢ ἡδονὴ αὐτοσκοπὸς εἰς τὸ ἐπίπεδον τοῦ ἔρωτος, ἀλλ' ἀντιθέτως ἐν ἐκ τῶν προτέρων προσδιοριζομένων ὑποθετικῶν νόμισμα βάσει τοῦ ὁποίου, κατὰ τινὰ φαῦλον κύκλον, προσδιορίζομεν μίαν τῶν τιμῶν τὰς ὁποίας ἐνδέχεται νὰ λαμβάνῃ δι' ἡμᾶς τὸ πρόσωπον εἰς τὸ ὅποιον ἐξαιτικεμενίζεται συγκεκριμενοποιουμένη διὰ τοῦ ἔρωτος μία ἐνύπαρκτος ἐν ἡμῖν ἀξία. Τοῦτο καθίσταται καταφανέστερον ἐκ τοῦ ὅτι ἢ ἡδονὴ γενικώτερον δὲν ἀποτελεῖ στοιχεῖον ὀργανικῶν ἄλλων μορφῶν ἐξιδανικευμένου ἔρωτος, τοῦ θρησκευτικοῦ λ.χ. τοιοῦτου. Κατὰ ταῦτα, ἢ ἡδονὴ ἀπλῶς διευκολύνει τὴν κάρπωσιν τοῦ ἀντικειμένου τοῦ ἔρωτος ἥτοι τὴν πληρεστέραν δυναμικὴν συνειδητοποίησιν τῆς ἀξίας αὐτοῦ, περαιτέρω δέ, τὴν πληρεστέραν δυναμικὴν συνειδητοποίησιν τῆς ἰδίας ἡμῶν δυναμικότητος. Ἡ ἡδονὴ εἶναι παροδική· ὁ ἔρωσ διαρκεῖ. Εἶναι δὲ ἔρωσ ὄχι μόνον ἐπιθυμία ἀποκτήσεως, ἀλλὰ, κυριώτατα, ἐπιθυμία διαρκοῦς προσφορᾶς ἡμῶν αὐτῶν εἰς συγκεκριμένην ἀξίαν, εἰς τὸ Σύ, προσφορᾶς δι' ἣς γνησιώτερον συνειδητοποιεῖται ὑφ' ἑαυτῆς ἢ πραγματικότητα τῆς προσφερομένης ὑπάρξεως, καθ' ὅσον δι' αὐτῆς τὸ Σύ καθίσταται τὸ ἀσφαλέστερον κάτοπτρον τοῦ ἐγῶ. Συνεπῶς, ἢ ὑπαρξὺς ἡμῶν ἐπιβεβαιοῦται διὰ τῆς συναρτησιακῆς ἐπιτεύξεως ἐνὸς *optimum* κατὰ τὴν κάρπωσιν μιᾶς ἄλλης ὑπάρξεως ταυτοχρόνως μὲ τὴν προσφορὰν τῆς ἰδίας

10. Πβ. Συμπόσιον, 206 c κ.ξ.

11. Πβ. αὐτόθι, 207 a.

ήμῶν ἠπάρεξως πρὸς κάρπωσιν ὑπὸ τοῦ ἀγαπωμένου προσώπου, τοῦτο δὲ ὑπὸ τοὺς καλυτέρους δυνατοὺς ὄρους. Πρόκειται δηλαδή περὶ ἐπιβεβαιώσεως τῆς ἠπάρεξώς μας χάρις εἰς τὴν οὕτω διαγραφομένην συζυγίαν αὐτῆς πρὸς μίαν ἄλλην ὑπαρξιν ἀδιαμφισβητήτως πραγματικῆν, ἐπιβεβαιώσεως ἐπιτυγχανομένης ὄχι μόνον θετικῶς, ἀλλὰ καὶ ἀρνητικῶς, ὡς δυνάμεθα νὰ ὑποστηρίζωμεν βασιζόμενοι ἐπὶ τῶν συστημάτων ἐννοιῶν ἀγάπη-θάνατος καὶ ἔρωσ-θάνατος τὰ ὁποῖα ἡ στοχαστικὴ παράδοσις ἔχει κατὰ κόρον ὑπογραμμίσει καὶ χρησιμοποιήσει. Διότι τί ἄλλο εἶναι ὁ μέχρι θανάτου ἔρωσ εἰμὴ προσφορά ὀλοκληρωτικῆ ἡμῶν αὐτῶν εἰς τὸ ἀντικείμενον αὐτοῦ, προσφορά ἢ ὁποῖα, παρ' ὅλον ὅτι ἀποξενώνει τελεσιδικίως ἐαυτῆς τὴν ὑπαρξιν ἡμῶν, ἐν τούτοις χρησιμεύει πρὸς ἐπιβιβίωσιν τῆς πρὸ τοῦ ἀφανισμοῦ πραγματικότητος ἐκείνης. Ὁ χριστιανισμὸς, ἰδίᾳ διὰ τοῦ Παύλου, μετατοπίζει τὴν ἀνωτέρω σχέσιν ἀπὸ τοῦ ἐπιπέδου τοῦ ἀνθρωπίνου πεπρασμένου εἰς τὸ ἐπίπεδον τοῦ Ἀπολύτου¹².

§ 35. Διαγράψιμεν ἀνωτέρω μίαν κατ' ἐξοχὴν περίπτωσιν ἐκδηλώσεως τῆς συμπαθείας¹. Θὰ ἔδει ὅμως νὰ μνημονεύσῃ τις τοῦλάχιστον καὶ ὠρισμένων ἄλλων τοιούτων, ἐλάσσονος, πάντως δὲ ἐμμέσου διὰ τὴν συνείδησιν,

12 Τοῦτο βεβαίως ἰσχύει γενικώτερον καὶ περὶ τῶν μυστηρικῶν θρησκειῶν, ἐνῶ ἐξ ἄλλου εἶναι φανερὸν ὅτι τὰ δύο περὶ ὧν ὁ λόγος ἐπίπεδα συγγέοντα εἰς τοὺς περισσοτέρους πρωτογόνους μυστικισμοὺς ὅπου ἡ ἔννοια τῆς μεθέξεως ἀποτελεῖ καὶ τὸν βιωματικὸν δεσμὸν μεταξὺ τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῶν παντοίων μορφῶν τοῦ ὑπερφυσικοῦ, καὶ ὅπου ἡ ὡς ἀνω σχέσις ἐμφανίζεται ἀμοιβαίως ἀνυσματικῆ Πβ. τὸ κατωτέρω περιεργον κείμενον τοῦ Ἰρανοῦ A h m a d G h a z ā l ī. Sawānih al - 'oshshāg, Ἐνοράσεις τῶν πιστῶν τοῦ ἔρωτος, ἔκδ. ὑπὸ Hellmut Ritter: «Ὅταν ὁ ἔρωσ ὑπάρχει πράγματι, ὁ ἔρῶν καθίσταται τροφὴ τοῦ ἐρωμένου. Δὲν εἶναι ὁ ἐρώμενος τροφὴ τοῦ ἐρώντος, ἀφοῦ ὁ ἐρώμενος δὲν δύναται νὰ χωρήσῃ ἐντὸς τοῦ ἐρώντος [...] Ἡ πεταλούδα ποῦ εἶναι ὁ ἐρῶν τῆς φλογὸς ἔχει ὡς τροφήν, ἐφ' ὅσον ἀκόμη εὐρίσκειται εἰς ἀπόστασιν, τὸ φῶς αὐτῆς τῆς αὐγῆς, πρὸδρομον σημείου τῆς πρωϊνῆς φωταγωγίας, τὸ ὁποῖον τὴν καλεῖ καὶ τὴν ὑποδέχεται. Πρέπει ὅμως αὐτὴ νὰ ἐξακολουθήσῃ νὰ πετᾷ ἕως ὅτου συναντήσῃ τὴν φλόγα. Ὅταν τὴν φθάσῃ, δὲν ἀπόκειται πλέον εἰς τὸ ἔντομον νὰ προχωρήσῃ πρὸς τὴν φλόγα, ἀλλ' ἡ φλόγα εἶναι ἡ χωροῦσα ἐντὸς αὐτοῦ. Δὲν εἶναι ἡ φλόγα ἡ τροφὴ του, ἀλλ' ἐκεῖνο εἶναι ἡ τροφὴ τῆς φλογὸς. Καὶ ἐδῶ ὑτόκειται μέγα μυστήριον. Διὰ μίαν φευγαλέαν στιγμὴν, ἡ πεταλούδα γίνεται ὁ ἴδιος αὐτῆς ἐρώμενος (οἷσα φλόγα ἢ ἰδία). Καὶ αὐτὸ ἀποτελεῖ τὴν τελειότητά της» (κεφ. 39). Πβ. H. Corbin, Histoire de la philosophie islamique, τόμ. I, Paris, Gallimard, 1964, σ. 281.

§ 35. 1. Ὁ Max Scheler, ἐνθ' ἀν., ὁμιλεῖ περὶ μορφῶν ἐκδηλώσεως τῆς συμπαθείας. Αἱ μορφαὶ ὅμως αὗται εἶναι ὀρθότερον νὰ νοοῦνται ὡς γενικαὶ κατηγοριακαί, καὶ οὐχὶ ὡς περιπτωσιακαί, ἐκφράσεις. Ἐχουν ἐσωτερικὴν δομὴν a priori καὶ ὄχι μόνον ἐξωτερικὴν ἐμφάνισιν.

σημασίας, ὡς τοῦ θαυμασμοῦ², τοῦ οἴκτου³ κτλ. Εἰς ὅλας ὅμως αὐτάς τὰς περιπτώσεις, ἀναγομένης εἰς ἀξιολογικά συναισθήματα, συμβαίνει νὰ διακρίνωμεν μίαν ἀντινομίαν τὴν ὁποίαν εἶχεν ἤδη ἐπισημάνει ὁ Chamfort, ὡς ἐξῆς: « Ἐν σχέσει πρὸς συναισθήματα, ὅ, τι ἐπιδέχεται ἀξιολόγησιν δὲν ἔχει ἀξίαν »⁴. Πράγματι, εἶναι δυσχερὲς ὅπως ἡ συνειδήσις ἀποσπασθῆ ἀπὸ τοῦ ἀντικειμένου αὐτῆς προκειμένου ν' ἀναφερθῆ εἰς τι ὅλως ἀντικειμενικὸν κριτήριον βάσει τοῦ ὁποίου ν' ἀξιολογήσῃ ἐκεῖνο. Δι' αὐτήν, τὸ ἐν λόγῳ ἀντικείμενον εἶναι τὸ ἀπόλυτον τέρμα πρὸς τὸ ὁποῖον αὕτη ἐκάστοτε φέρεται. Ἐχει δι' αὐτήν ἀξίαν ἀπόλυτον καί, διὰ τοῦτο, οὔτε σύγκρισιν οὔτε κἀν ἀπλῆν κρίσιν ἐπιδέχεται. Ἐπὶ αὐτῆν καθ' ἑαυτό, μολονότι, ἐν τελευταία ἀναλύσει, τὴν πηγὴν τοῦ ἔχει μόνον ἐν αὐτῇ, ἐξ ἧς ἐν συνεχείᾳ προβάλλεται ἐπὶ βάθους ἀντικειμενικοῦ, προκειμένου ἀκριβῶς νὰ προσλάβῃ χαρακτῆρα ἀντικειμένου, ἀπαραίτητον διὰ τὴν ὑπὸ τῆς ὑπάρξεως συνειδητοποίησίν του. Τὸ αὐτὸ λεκτέον καὶ περὶ τοῦ ἐξαντικειμενισμοῦ τῆς δυνάμεως ὡς μέσου διὰ τὴν σύλληψιν μιᾶς ἀξίας, καί, ἀντιστρόφως περὶ τῆς ἀξιοποιήσεως οἰασθήποτε δυναμικῆς παρουσίας. Ἐκτὸς ὅμως τῶν ἀνωτέρω περιπτώσεων, ἡ ἀξιολογικὴ καὶ ἀξιοορθωτικὴ δραστηριότης τῆς συνειδήσεως ἐκδηλοῦται καὶ ἐπὶ πεδίου « ἀρνητικοῦ ». Ὁ Max Scheler⁵ μνημονεύει ὠρισμένων σχέσεων μίσους κατὰ τρόπον ἥπιον ἢ καὶ ὀξὺν ἐκδηλουμένων⁶, καὶ αἱ ὁποῖαι γενικῶς, ἐπὶ ὄντολογικοῦ ἐπιπέδου, εἶναι δυνατὸν νὰ ἐρμηνευθοῦν ὡς τρόποι ἐπιβεβαιώσεως τῆς ὑπάρξεως διὰ τῆς καταλύσεως ὑπάρξεως ἐτέρας, ὡς ἀκριβῶς, ἐπὶ πεδίου « θετικοῦ », εἴδομεν ὅτι ἡ ὑπαρξις ἐπιβεβαιοῦται διὰ τῆς τάσεως αὐτῆς πρὸς καταλυσιν ἑαυτῆς ἐντὸς μιᾶς ἄλλης ὑπάρξεως.

§ 36. Μέσῳ τῆς ἰδεοποιήσεως, τώρα, τῶν συγκεκριμένων τούτων ἀξιῶν, καθ' ὃν τρόπον διεπιστώσαμεν ὅτι τοῦτο ἐπιτυγχάνεται δι' ἀφαιρέσεως καὶ ἐπαγωγῆς¹, διαμορφοῦνται αἱ συνθῆκαι ὑπὸ τὰς ὁποίας, διὰ τὴν συνειδήσιν, διαπιστοῦται ἡ ὑπαρξις ἐνὸς κόσμου κατηγοριῶν ἐμφανιζομένων ὡς

2. Πβ. τὴν μελέτην ἡμῶν, *Merveille et émerveillement*, ἐν *Annales de la Fac. des Lettres d'Aix*, τ. 38, 1964, σσ. 65-70.

3. Πβ. M. Scheler, ἐνθ' ἄν.

4. Maximes et pensées, *Caractères et anecdotes*, IV, ἔκδ. ὑπὸ P. Grosclaude, Paris, éd. de Richelieu, 1958. Πβ. ὡσαύτως ἔκδ. ὑπὸ Cl. Roy, Paris, Union Générale des Editions, 1963.

5. Πβ. ἐνθ' ἄν.

6. Τὴν πολὺπλοκον καὶ μεικτὴν διαλεκτικὴν σχέσιν συμπαθείας καὶ ἀπωθῆσεως διατυπώνει ἡδη ὁ Ἐμπεδοκλῆς, ἀπ. 16-20.

αξιῶν. Ὁ κόσμος οὗτος περιλαμβάνει ἀξίας τάξεως θετικής καὶ ἀρνητικής, τοποθετουμένας ἐπὶ ἱεραρχικοῦ βάρους. Εἶναι εὐκόλον νὰ διακρίνη τις διαφόρους ομάδας τοιούτων ἀξιῶν: λογικὰς², ὄντολογικὰς³, αἰσθητικὰς⁴ καὶ φιλοσοφικὰς γενικώτερον⁵, ἠθικὰς⁶, θρησκευτικὰς⁷, κοινωνικὰς⁸ εἰς τὰς ὁποίας δέον νὰ περιληφθοῦν καὶ ἔθνικαί καὶ αἱ πρὸς αὐτὰς συναφεῖς τοιαῦται, τέλος δέ, ἀνθρωπιστικὰς⁹, καὶ αἱ ὁποῖαι, ὡς προείπομεν, δύνανται κατὰ πλειονότητα, νὰ ἐμφανίζονται εἴτε ὡς θετικαὶ εἴτε ὡς ἀρνητικαί. Εἶναι βεβαίως ἀληθὲς ὅτι, ἐπὶ μακρόν, ὡς ἀξία πραγματικαὶ ἐθεωρήθησαν μόνον αἱ θετικαὶ τοιαῦται, εἰς τοῦτο δὲ συνετέλεσε κατὰ πολὴν ἢ πλατωνικὴ παράδοσιν¹⁰, ἐνῶ ὅσαι ἀξίαί σήμερον λαμβάνονται ὡς ἀρνητικαί, ἐθεωροῦντο ἀπλῶς ὡς ἐνδεχόμενα ὀφειλόμενα εἰς τὰς τάσεις ἰσορροπίας τὰς ὁποίας ἐνεφάνιζε διαλεκτικὴ τῆς παιδείας, μετὰ μανιχαϊκῶν ἴσως μεταφυσικῶν προεκτάσεων. Ἡ ἀντίληψις ὁμῶς αὕτη νομίζομεν ὅτι ἔχει σήμερον ὑπερχερασθῆ, τοῦλάχιστον ἀπὸ πλευρᾶς καθαρῶς μεταφυσικῆς, ἀφοῦ ἀπὸ τῶν ἐργασιῶν στοχαστῶν ὡς ὁ L. Lavelle¹¹ καὶ ὁ Vl. Jankélévitch¹² λ.χ., ἔχει γίνεαι δεκτὸν ὅτι τὸ κακὸν καὶ αἱ πρὸς αὐτὸ συνδεμένα παντοῖα ἀξίαί¹³ εἶναι συναρτησιακὰ συστατικὰ τῆς ὑπάρξεως συνειδητοποιοῦσης ἑαυτήν.

Ἔτσι αὐταὶ αἱ οἰασθήποτε τάξεως καὶ χροιάς ἀξίαί, προσδιορίζονται συγκεκριμενοποιούμεναι κατὰ διαφόρους τρόπους, ἀναλόγως τῶν συνθηκῶν ὑπὸ τὰς ὁποίας γίνονται συνειδηταί, ὑπὸ τοῦ ἀτόμου ἢ ὑπὸ τῆς ομάδος, καὶ τοῦτο ἐπειδὴ ἀποτελοῦν σύστημα *συννομικῶν ἐπὶ μέρους δεδομένων* δυναμι-

2. Πβ. E. Moutsopoulos, Vers un élargissement du concept de vérité: le presque-vrai, ἐν Annales de la Fac. des Lettres d'Aix, τ. 40, 1966, σσ. 189 - 196.

3. Πβ. Τοῦ αὐτοῦ, Τὸ ὄλοκληρωμένον ὄν, ἐνθ' ἀν. Πβ. Vl. Jankélévitch, Le je-ne-sais-quoi et le presque-rien, Paris, P.U.F., 1958.

4. Πβ. E. Moutsopoulos, Le presque-beau, ἐν Rev. d'Esthétique, 1964, σσ. 40 - 45.

5. Πβ. F. Souriau, Valeur esthétique et valeur philosophique, ἐν Les Études Philosophiques, 1963, σσ. 151 - 160.

6. Πβ. G. Madinier, La conscience morale, Paris, P.U.F., 1954, καὶ M. Nédoncelle, La réciprocité des consciences, Paris, Anbiér, 1962.

7. Πβ., μεταξύ ἄλλων, F. E. Johnson, Religion and the World Order, N. York, Inst. for Rel. Studies, 1944. Πβ. κατωτ. § 37 καὶ σημ. 3.

8. Πβ. Νόησις καὶ πλάνη, κεφ. Γ' καὶ Ε'.

9. Πβ. Vers une actualisation de la valeur « homme », ἐνθ' ἀν.

10. Πβ. V. Cousin, Cours de philosophie sur le fondement des idées absolues du vrai, du beau et du bien, Paris, 1836, Εἰσαγ.

11. Πβ. Ἰδίῃ Le mal et la souffrance, Paris, Plon, 1940 (σὺλλ. Présences).

Πβ. J. Sarano, μν. ἐργ. Πβ. ἄνωτ., § 29 καὶ σημ. 11.

12. Πβ. Ἰδίῃ Le mal, Paris, Arthaud, 1947 (Cahiers du Collège de France).

13. Πβ. R. Polin, Du laid, du mal, du faux, σσ. 23 κ.εξ.

κῶς ἐκδηλούμενον κατὰ τοῦτο, ὅτι, ἀνὰ πᾶσαν στιγμήν, πᾶσα συνείδησις ἐλευθέρως φέρεται πρὸς ἀναθεώρησιν τῶν συναρτησιακῶν σχέσεων τὰς ὁποίας ἀναγνωρίζει ὡς διεπούσας τὸ ὡς ἄνω σύστημα, καθὼς καὶ τὸ ἱεραρχικὸν πρῖσμα ὑπὸ τὸ ὁποῖον ἐκάστοτε καθαρῶς αὐτό. Ἡ ἰσονομικὴ ποικιλία τῶν εἰς τὸ σύστημα τοῦτο ἀναγνωριζομένων μορφῶν εἶναι ἀνάλογος τῶν ἱστορικῶς ἐλεγχομένων κοινωνικῶν διορθώσεων τῶν ὁποίων ἀποτελοῦν τὴν ἀντανάκλασιν¹⁴. Ὅπως δὴ ποτε, ἡ συννομικότης τῶν ἀξιῶν ἢ ὁποία ἐπιβάλλει ὅπως, προσδιοριζομένης μιᾶς ἐξ αὐτῶν, προσδιορίζονται κατ' ἀνάγκην καὶ αἱ ὑπόλοιποι, ὡς καὶ ἡ μεταξὺ αὐτῶν συνεκτικότης, προϋποθέτουν καὶ ἐν ταυτῷ συνεπάγονται, ὡς εἶδομεν ἤδη¹⁵, εἰς ἐκάστην περίπτωσιν, συνεκτικότητα μεταξὺ τῶν συνειδήσεων τῶν ἀποτελουσῶν μίαν ὁμάδα, ἀνεξαρτήτως τοῦ ἐὰν ἐκάστη συνείδησις παραμένει ἐλευθέρω ὅπως, εἰς τὸ γενικώτερον πλαίσιον ὅπερ συνιστᾷ ἡ νοοτροπία τῆς εἰς ἣν ἀνήκει ὁμάδος, προβαίνη εἰς περαιτέρω ἱεραρχικὰς διαφοροποιήσεις, ἀναλόγως τῶν συνθηκῶν ὑφ' αἷς καλεῖται νὰ χωρήσῃ εἰς ἐνέργειαν ἀξιολογικὴν. Τὸ σύστημα τῶν ἀξιῶν καλύπτει ὁλόκληρον τὸν συνειδησιακὸν βίον τῆς ὑπάρξεως, καθ' ὅσον ἐξ αὐτῆς ταύτης τῆς ὑπάρξεως ἀντλεῖ τὴν ἰδικήν του δύναμιν πρὸς ἐπιβολὴν ἑαυτοῦ ἐπ' ἐκείνης. Πάσης ἀξίας συνεπῶς ἢ ἐπιβολῇ ἐπὶ τῆς συνειδητῆς ὑπάρξεως θεμελιούται ἐπὶ τοῦ συστήματος ἀξιῶν ἐξ οὗ αὕτη ἐξαρτᾶται, τοῦτο δέ, ἐπὶ τοῦ συνόλου βίου τῆς συνειδήσεως, τοῦ ὁποίου τὰς δυναμικὰς κατευθυντηρίους τάσεις ἐξαντικειμενίζει.

§ 37. Ἀπὸ τοῦ ἐπιπέδου τοῦ Σύ, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἡ συνείδησις ἐμπλοτίζει τὰ ὑλαρξιακά της βιώματα, καθ' ὃν τρόπον εἶδομεν¹, ἡ μετάβασις ἐπὶ τὸ ἐπίπεδον τοῦ Ἡμεῖς εἶναι ἀρχοῦντως ὁμαλή, χάρις εἰς τὸν πολλαπλασιασμόν τοῦ ἀριθμοῦ τῶν συνειδησιακῶν φωνῶν, ὁ ὁποῖος παρακολουθεῖ τὴν συνείδησιν κατὰ τὴν πορείαν τῆς ἰδίας αὐτῆς ἀναπτύξεως. Ὑπάρχουν δίφωνοι, τρίφωνοι, πολύφωνοι ἐκτελέσεις τοῦ ἔσματος τοῦ Ἡμεῖς, ὅπου ἐκάστη φωνή, διατηροῦσα τὴν αὐτοτέλειάν της ἥτις τὴν φέρει ἀντιμέτωπον πρὸς τὰς ἄλλας, συμπλέκεται μετ' ἐκείνων *punctum contra punctum*, προκειμένου νὰ συντελέσῃ εἰς τὴν παροχὴν τῆς χυτῆς ἐντυπώσεως τοῦ ἐνιαίου. Ὅλοκληρον τὸ ριπίδιον τῶν ἀποχρώσεων τοῦ ὁμαδικοῦ καὶ κοινωνικοῦ χαρακτῆρος τῆς ὑπάρξεως συγκεκριμενοποιεῖται εἰς τὰς μορφὰς τὰς ὁποίας λαμβάνουν αἱ σχέσεις προσώπου πρὸς πρόσωπον ἢ πρόσωπα. Ὁρισμένοι ἐκ τῶν σχέσεων αὐτῶν, ὡς λ.χ. οἱ δεσμοὶ μεταξὺ μητρὸς καὶ τέκνου, παρ' ὅλον

14. ΠΒ. ἀνωτ., § 26 καὶ σημ. 7.

15. ΠΒ. ἀνωτ., § 17 καὶ σημ. 2 καὶ 3.

τὸν πολύπλοκον χαρακτήρᾳ των, ἢ πάλιν οἱ ἔρωτικοὶ τοιοῦτοι, ἐνέχουν βασικὴν σημασίαν διὰ τὸν βίον, διατηροῦνται πανταχοῦ καὶ πάντοτε ἀναλλοίωτοι μορφικῶς, παρὰ τὰς ἐπὶ μέρους παραλλαγὰς ποὺ ἐπιδέχονται. Ἀντιθέτως, ἄλλαι σχέσεις, καθαρῶς κοινωνικῆς δομικῆς ὕφης, ἐμφανίζουσι μεγαλύτεραν μορφικὴν ἐλαστικότητα. Εἰς ταῦτα προσθετέον ὅτι συγκεκριμένοι τινὲς χώροι ὑπὸ ὠρισμένας συνθήκας, ἀφομοιούμενοι πρὸς τὸ Ἑμεῖς², συντελοῦντες δὲ εἰς τὴν συγκρότησιν ὠρισμένων αὐτοῦ μορφῶν εὐκόλως ἰδεοποιοῦνται δι' ἀφαιρέσεως, καθιστάμενοι σύμβολα τῆς ἐκάστοτε θεωρουμένης ὁμάδος: οἰκία, πόλις, χώρα εἶναι συμβολικὰ ὑποκατάστατα ζωσῶν ἀντιστοίχων πραγματικότητων, ὡς οἰκογένεια, κοινότης, ἔθνος. Θὰ ἦτο δυνατόν νὰ πολλαπλασιάσωμεν τὰ παραδείγματα τοιούτων ἐννοιῶν. Ἀπὸ τοῦ ἐπιπέδου πάλιν τῶν δι' ὑποκειμενικῶν σχέσεων εὐκόλως εἶναι δυνατὴ ἡ μετάβασις ἐπὶ τὸ τῶν κοινωνικῶν τοιούτων, ἔνθα τὸ Ἑμεῖς παύει νὰ σημαίη «ἐγὼ καὶ ἕκαστος τῶν ἄλλων ὡς πρὸς ἐμὲ καὶ πρὸς ἓνα ἕκαστον ἐξ αὐτῶν» διὰ νὰ καταλήξῃ νὰ τείνῃ νὰ σημαίη «ἀναγωγὴν τῆς μιᾶς συνειδήσεως εἰς τὰς πολλὰς», μολονότι τοῦτο σπανίως ἐπιτυγχάνεται ἀπολύτως. Εἰς ἓν τρίτον ἐπίπεδον, ἡ καθαρῶς ἀνθρωπίνῃ ἱεραρχία ἀξιών προβάλλεται ἐπὶ μεταφυσικοῦ βᾶθους μὲ διάρθρωσιν θεωρουμένην ὡς πρότυπον τῆς διαρθρώσεως ἐκείνης³. Ἡ πορεία τῆς διαρθρώσεως τοῦ συστήματος τῶν ἀξιών εἰς τὸν τομέα τοῦτον ἀκολουθεῖ μίαν τελεολογικῆς ὕφης οἰκονομίαν, σύμφωνον καὶ πρὸς αἰσθητικὰ ἀρχέτυπα, ὥστε νὰ διαπιστοῦται τάσις συνεχοῦς προσεγγίσεως, ἄνευ ὅμως καθολικῆς ἐπιτυχίας εἰς τοῦτο, τῆς ὑπὸ τὰς ἐκάστοτε κρατούσας συνθήκας καλυτέρας δυνατῆς μορφῆς σχέσεων πρὸς τὴν πραγματικότητα⁴.

Αἱ ὡς ἄνω ἄλλωστε διαφοραὶ διαρθρώσεων ἐπιτρέπουσι νὰ διατυπωθῇ

2. Πβ. Ἡ δυναμικὴ τοῦ χώρου, ἐνθ' ἄν.

3. Πβ. P. Radin, *La religion primitive*, Paris, Gallimard, 1941, σσ. 25 κ. ἔξ. A. H. Krappe, *La genèse des mythes*, Paris, Payot, 1938, ἰδίᾳ σ. 42. P. Diel, *La divinité*, Paris, P.U.F., 1950, σσ. 26-27. Πβ. γενικότερον G. Gurvitch, *Essai de sociologie*, Paris, Sirey, 1938. G. van der Leeuw, *La religion dans son essence et ses manifestations. Phenomenologie de la religion*, Paris, Payot, 1948, σσ. 130 κ. ἔξ. Τοῦ αὐτοῦ, *L'homme primitif et la religion, Etude anthropologique*, Paris, Alcan, 1940. Πβ. J. Cazeuve, *La mentalité archaïque*, Paris, A. Colin, 1961, σσ. 113 κ. ἔξ. Πβ. ἄνωτ., § 36 καὶ σημ. 7.

4. Ὁ βολογικὸς καὶ ψυχολογικὸς ρόλος τὸν ὁποῖον παίζουν διὰ τὴν ὑπαρξιν καὶ τὴν συνειδήσιν ὠρισμένοι αἰσθητικῆς τάξεως μορφαί, ὑπὸ ὠρισμένους βεβαίως ὁρους, δὲν νομίζομεν ὅτι θὰ ἔδει πλέον ν' ἀμφισβητῆται. Πβ. Ε. Μουτσοπούλου, Αἱ νοητικαὶ λειτουργίαι ὡς ἐκδηλώσεις τῆς συνειδησιακῆς δυναμικότητος, σ. 22. Τοῦ αὐτοῦ, *Imagination and experience. A study in some cases of formal and dynamic structure of numerical series*, περιοδ. Χρονικὰ Αἰσθητικῆς, 1965, σσ. 34-44.

ή ἄποψις ὅτι τὰ περισσότερα ἠθικά συναισθήματα ὄχι μόνον δὲν ἔχουν ἔμφυτον καὶ αὐθόρητον τὴν μορφικὴν τῶν παρουσιῶν ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ συνειδήσει, ἀλλ' ὅτι, ἐπὶ πλέον, ἀποτελοῦν συγκροτήσεις θυμικὰς ἐπὶ τῇ βάσει στοιχείων μιᾶς νοητικῆς ὑπερδομῆς θεμελιουμένης ἐπὶ μιᾶς ἀντιρρόπου πρὸς τὸ τυφλὸν ἔνστικτον φορᾶς τῆς συνειδήσεως, τῆς ὁποίας σκοπὸς τίθεται ἡ ὑπὸ τῆς ὑπάρξεως καὶ ἐν τῇ ὑπάρξει ὄρθωσις ἐνὸς κόσμου ὀρθοῦνται ὑπὸ μορφὴν ἀξιῶν⁵, ἐνὸς κόσμου ὁ ὁποῖος βασικῶς νὰ μὴ διαφέρῃ ἐκείνου τὸν ὁποῖον συνιστοῦν αἱ αἰσθητικαὶ δομαὶ τῆς ἀνθρωπίνης συμπεριφορᾶς⁶. Οὕτω, ὀλίγον κατ' ὀλίγον, σχηματίζεται ἐν τῇ συνειδήσει ἡ ἀντίληψις τοῦ *πρέποντος*⁷ ἥτοι τοῦ χαρακτῆρος τῆς ὀρθῆς προθέσεως ἣτις βεβαίως δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ νοηθῇ ὠλοκληρωμένη ἐὰν ὑποτεθῇ ἔχουσα ὡς ἀντικείμενον τὴν ἐπίτευξιν μιᾶς μόνης ἐκάστοτε ἀξίας, ἔστω καὶ ἐν αὐτῷ τῷ χῶρῳ τῆς συνειδήσεως, ἀλλ' ἀντιθέτως τὴν ἄρθωσιν συστήματος ὅλου ἀξιῶν πρὸς τὸ ὁποῖον ὁ ὅλος ἠθικὸς βίος νὰ τείνῃ νὰ συμπέσῃ, εἰς τρόπον ὥστε, ὅταν μία ἐνέργεια ἀντιτίθεται πρὸς μίαν τῶν ἀξιῶν-κριτηρίων τούτων, νὰ θεωρῆται ἐνδεχόμενον ὅτι ἡ συνειδησιακὴ προθετικότης ἔχει ἀλλοιωθῆ καὶ στραφῆ τελεσιδικίως πρὸς κατεῦθυνσιν τοιαύτην, ἐὰν ἐγκαίρως δὲν διαφωτισθῇ περὶ τούτου, ἐὰν δηλαδὴ ἐγκαίρως δὲν ἐπηρεασθῇ ὑπὸ παραγόντων ἀνασταλτικῶν τῆς « κακῆς » τῆς πορείας. Οὕτω ἀποκρυσταλλοῦμεναι, αἱ παντοῖαι ἠθικαὶ ἀξίαι λαμβάνουν μορφὴν ἀξιῶν κοινωνικῶν⁸. Πράγματι, ἐντὸς τῶν διαφόρων συνθέτων κοινωνικῶν διαρθρώσεων ἥτοι ἐντὸς τοῦ πραγματικοῦ συναρτησιακοῦ περιβάλλοντος ἔνθα ἐκδηλοῦται ἡ ἀνθρωπίνη ὑπαρξις, ἂν ὄχι μόνον, τοῦλάχιστον κατ' ἐξοχὴν, προσδιορίζονται ἰδιαιτάτα αἱ ἀπαιτήσεις τῆς συνειδήσεως, ἀπαιτήσεις συνοψιζόμεναι εἰς μίαν ἀφαιρετικὴν ἀναγωγὴν τῆς ἀνθρωπίνης συμπεριφορᾶς εἰς τι ἰδεατὸν κριτήριον ἥτοι εἰς τι συνειδησιακὸν ὄρθωμα πρὸς τὸ ὁποῖον ἐν συνεχείᾳ ἡ συνειδήσις προσπαθεῖ νὰ ἐξομοίωσῃ τὴν εἰς οἰανδήποτε συγκεκριμένην περίπτωσιν κοινωνικὴν συμπεριφορὰν, ὥστε νὰ δημιουργητῇ ἐκάστοτε μία ἀξία συγκεκριμένη

5. Πβ D. Parodi, Les bases psychologiques de la vie morale, Paris, Alcan, 1938, σσ. 67 κ.εξ. G. Davy, Les sentiments sociaux et les sentiments, moraux, ἐν G. Dumas, Nouveau traité de psychologie, τ. VI, Paris, Alcan 1939, σσ. 163 κ.εξ. M. Pradines, Traité de psychologie générale, Paris, P.U.F., 1946, τ. III, σσ. 242-265. R. Le Senne, Traité de morale générale, μέρ. II, §§ 1-2.

6. Πβ. ἀνωτ. καὶ σημ. 4.

7. Περί τῆς ἀρχῆς τῆς ἐννοίας ταύτης πβ. M. Pohlenz, *Tò prēpon*. Ein Beitrag zur Geschichte des griechischen Geistes, ἐν Göttinger Nachrichten, Phil.-hist. Klasse, 1933.

8. Πβ. ἀνωτ., § 36 καὶ σημ. 6-8.

καὶ ἀπτή (χάρης εἰς τὴν ὡς ἄνω συμπεριφορὰν τοῦ ἀνθρώπου· συμβαίνει μάλιστα αὐτὴ αὐτὴ ἢ συμπεριφορὰ νὰ καθιεροῦται, ἐκ τῶν ὑστέρων, ὡς ἀξία), σύμμορφος πρὸς τὴν ἰδιοποιηθεῖσαν⁹ τοιαύτην, ἐπιτρέπουν τὴν καθολικοποίησιν καὶ τὴν οἰκουμενικοποίησιν ἐκεῖνης ἐντὸς τῶν ὁρίων ἀντοχῆς ἐνὸς δεδομένου κοινωνικοῦ πλαισίου. Ὡς διεπιστώσαμεν ἤδη¹⁰, αἱ καθολικαὶ καὶ πανανθρώπινα ἀξία δὲν εἶναι εἰμὴ ἀξία μὲ ἀρχικὴν ἐπιβολὴν ἐπὶ ἀριθμοῦ συνειδήσεων περιορισμένου τοῦ ὁποῦο ἢ ἐκκαθολίκευσις ἀποτελεῖ μεταγενέστερον ἀνάπτυγμα, παράλληλον πρὸς μίαν ἑξατομίκευσιν συντελουμένην εἰς τὰ μύχια ἐκάστης συνειδήσεως¹¹. Πανανθρώπινῃ καὶ ἀτομικῇ σήμερον, ὁπότε ἰδιαίτεροι πολιτιστικοὶ λόγοι συντελοῦν πρὸς τοῦτο, ἡ ἐπιβολὴ τῶν ἀξιῶν ὑπῆρξεν ἀρχικῶς μόνον ὁμαδικῇ ἤτοι μὲ σαφῶς περιορισμένον χαρακτῆρα¹².

§ 38. Ὁ ἱεραρχικὸς κόσμος τῶν ἀξιῶν ἀποκαλύπτεται κυρίως δημιουργημα πολιτισμοῦ. Ἐπὶ τῇ βάσει ὅμως τῶν περὶ τῆς σημερινῆς καθολικότητος τῶν ἀξιῶν προηγηθεῖσων διαπιστώσεων εἶναι ἀράγε δυνατόν νὰ θεμελιωθῇ ἀντιστρόφως μία ἱεράρχησις ὄχι πλέον ἀξιῶν, ἀλλὰ πολιτισμῶν; Πέραν τούτου μάλιστα, εἶναι δυνατόν ὑπερβαινομένης τῆς ἐννοίας τοῦ ἱεραρχικοῦ διαφορισμοῦ τῶν πολιτισμῶν, νὰ γίνῃ λόγος περὶ τοῦ πολιτισμοῦ ὡς ἀξίας, καὶ δὴ ὡς ἀξίας πρὸς τὴν ὁποῖαν ἀπαρεγκλίτως χωρεῖ ἡ ἀνθρωπότης ἐν τῷ συνόλῳ τῆς; Ἡ ἀπάντησις εἰς τὰ δύο ἐρωτήματα εἶναι δύσκολον νὰ δοθῇ κεχωρισμένως καὶ ἄνευ ἀναφορᾶς εἰς τὴν ἐννοίαν τοῦ ἀνθρώπου, ἀντιπροσωπεύουσιν τὴν δημιουργὸν τῶν πολιτισμῶν ἀξίαν ὡς καὶ τὸν πρὸς ὃν ὄρον αὐτῶν. Κατ' ἀρχήν, μία προσπάθεια ἱεραρχήσεως τῶν πολιτισμῶν δὲν φαίνεται νὰ δύναται νὰ θεμελιωθῇ εἰμὴ ἐπὶ τῆς ἀξίας « ἀνθρωπος » τὴν ὁποῖαν ὑποτίθεται ὅτι πᾶς πολιτισμὸς ἐκφράζει, μὲ τὸν τρόπον του, μολοντί ὀρθότερον θὰ ἦτο νὰ ἐλέγομεν ὅτι ἡ ἀξία « ἀνθρωπος » ἐκφράζεται ἐν τῷ πολιτισμῷ τὸν ὁποῖον ἐκάστοτε δημιουργεῖ. Τὸ κατ' ἐξοχὴν κριτήριον λοιπὸν τῆς προκειμένης ἱεραρχήσεως θὰ εἶναι ἡ πληρεστέρα ἔκφρασις τῆς ὡς ἄνω ἀξίας. Ἀπὸ τῆς ἀπόψεως συνεπῶς ταύτης, εἶναι ἀναντίρρητον ὅτι ὑπάρχον πολιτισμοί, ὡς ὁ ἑλληνικὸς λ.χ., οἱ ὁποῖοι ἐκφράζουν περισσοτέρας πλευρὰς τῆς ἀξίας « ἀνθρωπος ». Δίκαιον ὅμως εἶναι νὰ μὴ παρασιωπηθῇ καὶ τὸ γεγονός ὅτι αὐτὴ αὐτὴ ἢ ἀνθρωπότης ἐν τῷ συνόλῳ τῆς εἶναι

9. Πβ. ἄνωτ., §§ 11 κ. ἐξ.

10. Πβ. ἄνωτ., § 20.

11. Πβ. A. Forest, L'expérience de la valeur, ἐν Revue Néoscholastique de Philosophie, τεύχ. Φεβρ. 1940, σ. 15: « Le valeur est comme une subsistance de la totalité dans chacun des êtres concrets et assure entre eux les correspondances ».

12. Πβ. M. Mead, ἐνθ' ἄν.

όσημέραι περισσότερο εν εις θέσιν να έπωφεληθῆ τῶν διδασμάτων τὰ ὁποῖα παντοῖοι παρῳχημένοι πολιτισμοὶ παρέχουν εις αὐτήν, χάριν τῆς ἔτι πληρεστέρας ἐκφράσεως τῆς ἐν τινι πολιτισμῷ μελλοντικῆ ὁ ὁποῖος να ὑπερέχη τῶν ἄλλων εις πλοῦτον ἀπόψεων, ἀλλὰ καὶ εις βάθος. Βασικαὶ προϋποθέσεις τῆς δημιουργίας ἐνὸς τοιούτου πολιτισμοῦ εἶναι ἡ μεταξὺ τῶν ἀτομικῶν συνειδητήσεων εὐρυτέρα ἐπικοινωνία, καὶ ἡ ἐνεργὸς συμμετοχὴ αὐτῶν, εις ὅσον τὸ δυνατόν μείζονα ἀριθμόν, εις τὴν οἰκοδόμησίν του πρᾶγμα τὸ ὁποῖον θὰ ἐπέτρεπε καὶ να καταστῆ κατὰ τὸ δυνατόν ἐντελεστέρα ἢ συνειδητοποιήσις τοῦ ἀληθοῦς περιεχομένου τῆς ἀξίας ταύτης θεωρουμένης τοῦ λοιποῦ, ὡς ἀκριβῶς καὶ ἡ ὑπαρξίς τὴν ὁποῖαν κατ' ἐξοχὴν ἀντιπροσωπεύει, *αὐταξίας*.

Ἡ πορεία πρὸς τὴν συνειδητοποίησιν τῆς σημασίας τὴν ὁποῖαν ἡ ἀξία « ἄνθρωπος » θὰ ἠδύνατο να προσλάβῃ σήμερον διὰ τὴν ἐπιβεβαίωσιν τῆς ἀνθρωπίνης ὑπάρξεως ἀκολουθεῖ δύο δρόμους παραλλήλους καὶ ἐν ταυτῷ ἀλληλεξαρτωμένους, μολονότι διαφόρους, τόσον ἀπὸ τὴν ἀποψιν τῆς ἰδίας αὐτῶν σημαντικότητος, ὅσον καὶ ἀπὸ τὴν ἀποψιν τῶν σχημάτων πρὸς τὰ ὁποῖα συμμόρφως ἡ πορεία αὕτη ἐπιτελεῖται. Ὁ πρῶτος ἐκ τῶν δρόμων αὐτῶν ὀροθετεῖται διὰ τῆς διαδοχικῆς ἐμφανίσεως τῶν φιλοσοφικῶν θεωριῶν αἱ ὁποῖαι διαιωνίζονται, ἐκάστη μὲ τὸν τρόπον τῆς, τὴν παράδοσιν τοῦ ἀνθρωπισμοῦ¹. Ὁ δεύτερος συνίσταται ἐκ τινος διαδοχῆς « κατακτήσεων » ἐπὶ τοῦ πολιτιστικοῦ πεδίου. Χωρὶς ν' ἀναφέρωμεν λεπτομερῶς παλαιότερας ἀντιλήψεις, ὅσον ἀφορᾷ εις τὸν πρῶτον ἐκ τῶν ὡς ἄνω δρόμων. θεωροῦμεν ἐπιβεβλημένον να ὑπογραμμίσωμεν ὅτι ὁ σημερινὸς ἀνθρωπισμὸς δὲν ἐνδιαφέρεται τόσον διὰ τὸν ἐξαιρετικὸν ἄνθρωπον (ἥρωα, σοφόν, ἄγιον κλπ.) ὅσον διὰ τὸν ἄνθρωπον ἀπλῶς. Καὶ τοῦτο εἶναι ἴσως τὸ σημαντικώτερον. Ὅσον ἄλλιν ἀφορᾷ εις τὸν δεύτερον δρόμον, ἀρκεῖ να σημειώσωμεν ὅτι οὗτος ἄγει εις τὴν ἐπιβεβαίωσιν τῆς ἀξίας « ἄνθρωπος » κατὰ τρόπον, ἃς εἴπωμεν, πεζόν, μέσῳ δηλαδὴ τῆς τεχνικῆς τῆς προοδευτικῆς βελτιώσεως παντοίων κοινωνικῶν, ἐθνικῶν καὶ ὑπερεθνικῶν θεσμῶν. Καὶ εις αὐτὴν τὴν σύγχρονον μηχανοκρατίαν ὑπάρχει μία πλευρὰ ἀνθρωπιστικῆς συνισταμένης εις τὴν, μέσῳ ἐκείνης, δημιουργίας ἐνὸς μέλλοντος ἀξίου τοῦ ἀνθρώπου, ὡστε αὐτὰ μὴ δικαιολογοῦνται αἱ ἀπαισιόδοξοι θεωρήσεις τῶν ρωμαντικῶν ῥοσταλῶν ἐνὸς παρελθόντος ἐν πολλοῖς ἀπανθρώπου. Εἰς τὸ πλαίσιον αὐτό, ἡ ἀνθρωπίνη περιπέτεια ἐντὸς τοῦ κοσμοχώρου ἀποδεικνύεται κατ' ἐξοχὴν ἐκδήλωσις τῆς ἐπιθυμίας τοῦ ἀνθρώπου ὅπως ἐλευθερωθῆ ἀπὸ τὴν ὕλην τῆς ὁποίας ἡ γῆ παραμένει τὸ ἐπιβλητικώτερον σύμβολον. Φαίνεται μάλιστα ὅτι, ἐν ᾧ μέτρῳ διὰ τοῦ ὅρου « πραγματοποιήσις », δυνάμεθα να ἐννοήσωμεν,

μεταξύ άλλων: « ολοκλήρωσις »², έχουμε δικαίωμα να θεωρήσωμεν ότι η αξία « άνθρωπος » διανύει τὸ στάδιον τὸ ὁποῖον θὰ ἐπιτρέψη εἰς αὐτὴν νὰ καταστῇ, εἰς τὸ πλαίσιον τῆς ὁλονὲν βαθυτέρας συνειδητοποιήσεως τὴν ὁποῖαν ἡ ἀνθρωπότης ἀποκτᾷ ἑαυτῆς, πέραν μιᾶς αξίας καθ' ἑαυτήν, μία αξία δι' ἑαυτήν,³ εἰς τρόπον ὥστε, τοῦ λοιποῦ, νὰ δυνάμεθα νὰ συλλάβωμεν τὸ νόημα τῆς ἀπόψεως τοῦ J. Langeau καθ' ὃν « εἰς ἀπάσας τὰς βαθμίδας τοῦ στοχασμοῦ, ἡ αξία εἶναι ἀληθῶς ἡ ὑπ' ἐκείνου ἐπιβεβαιουμένη πραγματικότητα... Ἡ πραγματικότης τὴν ὁποῖαν ἀναζητοῦμεν... δὲν εἶναι οὔτε ἡ ὑπαρξίς οὔτε τὸ ὄν, καθ' ὅσον ἡ ὑπαρξίς εὐρίσκεται ἐντὸς τοῦ ὄντος. Ὅ,τι ὑπάρχει πράγματι δὲν εἶναι οὔτε τὸ τυχαῖον οὔτε ἡ ἀνάγκη, εἶναι ἡ αξία »⁴.

ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ ΜΟΥΤΣΟΠΟΥΛΟΣ

2. Πβ. L'accomplissement ontologique de l'homme, ἐνθ' ἄν.

3. Πβ. Vers une actualisation de la valeur « homme », ἐνθ' ἄν. ἐν τέλει.

4. Leçons célèbres (α' ἐκδ., 1893), Paris, P.U.F., 1950.